

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204417

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/D953 Accession No. T1326

Author దుర్గాశంకరాచార్యులు, మహదేవ.

Title శివశిల్పం .

This book should be returned on or before the date last marked below.

కృతి పతి

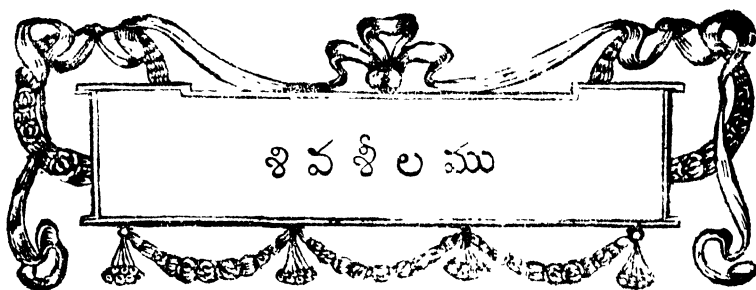
టాగోర్ వెంకాజీ సుబ్బారావుగారు బి. ఏ.

Block by M. R. Deoskar, Nagpur.

D. S. Press Nag,

శ్రీమాన్ మాచిరాజు దుర్గాశంకరామాత్యుడు

మొదటి అంకము

మొదటి అంకము—గద.

ఆశాజీ శింభూజిలు.

ఆశా—మామ గారూ, మహారాజుగారి కొలువు స్వీకరింపజని మి మ్మెన్నో నివాసుండి నిర్ణయించుచున్నను ఇంతవరకూ ఏదీ నిశ్చయించుకొనలేదు కదా మీకు? ఎంత గడుసువా రండీ!

శింభూ—ఆశాజీగారూ, ఈవిషయమున నేనేదియు నిర్ణయింపలే కన్నాను. వేగిరించి నేసినపని విషయ మగును కదా? ఆత్రములో కొలువుగొనువాని అతివేగమున దాని పడలుకొందురు. ఇదీకాక, నేనకుని గుణానిగుణములు పరికించుట యజమాని కెంతఆవశ్యకమో, యజమానిని గుఱొగుణములను పరికించుట నేవకుని క తావశ్యము. కాదా? శివాజీ లక్షణములు కెంతవరకూ విశిష్టము. నావధానముగా పరీక్షించి చూచుచున్నాను. పరీక్షించిన తరువాత నిర్ణయించుచుంటాను.

నా కన్నభూతములే. వాటిని నామీదనే ప్రయోగించినాడు!
నా మేనల్లుడు—నా శోదరి కుమారుడు—తనతండ్రికి విశ్వా
సపాత్రుడనగు ఉద్యోగిని—తన మేనమామను—అట్టి
నాపై అకస్మాత్తుగా పడినాడే వాని నైజము నాకు పూర్తి
గా అవగతమైనది.... ఇందు విశ్వాసఘాతా, కపటమూ కాక
ఇంకేమిన్నది? ఇంతకన్న వేరు నిదర్శనము కావలెనా?

ఆబా—ఇట్టి స్వల్పవిషయమును మీరు పెద్దచేయ
జనునా?

శంభూ—ఇది మీకు అల్పవిషయ మగునేమో కాని
నా కట్లు తట్టుట లేదు. ఆతని కొకనాటి పలకాట మయ్యెను
కాని, నాకు చిగ్గనాయి యగు ప్రాణగొడ్డముగా పరిణమించి
నది!

ఆబా—మహా రాజుగారు మీరలెద్దీర్ఘ ద్వేషులు కాదు.
ఇట్టి ప్రమేయములను వా రెప్పటికప్పుడే మరిచిపోవుదురు.

శంభూ—నానంగళి వారు మరచిరన్న అహంకార వింత
కాదు. వారి కిది మాదినుండుటకు ఇం దంత విశేష మేమి
కద్దు?... ఇంకొక మారు- ఆపకారము అనమానమును ఒక
ర్చనవారి నెన్నియు బాధించవు, భరించవలసిన వారి హృద
యములకు మాత్రము శల్యము లగును. గొడ్డలివేలుచేత
మీరెగురు కాని గొడ్డలి చెకుచెదరదే? తానుకొట్టిన
చెట్టను ఉరబాను క్షింప లేదని గొడ్డలి చెట్టును
చిందించు గొడ్డలియే మీ మహారాజుగారి మరపు

నకు మగొక కారణమున్నది. ఎవ్వకైన ఎపుడేని పొరి పాటున కపట కృత్యము కానించిననో అది నారి హృదయమును నేధించును, శివాజీకన్ననో కాపట్యము పరిపాటు కావున అది నాని మానసమును దూషింపక పోషించును. ఒకనాడు బీజాపూర్ రాజు కంట నుమ్ముజల్లి వారితోరణాకోలును లాగుకొనుట, మరునాడు రాజ్య సహస్యముగా శంభూశ్చిష్ట బడి సుపేక్షాంశము నాక్రిమించుకొనుట, మూడవనాడు ఘటగోళ సర్వాశ్రయ విశవర్షుకొని హోణీకోట సపహరించుట, నాలుగవనాడు లోండణా హవల్దారునకు లంచముమేపి అదుర్దమును హస్తగతము చేసికొనుట, అయినవనాడు పురుషునిపృథువుల దాయాదుల కలహములను కారణముగా జేసికొని, విశ్వాసఘాతకు వెనుదీయఁ ఆకోటను సట్టుకొనుట, ఆపవాడు కల్యాణీదుర్గపు సుబేదారుని ప్రవ్యాగారము గోచుకొనుట, — ఇట్లే ఆశగొల్పియో, బెరురించియో స్నేహము సరికొనియో శనకార్యమును నిర్వహించుకొనుట తను మహారాజుగారికి చిత్యకృత్యము లగుచున్నవి. ఇంతేరాదు, శివజన్మదాతయెడను అన్నదాతయెడను కూడ విస్మయకరముగా కుట్రలుపన్నుటకుగూ జంకిడు!

ఆనా—మీ రాజాసాహేబు (శివా) గారికి మా ముగారిగుటచేతను, వారి కొలని మీ కికోపనిలెనని నీ నవేక్షించుచుండుట చేతనూ, మిక్కిలి ముగిని యిది యిదిగిదనుకొనిమిదిగది సజ్జెకాని మిక్కిలి ముగిని యిదిగిదనుకొనిమిదిగది సజ్జెకాని మిక్కిలి ముగిని యిదిగిదనుకొనిమిదిగది సజ్జెకాని

త్యావళిచే మహాగాజుగారి కెవరును శత్రువులు కారేదే? వారు సచ్చీలురనుట కింతకన్న వేరు నిగర్భము కావలెనా?

శంభూ—ఆపిషయమును మీ కెట్లు సిద్ధాంతకరింప గలరు? వాని కాపట్టడ శక్తిల టూరగించిన నేను వానియెడ నైరభావ మూసకుండుటకు హేతువులు నా మనోదౌర్బల్యము బుద్ధిమాంద్యమూ అని చెప్పదగును, కాని పైవారికి నాకన్న నెక్కుడు చిత్తపటిమ యుండగూడదా? బహిరంగము గా కాకున్న విని గూఢముగనైన వారు శివాజీని ద్వేషింపరాదా?

ఆబా—అయ్యో, మీరువారియెడ ప్రతికూలభావ మూని వారికృత్యములను విషమదృష్టితో పరికించుచున్నారా కావున మీయూహలే నిజమని భ్రాంతిపడుచున్నారు. అనుకూలభావమూని సమదృష్టితో వాటినిపరిశీలించినచో మీ యూహ లపోహములని మీకే తోచగలదు.

శంభూ—అమాంతముగా అది లోపైబడి వారి నుక్కడంచుట అయోగ్యము కాదా?

ఆబా—ఆబాసాహెబుగారు శమశత్రువులను మొదట సామదానములచే పొదింపజూతురు. ప్రభువిశ్వాసనిధానమగు వారిసైన్యమును వ్యర్థముగా నధించుకొనుట వారి మతము కాదు. ఆ రెండుసాయములూ నిష్ఫలములైనచో ఇక వారికెడివెరవు? సాహెబుగారు శత్రువులపై బడినయెడల తమపక్షమున రక్తసాపే మునుపల వాడుకలనుగూడ

శంభూ—ఇదంతయూ తమవీరులయందలి దాక్షిణ్యము చేతనా, లేక పిరికితనము చేతనా? నిసర్గవీరుడు ఎదుట నిల్చి హోరాహోరిగా పోరాటయును గాని దొంగతనముగా ప్రవేశించదగునా?

అనా—నుహాగాజుగారికి పిరికికండ మున్నదనియు దాక్షిణ్యములేదనియు మీ నోటవింటివి. యుద్ధరంగమున సైనికుల నుసిగొల్పి తాము దూరమున నుండక వారితో కలిసి పోరాడుచూ, నిహతులైనవారి కుటుంబభరణార్థము వలయు నేర్పాట్లు సల్పుచూ, నాయపడినవారికి స్వయముగా చికిత్స చేయుచును-అట్టియెడ హాశిభేదము గాని, కులశీలవైషమ్యములు గాని పాటించక అందరిని సమన్వష్టతో లాంఛనపాలనముల కొనర్తురు. అయ్యో, ప్రకృతిమీన కళ్యాణ గుర్గద్రవ్యాకారపు దోపిడిలో మృతులైనవారి కుటుంబముల నోదాస్సుచూ, క్షతులైనవారికి చికిత్స గావించుచున్నాడు, చూసిన రండు (పోవుదురు)

—:కొండన రంగము:—

శివాజీ, బాలకృష్ణవంత్, నులకమంచములపై సైనికులు)

శివా—అమ్మలారా, అయ్యలారా, ఈ యల్లరిలో మీసుతులు, పతులు, పితలూ తనువుతోరగినారు. వారందరు నాకు తోబుట్టువులని నేడే కుచున్నాను. మీ మీ

కుటుంబములనుండి ఒక్కొక్క మానవుడు గణించే గాని, నా హితైషులు, నా అంగరక్షకులూ నాతోడి సమభివ్యవహారులూ, నా కొరకు ప్రాణముల సర్పించు నాసఖులు సోదరులు నైన వారనేకులు సన్నువీడి చనినారు. అసిధారాతిర్థంబున మడియుటచే మనల దుఃఖసాగరమున ద్రోసి వారు వీరస్వర్గము సలపడిరించినారు. ఈ కుటుంబముల కొంత మే లొనగూడి పోలేదు. పుణ్యము చేసుకొనటచేతనే వారు స్వధర్మము కొరకును స్వరాజ్యముకొరకును తమ ప్రాణముల సర్పించి పోయిరి. పుట్టినవారెల్ల గిట్టుట సజమే, ఐనను శత్రుకోటికి తమ అస్త్రశస్త్రముల పడిను చనినూపి నానిని క్షేత్రమునను ప్రాణముల బాసిని ప్రాణివీరభయంకరులు ధన్యులు కాక? కావున వారికి మనము వ్యాధి పడెదాము. అట్టివృత్తువు నా కలనడచేయుమని సర్వేశ్వరుని సదా ప్రార్థించుచు నును.

ముసలి—పదికాలాలు మీరు బతికుండాని మా రాణా. ఎరమేశ్వరా! వీరిని శివునిని శిష్యులు.

శివా—అమ్మా, నీబోటి సా స్వేమణి దీవన రత్న యగునా? ఎరమేశ్వరుణ్ణు నాకు ప్రసాదించిన ఆయువునెల్ల నా దేశకి శ్వాణమునకు నా దశబాంధవేల మోగి యమునకూ ధాన్యపోయెనని నా స్వధర్మంకల్పము. ప్రధాన, నాకొరకమితానందముతో అనువుల బాసి తమకు కులములను, శమవారి అంతఃకరణములను పాడినవర్చినవారి కుటుంబముల న్వాప్యములయెడ శునము శ్రద్ధతోపావలయును. వారికి సంభవించిన ప్రేమ

హాసీకి మనము ప్రతివిధానము జరుపనేరము కావున వారి యోగక్షేమముల సెనుకూలరీతి సరయుట మనవిధి; అం దెట్టి లోపము గానీయగూడదు-తి త్యాగవ్రాత్యగారిమును మనకు కనిగతము చేయుటలో ప్రాణముల గోల్పోయినవారి కుటుంబముల కాగ్రీవ్యనిధానముపై హక్కు గలదు.

శం మున||—మేం కూలోళ్ళిం, మాకు డబ్బుతో చేపని మంజూరీ! మీకు నల్లగా ఉంటే మా కేమిలోటు నాకింకా కొడుకులుంటే వాళ్ళనికూడా మీ వాదాలమీ పడేశాను.

శివా—వీరమాతకు తగిన మంజూరీ రహస్యం. నీ పరిశీ తలులు మనదేశమున నుండునంత కాలము వీరుల కేమి కొరవ? నీబోటి ఉదాగనశతుల ఉదరపోషణార్థము శ్రద్ధవహించుకున్న నేను మీపాత్రులకు ప్రభువుగా నుండతగినా.

మూడో మున||—మారాజా, మావోళ్ళు యుద్ధాని కెళ్ళినప్పుడు నున్నట్ని మీ కప్పగించి “మే వేదవైనా దింత వాగ్దూ, మారాజుగా నీ మీకు తలినండ్లులు, వా కేమిన్నుల్ని పోషిస్తాను” అని చెప్పారు.

నాల్గోమున||—మారాజా, నానల్లొడ్ల మీ వాదాల కాడ పడేస్తున్నా-ఈడయ్యనాగె మీకొలుపు చేస్తాడు.

శివా—తండ్రినిపోలిన తనయుడు బంటుతనమునకు కుదురుకొను దేశము ముమ్మాటికీ ధన్యము-శుక్ర, సీవు మా కొలువు చేసెదవా?

కుర్ర—ప్రభువుగారు చెప్పడవేఁ లోటు-పిరంగినోట్లో
దూర్తాను:

శివా—(వాని కాగిలించి) భళిలే! నీవు వీరపుత్రుడవే. నీసంతి లేతకబళము ఫిరింగివాత పడవలెనన్న తత్సూర్యము నా నేనయే కాక నేను కూడా మడియవలయును. అమ్మలారా, మీ రికపొందు. మీ స్వార్థత్యాగమును నాపైనికులూ నేనున్నా మార్గదర్శకముగా నెంచుకొందుము.

శంభూ—మహారాజుగారికి స్త్రీలయెడ ఆదరము మిక్కుటము. (వారు పోవుదురు)

శివా—ఓహో, మామగారా, ఎప్పుడు విచ్చేసితిరి?

శంభూ—నీ వాస్త్రీల నోదార్చుచుచున్నప్పుడు.

శివా—ఓదార్చినంత మాత్రమున ప్రయోజన మేమి? శుష్కప్రియవాక్యములచే హృదయమందలి గాయములు మానునా? అవి మానసములయందలి దుఃఖముల రేపి బాలి నభివృద్ధి నొందించును. సజీవస్నేహమున కనలుచున్న చిత్తములను నిర్జీవ తత్వోపదేశ బిందుధారలు చల్లార్చునా? ఆప్తుల వచనముల వినకున్న సుఖము శూన్యమని యెంచుచుండు హృదయములు అతిదీర్ఘములై వెగటుపుట్టించెడు పుక్కిటి పురాణముల విని సంతసించునా? (మంచములమీదివారితో) మిత్రులారా, మీ గాయములు మానుచున్నవా? వీరు కాయములకు గాయము లల్లకారములు; సంగ్రామదేవత సాహసికులగు వీరులకు చేతి కడియములు, కాలి గొలుసులు, మెడ

లోని సరులు, చెరి యొకటో, చెరి కెంజో బహుమానముగా నొసగుచుండును. గాయపుమచ్చలు ఒడలిపై నెంత డట్టముగా నుండిన సౌందర్య మంత హెచ్చును. గాయములచే సాలం కృతులగు ఇట్టి యోధులు శత్రుసేన అను తెరమరుగున నిల్చి యున్న విజయలక్ష్మి పాణిగ్రహణ కుచూహలులై తమ శత్రు ములతో ఆ తెగును చీల్చి ఆమెచే విజయహారములను తమ కంఠమున వేయుచుకొందును. (వారి శరీరముల నిమిరి)మిత్రు లాగా, ఆ సుఖము లభించుటకై మీ రీదుఃఖము ననుభవించ వలసియున్నది.

వీరుడు—మహారాజా, మీ చెయ్యి సోకుటచే గాయ ములబాధ కొంతవరకూ ఉపశమించినది.

శివా---బాబ్లీ, నీ గాయములే నీ దేశభక్తిని స్వామిభక్తిని నిర్వవాదముగా నిరూపించుచున్నవి. బహిర్లీ, ఈ గాయము నీవు సన్న శత్రువునుండి కాచుచప్పుడు తగిలినది, కావున నీనిగూర్చి నే నెక్కుడుశ్రద్ధ వహింపవలదా?

బహి—విపర్యస్తముగా నెలవిచ్చుచున్నాడు ప్రభువు వాడు. అప్పుడు 'మీ గాతురకను అంత మొందించుటచేతనే నేను బ్రతికితిని. లేకున్న నాకు మీ దర్శనలాభ మిప్పుడు చేకూరునా? మీరే సన్న పునర్జీవితుని చేసితిరి-ప్రభూ, మీరు దైవసమానులు, మహారాజా!

శివా—ఈత డెవడు? మోత్యామహర్ వలెనున్నాడు. (తడుమును)

మోత్యా—ప్రభూ, చణ్డాలు-నన్నిక్కడికి తెచ్చి నప్పుడు నా కొళ్ళు తెలియదు-నన్ను రచ్చించాల మీకు నాసార్వ సోకింది, నాతల తీసిండి మారాజా!

శివా—నా దేశమును నా ప్రాణమునూ కాపాడుటక నాదండ నుండి భుజమునకు భుజముచేర్చి శత్రువులతో హో రాహోరిని పోరునప్పుడు స్వర్ణదోషము లేదుకాని నీవు గాయముల బాధచే మూల్గుచూ పడియున్నప్పుడు నిన్నుంటిన స్వర్ణదోషము సోకునా? లేదు, లేదు-మానవు డంతకతో రహృదయుడూ కృతఘ్నుడును కాలేదు. మోత్యా మనమిటు వుర మొక దేవుని విడ్డలము, నేను రాజభవనమున పుట్టి పెరిగి తిని. నీవు కుటీరమున బుట్టి పెరిగితివి; ఇది కేవల దైవయోగము-కాని మానవధర్మశాస్త్రము మనలో గొప్పభేద మేర్పరచినది-నిన్నటియుద్ధమున నీవు మసకెద్దరికి ప్రభుభృత్యసంబంధమును మీటిని సాదర్యమును నికటతరసంబంధమును స్థాపించితివి; నన్నుటబోకుమని ఇప్పుడు నిషేధించితివేని నేనొక హింసజాతువునని యెంచినవాడ వగుదువు.

మోత్యా—మావోళ్ళుతప్ప నన్నెవ్వరూ ముట్టుకోరు. మీరు దేవుళ్ళంతోను గనక నావోళ్ళు నిమురుతున్నారు. మీ దాసుణ్ణి, అడ్డు సెప్పుతానా?

శివా—(ఇంకొకని చూచి) వీడు ఆబాజీ సేవకుడు సత్వాజీ-సత్వా నీ కిందాక గాయ మనలే లేదు, నీవు వీరిలో షేరితి వెట్లు?

సత్వా—దేవరా, తమరు నేడు గాయపడినోర్ని సూ
స్తారని తెలిశి మిన్నల్ని ముట్టుకొందావని నేనే గాయం
చేసుకొన్నాను.

శివా—గాయమునకు నేను చికిత్సచేసిన చికిత్సకు నీవు
గాయము చేసుకొంటివా?.....మీరు మూకై పడిన శ్రమ
బాపుటను మాచేతనైన సువిధముల చేకూర్చెదము. నేడు
మాతుశ్రీ విజానా ఈగారు తమచేతులతో మీపథ్యపానీయ
ములను తయారుచేసి కోడళ్ళచేత వడ్డింపజేయుదురు.

శాబ్దీ—మీచేతి పరిచారమూ మాతుశ్రీగారి చేతి
ప్రసాదమూ దొరికికొట్టాయినా ఇలాంటిగాయాలు నూర్చినా
పొందగలము, మారాజా!

శివా—మా బంటులకు మాయం దిట్టిగౌరవ ముం
డును మా భాగ్యము-మే మిక పోదుము. మీ కచిరకాలమున
ఆరోగ్యప్రాప్తి యగుగాక!

—మూడవ పాదము—

(శివాజీ శంభూశంకరు)

శివా—మామగారూ, జాతినీ కులమున, బాంధవ్య
ముననూ ఎట్టి సంబంధమూ లేని జను లెందరో స్వరాజ్యసం
పాదనమున నాకు తోడ్పడుటయు, తమబోటి ఆత్మలు పరా
జ్ఞులుగనుటయు యోగ్యమని తమకు తోచెనా?

శంభూ—శివబా, నీ విందుక ఆలోచించితివేని నీకును వీరికి నెంతవైషమ్య మున్నదోమన కిద్దరికీ అంత వైషమ్య మున్నదని గ్రహించగలవు; మన సాధ్యములయందును సాధ్యములయందునూ ఎంతో వ్యత్యాసమున్నది.

శివా—స్వరాజ్యస్థాపనము మీకు రుచింపదా?

శంభూ—అది అందరికీ కావలసినదే కాని శక్యమగు నో కాదో ఇందుక ఆలోచించవలదా? నీ బల మెంత? నీ ప్రతిపక్షుల బల మెంత? అదీకాని ప్రతిపక్షుల వొకడైన కొంత మేలు. ఒకడైన డక్కిణావధమంజరి బలాధ్యులగు అదిల్ షా కుతుబ్ షాల తోడనూ, మరొకడైన అమితబలశాలియగు ఔరంగజేబుషాదుషా తోడనూ—రెండూ ప్రచండస్వైర్యములతో నీవు పోరాడ నెంచితివి. ఒక్క మహమ్మదీయబంటునకు నీ మానశాలు నల్లురు చాలుదురా?

శివా—నా ఆదర్శ మసాధ్యమైనను దానిని సాధించుటలో నా కేమాత్రము యశము చిక్కకున్ననూ నీరుత్సాహుడ కాబోను—నీచాదర్శమును సాధించి యశము పొందుట కన్న ఉచ్చాదర్శమును సాధించుటకై యత్నించి విఫలుడ నగుట శ్రేయము. ఇంతకూ నాఆదర్శము దుస్సాధ్యమైననూ అసాధ్యము కాదని నా నమ్మకము. మహమ్మదీయ తురుష్కులైనాకులకన్న మా మానశాలు కృశాంగులనుట తధ్యమే, కాని విలాసప్రియులగు విపక్షులకంటె మావాళ్ళు దార్శన్యమున సమూహమున నెక్కువవారని మీ రెరుగరా? కృశించిన మా

దేహములు తురకలపై దాడివెడలునప్పు డంతగా పనికిరాకున్న సా ముట్టడింపబడునప్పుడు చాలాసేపు ఓర్చియుండుటకునూ, శత్రువులనుండి తప్పించుకొనునప్పుడును, వెక్కుకు తగ్గునవుడునూ, అవి అమూల్యములు కావా? మావారి వెంట కొండలెక్కుట దగుటయు శురుష్కుల కెంత ప్రాణగొడ్డములు? శరీరదార్శవము, పుష్టి, దీర్ఘత్వమును మీగు పెద్దజేయుచున్నాడు గాని నేను వాటికి మహత్వ మారోపించను; మానసక పుష్టి, దార్శవములం కధికమహత్వ మున్నదని నా నమ్మకము. పురివడిన బాహువులకన్న నిగిగల మానసమూ, విస్తీర్ణమగు నక్షముకన్న నిర్భీకమగు చిత్తమునూ నా కధికములు. శాత్రువుల శరీరములు మాశరీరములకంటె నాల్గు ప్లు పెద్దవైనను మా మానసములు వారి మనస్సులకంటె పదిరెట్లు ధైర్యస్థైర్యములు కలవి.

శంభూ—వారి శస్త్రాస్త్రవాహనసంపత్తి నామాన్యమునుకొంటివా? వాడియగు డెమాస్కన్ ఖడ్గములు, శేఖరంతములగు అరన్నగుట్లములు, తోడాతుపాకులు, మత్తమాతంగములు, పొడవుకత్తులూ, ఎత్తైనబల్లెములూ, ఉన్నతములగు నుష్ప్రములూ చక్రాకారముగా సన్నినుమిసెడు ఫిరంగిగములూ-ఇవన్నియూ అజయ్యములు మొగలసైన్య మహాసముద్రము రసపుత్ర సైన్య ఏదీప్రవాహముల మింగున, దక్షిణమహామృదీయసేనాదావాన్ని మహాచాప్రప్తసేనాన్ని శిఖల గ్రసించును.

శివా—అయ్యా, ఆ సేనలు కలగూరగంప లనుమాట నొప్పరికింతు రేల. మాధటులకూ వారిభటులకూ సాటియే లేదు. మాతృదేశరక్షణార్థమును, స్వాతంత్ర్యనిర్వహణమునకు నూ మడియనున్న వారి యుత్సాహము, బాహుబలమును సమ్మి పరదేశముల నాక్రమింపదలచి విదేశీయుడును విధర్మియు నగు రాజు ననుమతిని విలాసార్థ మద్దెకువచ్చిన బంటుల కుండునా? మరియు దారిపుత్రాదుల మానప్రాణముల కాపాడి మాతృభూమి నుద్ధరింపదలచి స్వకీయుల దీవసలను గొనుచూ ప్రాణముల త్యజింపనలెనని సిద్ధపడిన పోటుబంటు లయ్యుత్సాహములో శతాంశమేని, అర్థమానసము స్వదేశమున నున్న దారిపుత్రాదులమీద, తక్కినది తాము అద్దెకుస్వీకరించిన అనవసరయుద్ధము మీద నిడుకొని, లక్షలకొద్ది ప్రాణ తిట్లు తినుచూ ధనాశచే ప్రాణముల వీడనున్నవారి కుండునా! మనోదార్ఢ్యము నిర్భయహృదయమును కల్గియున్న మా మానళాలకు ప్రాపుగా పరమేశ్వరుడు ప్రసాదించిన సువిధముల మీరు పరికింపనేలేదు. ఈ సహ్యాద్రిసానువుల ఔన్నత్యము నవలోకింపుడు. వీటితో నెనరు ప్రతిఘటించి నిల్వగలరు ఈ కొండకినుమలలో వేలకొలది శత్రుసైన్యములు మాయ మగును. వీటి నొక్రియించి పోరెడు మా పిడికె పసైనికులమీద ఘరంగిబంటులు వేలకొలది ఫిరంగిగుండ్లు పేల్చిననూ, వాటి ప్రతిధ్వనిచే వారిచెవులు చిల్లులుపోవుట తప్ప వేరు ప్రయోజన మేముండును. మాసేన లీదుర్గద్వారములనుండి

అగ్నివృష్టి కల్పించెనా సాదుషాసైన్యములు భస్మము కావా? కావున మా సహ్యపర్వతము శత్రువుల కసహ్యమే కదా? శత్రురాణి దుర్నిరీత్యములు దుర్గమములునగు ఈపర్వతశిఖరములకు మాయందు పుత్రవాత్సల్యము కలదు కావుననే మమ్మని తమకెక్కలపై చిత్తమువచ్చినరీతి నాగించుచూ అన్యలనుండి ఉపద్రవము రానున్నతరి లోలోన నిముచ్చుచుండును. అప్పుడు రహస్యమార్గములయందు మేము సిగజంటివాడక సంచరించుచుందుము.

శంభూ—ఈ రహస్యముల నెరిగిన మీవాగు శత్రువులలో చేరకూడదా?

శివా—మావారి సందరినీ మాపక్షమున నుంచుటకు యత్నించుచున్నాను. అట్లు చేరనివారి సంత మొందింతును.

శంభూ—మహారాష్ట్రసరదారు లెందరు వేరునాగి కన్న నీ యెక్కువ యేమి?

శివా—నామానశేషమైన నిజాంషావారిసత్వము నాకు చెందరున్నది. ప్రతాపము బాయుచున్న ఆతని ప్రభుత్వమును నిలువబెట్టవలయునని నిరపేక్షబుద్ధితో నాతండ్రిగా రానర్చిన భగీరథప్రయత్నము మీకెరిగి యున్నదే. అందుకే కాదే బిజాపూరునుల్తానుతో వాగు పోరవలసి వచ్చెను. నిజాంషా మాత్రము సామాన్యుడా? విశ్వాసఘాతకుడు-మామగారిని మరదినీ చంపి గద్దెనెక్కినాడు. ఐనను వానికి చిక్కుమూసినప్పుడు మాతండ్రిగారు సాయపడిరి. ఎంతలంచమైన

నిచ్చి లోబడుచుకొనవలయునని మొగలులు యత్నించిననూ హరికి లొంగలేదు, వారితర్జనభర్జనల పాటినేయలేదు. నిజాం హంశమువారి కారాజ్యము చిక్కుట అశక్యమైన పిదప భగ్నమై చెదిరిపోయిన పరిస్థితులలో స్వరాజ్యస్థాపనము సేయఁగా నిరి కాని బిజాపూరుపైన్యము మొగలులతో చేరినందున కృతకృత్యులు కాకపోయిరి. ఆ ప్రతము సాంశిముచేయుట నాకు విధి. పవిత్రమైన నాకార్యమునకు ప్రతికూలులైన మహారాష్ట్రుల బలిమిచేనైన కపటముచేనైన బంధింపక మానను- దేశహితమునకు ప్రాణముల సర్పింప సమకట్టిన చేను నాహితము నవ గోధించెడివారి ప్రాణముల గొనక మానుదునా?

శంభూ—అభినివేశులకు అంతరాయము లల్పములై పోవును. మొగల మహమ్మదీయుల మతభేదము వారునీతో పోగునప్పు డడ్డురాదు. మొగలసేనామహాసముద్ర మొకటే మహారాష్ట్రమును ముంచివేయగలదు; లేదా, దక్షిణమహమ్మదీయదావాగ్ని ఒకటే మహారాష్ట్రమును దగ్ధముచేయగలదు. ఈ రెండుసేనల బారినుండి తప్పించుకొని పోవ నీ మావళాలకు మార్గములేదు. వెనుక బిజాపూరు మొగలసేన లేకీభవించినప్పు డెట్టి ప్రమాదము వాకిలైనో స్వానుభవముచే నెరిగిన శాహజీమహారాజును జూచియైన నాతనిపుత్రుడు బుద్ధితెచ్చుకొనుట యోగ్యము.

శివా—ఆ ప్రమాదము నే నెరుగునది కాదు. కాని రాజనీతినిపుణులకు దానిని తప్పించుకొనుట అసాధ్యము

కాదనినా మతము. డిల్లీపాదుషా, బహమనీసుల్తానులునూ
 వకధర్మావలంబకు లైనను రాజ్యవిభాగమున వారికి స్పర్ధలు
 లేకపోలేదు. అది అదనుగా గొని వారిసైన్యముల నేకీభవింప
 నీయక వారిలోవారికి పోరు పెట్టుట యుక్తిపరులకుదుష్కరము
 కాదు. అట్లు జరిగినచో నా కాసైన్యముల సంకలనమును
 కాక తద్వ్యవకలనము నెదిరింపవలసి వచ్చును. మీరిప్పుడు
 వర్ణించినరీతిని పాదుషాసైన్యము మహాసముద్రమునూ, దక్షి
 ణసైన్యము దావానలము పైనచో, మిగలసేన మమ్ముముంచి
 వేయకమున్నూ, దక్షిణసేన దగ్ధముచేయకపూర్వమునూ ఆ
 సైన్యము గొండ్లాంటిని తారసిల్లి అందులో నొకటి హత
 మైన కావలయు, లేదా హుతమైన కావలయును; అట్టి యేర్పా
 టుల నే నాలోచించియున్నాను. శేషించిన సైన్యముపసిబట్టు
 టకు మా మావళాలు చాలుదురని మీరెరిగియే యుండును.
 పాదుషావారి పరికరసంపత్తిని మీరు నర్ణించుట వినినప్పుడు
 నాకు పరమానంద మాయెచు, ఏలయన ఆసంపదంతయు మా
 వశము కానున్నది. అంతవరకూ వారు దానిని న్యాసమువలె
 కాపాడుచుండురు. శ్రేతాయుగమున వానరసేనచే రాళ్ళతో
 సేకువుకట్టించి సముద్రము లంఘించినరీతి ప్రకృతమున మా
 సేనచే స్వరాజ్య స్థాపనము చేయించవలయునని ఈశ్వరసంక
 ల్పమగునట్లు సూచనలు కానవచ్చుచున్నవి.

శంభూ—నీ యోచనలన్నియు కపటోపాయములపై
 నాధారపడియున్నవి. అర్ధరాత్రమున అమాంత మరులపై
 ౩

బడుట, కలహములను చంచుట, విశ్వాసఘాత యొనర్చుటకు తంత్రములు పన్నుట కన్న తురకలవలె సమరభూమిని హోరాహోరిగా పోగుట నాబోటి పోటుబంటునకుచితముకాదా? ధర్మయుద్ధ మవశ్యక ర్తవ్యము.

శివా—నూను గారూ, ఆ సేతుశీతాచలము తమప్రభుత్వ మనుక్చు కొనిన తురక లిప్పుడుధర్మయుద్ధప్రశంస చేయుట వింతకాదు. ఆదిని వీరభ్యసించిన విద్య కపటనీతి కాదా? ప్రాప్తిభుత్వమూ ఈశ్వరానుగ్రహముచే వారి ప్రభుత్వముతో సమమైనప్పుడ నేనికూడా ఇట్టిశ్రీరంగనీతులే చెప్పుచూ ధర్మోపన్యాసము లిచ్చెదను... ధర్మయుద్ధ మొనర్పివలెనన్న ఉధయపక్షములూ సరిసమానముగా నుండవలయును. ఇప్పుడిరువీడుల బలాబలములు మీ కెరుంగనివి కావు. సమరభూమిని సైనికులరక్తము వరదలై పారినను పాదుషావారి కెట్టిహానియూ కలుగనేరదు, వారి సాధనసంపదలమేయము. నా వీరులరక్తము నేనతిమితముగా వ్యయముచేయవలయును, వృథారక్తపాత ముండనేకూడదు. తురక లధికారసంపన్నులు, మే మధికారహీనులము; వారు కుబేరులు, మేము కుచేలులము; వారస్త్రోకలితులు, మేము నిరస్త్రులము; వారిసైన్య మసంఖ్యాకము, మా సైన్యము గుప్పెడు; వారు బాహుబలము నాధారముగా నొనర్చుకొన్నారు, మేము బుద్ధిబలము నాధారపర్చుకొన్నాము. ప్రణివిషయమున నూ వారికీ మాకుఁగూ వైషమ్య మున్నప్పుడుమేము రాజనీతి

ననుసరింపక ధర్మము నాశ్రయింపవలెనని తురక లపేక్షించుట చూడ మల్లయుద్ధమున క్రిందబడినవాడు పైకన్నవాడు తన్నే మియూ చేయగూడదని అపేక్షించునట్లున్నది. యుద్ధమున బాహుబలమూ బుద్ధిబలమునూ ముఖ్యసాధనములు; మాకు బాహుబలము తక్కువగుటచే మేము బుద్ధిబలము నుపయోగింతుము.

శంభూ—నీ కపటకృత్యములకు, విశ్వాసఘాతలకు, హత్యలకును దేవుడు నీకెట్టి శిక్ష విధించునో ఇంచుక ఆలోచించితివా?

శివా—స్వదేశోద్ధారణమునకు స్వరాజ్యసంస్థాపనకును నాకావశ్యకములగు కుతంత్రములు, విశ్వాసఘాత, హత్యలను గురించి దైవము నా కెట్టి ఘోరశిక్ష విధించిననూ వలదనను; తారవాది నరకములలో నన్నుద్రోయుట యుక్తిమని ఆతడెంచిన నేనచట నుండుటకు సంసిద్ధుడనని నమ్ముడు.

శంభూ—శివభా, నా సంజేహములన్నియు తీరినవి. నీమార్గమే శ్రీయమను నమ్మకము నాకు కలిగినది.

శివా—ఐనను మీమార్గ మిట్టిదని నాకు స్పష్టము కాలేదు.

శంభూ—మహాగాష్ట్రులకందరకూవంశసారంపర్యము సర్వసాధారణమైన మార్గమే నే నవలంబింతును. మీ తండ్రిగారివలె నీవూ బిజాపూరు వారి ఆశ్రయమున నుండి మీకులక్ష్మిని వృద్ధిచేయవలయు, గొప్ప జాగీరులనందవలయు,

ఉత్తమ బిరుదముల నొందవలయు నని ఊహించియుంటిని గాని ఆయభిప్రాయ మిప్పుడు వ్యత్యస్తమయినది.

శివా—నాకు బిరుదములు కావలెనన్న బిజాపూరు మల్తానువారి అనుగ్రహమేల? వాటిని నేనే స్వీకరింపగలను. నా పేరునకు ముందు వెన్నెల బిరుదుల నేనే తగిలించుకొంటిని, మీరు వినలేదు కాబోలు.

శంభూ—చంద్రదారాచనియాలేక సూర్యగాచనియా?

శివా—అట్టి ఉచ్చిష్టముల నేను కొందునా?

శంభూ—అట్లైన కొత్తబిరుదుల కల్పించితివి కాబోలు?

శివా—ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజు.

శంభూ—నాయనా, నీ వాపదవి నొందగల్గినందుకు నా కమితానందము కలుచున్నది.

శివా—అట్లయిన మా కార్యనిర్వహణమున మీరు నాకు తోడ్పడెదరని నే నెంచవచ్చునా?

శంభూ—నేను తోడ్పడుట నిశ్చయమే కాని నాయందు నీకు నమ్మకము కలుపెట్లు?

శివా—మామగారూ, మీ పురాతనమతమును మీరు వీడనున్నప్పుడు మీయందు నా కపనమ్మక ముండుట కూడునా? నావాడని నేనెంచిన వానియందెల్ల నాకు సంపూర్ణవిశ్వాస ముండును. అందుకు సంచకరువుగా నేడే మిమ్ము మీ కూతుళ్ళకడకు గొంపోయెదను; మిమ్ము చూడవలయు

నని వారు కాతూహలము నహించియున్నాడు. నాపక్షమును మీరు స్వీకరించిరని విని వారు మిగుల సంతసించుదురు.

(పోవుదురు)

—నాల్గవ రంగము—

(శివాజీ, ఆబాజీ, శంభూజీలు)

శివా—శ్యామదుర్గముపై దండెత్తుటనుగూర్చి ఆలోచింపవలసి యున్నందున మీకు కలు రంపితిని. అందలి ద్రవ్యాగారమును హరించి యుప్పటికే వారిని నొప్పించినాను, కావున వారు కసిదీర్చుకొను కాలము నైకై వేచియుండి తగు ప్రయత్నముల నల్పుచుందురు. ఆ సన్నాహము ముగియకుండగనే దుర్గమును మనము చేత జిక్కించుకొనవలయును.

ఆబా—ఆబాసా హెబుగాహా! నా దొక మనవి—

శివా—ఆబాజీ—మనలో మనవులు చేసుకొనునంత భేదభావ ముండగూడునా? ఏమి కోరదలచిరో కోరరాదా?

ఆబా—విన్నప మొనర్పదలచిన విషయ మించుక మహత్వకలితము కాని దాని మీ రంగీకరింపరేమో అని చెప్ప వెరచుచున్నాను.

శివా—అదెట్టిది?

ఆబా—ఆ కోట ముట్టడించుటకు ప్రభువుగారు నా కాజ్ఞ నొసంగవలయునని వేడుచున్నాను.

శివా—ఆ కలహమును నే నారంభించితిని కావున నేనే దాని ముగించుట న్యాయము.

ఆబా—నామాట యాలింపుడు-ఆ దుర్గముతోటి సంబంధము మీకు నేటిది కాని నాకది వంశపరంపరాగతమని మీకు తెలిసియే యుండును. నామొత్తవ్వ శినపురము చేరక ముందు కళ్యాణదుర్గము చెంతనన్న మా అగ్రహారమున నుండెను. మాపూర్వుల నానుబేదారులు అజ్ఞానము బాధలు పెట్టుచు తుడకు వారిని ఘోరముగా హత మొనర్చిరి. ఆవివర మంతయు మామొత్తవ్వ నాకు చెప్పుచుండుటచే బాల్యమున నే ప్రతీకారవాంఛ నాకు పొడమి, నయను తోడ నృద్ధికొందినది. తమ మండ నుండి శత్రువుల రుధిరముతో పితృతర్పణ మొనర్చి ఋణవిముక్తుడను కావలయునని ప్రతిక్షించుకొని యున్నాను. నామాశలు ఫలించుటకు నేడు తగినతరుణము తటస్థించుటచే వారిక్రార్యమునకు వినియముగా హింసకు ప్రతిహింస, హత్యకు ప్రతిహత్య, బలాత్కారమునకు బదులు బలాత్కారము-ఈతీరున లెక్క వారలకు సరిగా ఒప్పుగించిన కదా నాజన్మము ధన్యమగును.

శివా—అశాశీ, మీరు పవిత్రమైన బ్రాహ్మణకుల మున జన్మించితిరి. తమ, తితీక్ష, విరాగము మొదలగు గుణములు మీకు స్వాభావికములని మీకొక రుపదేశించ వలయునా? హత్య, అత్యాచారములును తురకలోనర్చు నపుడు ఘోరములు నింద్యమూలందుము కదా, బ్రాహ్మణులు

వాటి నొనర్చునపు డవి సౌమ్యములు స్తుత్యము లగునా ? మీ పూర్వపురుషుల బాధించిన తురకలు మానవత్వము పరిత్యజించి పశుత్వమును పరిగ్రహించిరి. మీరూ వారివలెనే ఆచరించిన ఆపశుత్వము మీకు మాత్రము సిద్ధింపదా? అట్టి చో మీరెవరి కపకాగులగుదురు, వారికా, మీకా !—మరియు మీరెప్పు డెట్లు ప్రవర్తింప నెంచితిరో అట్టి ప్రవృత్తినే తురక లవలంబించినందులకు వారినీ మీరు నిందించుట కూడునా? వారి పశువృత్తి క్షణికము, మీరు పాతకయ్యముల పెకలించి వారియెడ సత్సాచారము నేయబూనుట పశువృత్తిని మీరిన రాక్షసవృత్తి యగును. తాతచేసిన తప్పునకు మనుమని శిక్షింపవలెనుట దొంగను వీడి దారిబోవు నన్యాయిని ఉరిదీసినట్లుండును. ఇంతేకాక పురుషుల దురాచరణమునకు స్త్రీలపై కసిదీర్చుకొనుట రాక్షసవృత్తిని మీరిన దగుటచే దానికేమి కేరిడకగునో ఎరుంగజాలము. అట్టి ప్రవృత్తు లతిశయించెనా ఇక దేశమున శాంతి ప్రబలుటెట్లు ?

ఆ బా— ఘోరశిక్ష విధించినచో శత్రువు భీతిల్లి తిరుగ దురాచారపరుడు కానేరడని మీ రాసతీయలేదా ?

శివా—అది నిజమే. ఆనిబుధన మాశత్రువునందు వర్తించును, ఆశిక్షయు అపరాధము జరిగినవెంటనే విధింపబడ వలయు. ఇం దా రెండులక్షణములూ పట్టలేదు. విశ్వానరసియశూరులగు మామావళాల రక్తపాతము నా కనమ్మత మగురీతిని శత్రుపక్షరక్తప్రావము కూడ నాకనమ్మతమే. అం

దును ముఖ్యముగా అబలలయెడ అతి జాగరూకతతో మెలగ వలయు. పాపము వారెవ్వరికి నపకారము నేయువారు కారు, చేయనేరరు; ఆత్మరక్షణము వారి కసలే చేతగాదు. అట్టి అమాయికల కపచారము నేయబూనిట పౌరుషహీనత కాదా! అట్టి కృత్యము నాకు అసమ్మతము. నాకార్య సిద్ధికి నాపక్షమువారి ఆశీర్వాదబల మెట్లావశ్యకమో శత్రు స్త్రీలఆశీర్వాదబలిమి కూడ అట్లే అవశ్యకము.

శంభూ—శివబా, స్త్రీలయెడ నీకు సానుభూతి ఎక్కువ డున్నట్లు తోచెడిని.

శివా—ఏల యుండకూడదు? మాతుశ్రీ జిజాబాయి తుకాబాయియు స్త్రీలుకారా? అట్టివారే నకస్యస్త్రీలు-వారియం దాదరింపముండకూడదా?

శంభూ—(స్వ) నిజము నిలకడమీద గాని తెలియదు.

శివా—ఆబాజీ, కళ్యాణదుర్గమునెడ మీ మనోభావము లింకను మాటకుండినచో మీ మొంట్టిగా నటబంపుట యుక్తమగునో కాదో ఆలోచింపవలసి యుండును.

ఆబా—మీ యుపదేశానంతరమునా ద్వేషాహంకారముల నణచుకొనలేకున్న ఇంతకాలము మీతో సహవాసము చేసిన ప్రయోజనమేమి?

శంభూ—ఇంతయేల? నీ వనుమతింపితివేని ఆబాజీతో కూడ నేనుండి వాని యుద్రేకము నడచుచుందును.

శివా—ఇది మేలు. అట్లే చేయుదుము. మిమ్ముచూడ గోరు మీకోడళ్ళ నిరువుర నొక్కచో కూర్చెద, మీరు నావెనువెంట మహాలునకు రండు. (శివాజీ పోవుచు)

శంభూ—ఆబాజీ-చిన్న నాటచుండియు మనమున రగులుచున్న ద్వేషాగ్నిని నివారించుట దుస్సాధ్యము. ముక్కువ గల కోర్కెను మట్టిబెట్టుదురా?

ఆబా—సత్యమే-కాని ఆకోర్కె నిర్వహించుటకు పరిస్థితులు ప్రతికూలము లయినచో ఏమి నేయనగును? పోనీ ఆశురకల సర్వరీతిని దండించు సుయోగము లభింపకున్న ను వారికోట నాక్రమించుటవలన చేకూరు యశము మాత్రము సామాన్యమా?

శంభూ—ఆబాజీ! మీనిర్వాతనము నిర్వహించుటలో మాత్రము మీకు లోటురానే?

ఆబా—ఆబాసాహేబు సౌశీల్యము అనువర్తనీయము.

శంభూ—ఆదేటిమాట! ఆతని శీల మింతదనుక పరిశుద్ధము కానచ్చును. కాని దానియందు కళంకబీజ ముండక పోదు. అది యంకురించుట కింతవఱకు అవకాశము చిక్కలేదు. ఇంతకూ అతనిప్రాయ మెంత? పరిజ్ఞాన మెంత? నారీలోకమన తనభార్య లిరువురే అని అభిప్రాయబడుచున్నాడు. వారికన్న వేయిరెట్లందకత్తియలు వేసవేలున్నారని యెరుగడు. వారి విలాసములయెడ నాతని కిగకనూ విసుగు జనింపలేదు. వాని భార్యల యందము వాని యావనముచే నాకో

పింపబడినదే కాని నిస్సర్గనిష్ఠితము కాదు. తారుణ్యప్రభావమున తరుణులందఱూ దర్శనీయులై యుందురు. ఇదియునుగాక మనరాజుగారు మోటుమహారాష్ట్రము గాక ఇతరదేశము నకు పోనేలేదు. తురకల హర్ష్యములలోని అప్పరలబోలు అందకత్తెల సౌరు వారికంటబడనేలేదు. ఒక్కసారివారినివీక్షించి కామశరాహతులైనవో వీరెట్లు చిందులుద్రొక్కుదురో మీరే చూడగలరు.

ఆబా—మహారాజుగారికి తమరాజ్యముం దమితప్రేమ కలదని మీరు వినలేదా?

శంభూ—ఇరువురు స్త్రీలయెడ మితమోహమట!

ఆబాజీ! మిమ్ముజూడ నాకునవ్వవచ్చుచున్నది. పురుషులప్రేమ ఏకనిష్ఠమగు నంతవఱకే దాని నమ్మవచ్చును. అందు భాగ హారిణు లమరినచో అటుపిమ్మట నాప్రేమ వెట్టికుక్కవలె చూచినవారిన్నెల్ల కఱవజొచ్చును. కన్యలనియు నవోధులనీ విచక్షణము దాని కుండదు

ఆబా—ఇతరులవిషయమున నిట్లు జరుగవచ్చును. కాని శివాజీయెడల నిది వర్తించునని నేను నమ్మును.

శంభూ—ఆతడును మానవుడే కదా? నేటి సంభాషణ యందు స్త్రీప్రశంస నచ్చునప్పుడెట్ల ఆతడు మెత్తబడుచుండుట మీరు గాంచలేదా?

ఆబా—అట్లనెదరేల? వారి స్త్రీదాక్షిణ్యము ఇతర సద్గుణములవలె అపూర్వము.

శంభూ—స్త్రీదాక్షిణ్యమా? ఇట్టి స్త్రీదాక్షిణ్యమే స్త్రీలోలత్వమునకు బీజము.

ఆబా—ఊహకుండుడు. మీపల్కు లెవరేని వినినచో కిట్టనిమాట లందురు.

శంభూ—ఏమిటి లేనిపోని ఊహ! మీకు హితము చేయగోరియే ఇట్లనుచుంటిని. నే నీ ప్రమేయములో తలదూర్చుట మీ కుపకారము చేయుటకే కాని వేరుకాదు. ఇటు చూడుడు-ఏమి ఈ శివబాబుద్ధిమాండ్యము! శత్రువుల నిర్జించు నడఁచార్జనము, జోరానరియు కూడనని సాధువులగుమీబోటి బ్రాహ్మణులెంచుట సహజము కాని జగీషువగు క్షత్రియున కది తగునా? సద్రాహ్మణులగు మీగు దురాగతములచే దుష్టుల దండింపనెంచుటయు, క్షత్రియుడగు శివాజీ సాధుత్వము నుపసాదించుటయు వ్యత్యస్తభర్తములు కావా? శత్రురాజ్యములయందు నిరంకుశముగా చెలరేగనీయకున్న దేశముల జయింప నుత్సాహము కల్గుచుట్టులు? కొండలు బంట్లు లూటీ న పేక్షించి పోరాడుదురు, మరికొండ రండకత్తెల నాశింతురు. బంగారు, రత్నములు మొదలగు ద్రవ్యముల కొండ రపేక్షింప బంగారు బొమ్మల నితరు లపేక్షింతురు. ఇందేదియూ వారికి లభింపనిచో వారు ప్రాణములచేత బట్టుకొన ఆయితపడుదురా?

ఆబా—లూటీలో దొరికిన ద్రవ్యాభరణముల తమ ముం దిడవలయునని మహారాజుగారు శాసించియున్నారు.

శంభూ—చూచితిరా; కనకముపట్ల సైనికుల విశ్వం
ఖలవృత్తి నొప్పుకొనిరన్నమాటయే కదా? దీనిచే సైనికుల
కెట్టినష్టము ఘటిల్లినను రాజునకు లాభముండును.....కనక
మునుగూర్చి చేసిన ఏర్పాటుకాంతలపట్ల కూర్చుట కాటంకమే
మున్నది? అందలి సారస్వ మాతనికి తెలియకపోవుటయే
దీనికి హేతువు. శత్రుశివరమున జిక్కిన సౌందర్యవతులకెల్ల
మహారాజుగారి మోల సర్పణము చేయవలెనని శాసించుట
ఎంతయు సమంజసము. ఇట్టి శాసనము పుట్టుటకుజగన్మోహిని
యగు కాంత వాసికంట పడవలయు. అట్టి సౌకర్య మీదండ
యాత్రలో చేకూరిన నెంతయు శ్రేయమగును.

ఆబా—చేకురకేమి? కళ్యాణముబేదారు కోడలట్టి
హావనతియే అని విందుము.

శంభూ—మరియు మేలే-వెనకబోయిన తీగె కాలికి
తగినపై నది. ఆకాంతను భగ్నిముగా చెచ్చి శివబాకు కన్న
ర్బదము.

ఆబా—అయ్యో బాబో! ఆబాసామెలువాణ్ణి నుల్లం
ఘింతునా? కలలోనైన నట్లు చేయజాలను.

శంభూ—ఇం దాజ్ఞోల్లంఘన మేది? మీరామెను
బలాత్కరింపరు కదా. అమూల్యమగు స్త్రీరత్నము నా బావకి
కానుకగా నిత్తురు. రిక్తహస్తములతో రాజును దర్శింపగూడ
దని శాస్త్రమున్నది కదా? కానుకలలోననేకవిధములున్నవి.
బ్రాహ్మణులు కొబ్బరిచిప్ప కధిపతులు కావున కొబ్బరికాయ

నర్పింతురు. నాహుకారి ధనవంతుడు కావున రత్నాంబరముల నర్పించును. విజయశ్రీచే వరింపబడిన వీరుడు తన బాహుబలముచే గడించిన కాంతామణిని కానుకగా నొసంగుట యోగ్యము.

ఆ బా—నాకృత్యముల సరిచేయుటకు మి మ్మాబా నా హెబు నాకు తోడుగ బంపుచున్నారు కావున నేను మీ మాటల పాటిచేసినచో అపరాధిని కాజాలను.

శింభూ—ఆచింత మీ కణుమాత్రమును వలదు. దానికి నేను పూచీపడెనను. మీరింక పొండు- నేను రాణుల చూడబోయెదను (ఆ బాజీ పోవును). ఏమి శివాజీ దుండగము! స్వరాజ్య సంపాదనమున తనకు సాయముచేయని మహారాష్ట్ర వీరుల కంటకములవలె వీడు పెరికి పారవేయునా? మంచిది-ఛత్రపతి! మహారాజా! నీవే నన్ను నిర్మూలించువో, లేక నేనే నిన్ను నిర్మూలించునో చూచెదవుగాక! నీయధికారము సణగద్రొక్కక ఈ శింభూజీ ఊటకుండువాడు కాడు. నీప్రశస్తి బాహుబలప్రతిష్ఠితము కాదు, కాపల్యమున కార్యమును సాధించుటయే పరమపురుషార్థమని నీ వెంచుచుంటివి. నీకు ద్రవ్యపరాజ్ఞుభిత్వము లేనేలేదు. పదులద్రవ్యము నపహరించుపట్ల నీ వెంతసీచముకేని ఒడిగట్టుటకు జంకవు. నీస్వహితపరాజ్ఞుభిత్వమును స్త్రీదాక్షిణ్యమునూ చూచి ముగ్ధులై అనాగరకులగు మహారాష్ట్రులు నీకు లోబడుటచే వారిబలము నాధారము చేసుకొని నీ వాడుచున్నావు. నీ

భటులు తమ సర్వస్వమును నీకు ధారపోసి రణమందు ప్రాణములను కూడ నీయశోపహ్ని కాహుతి చేయుచున్నారు. శాత్రుల స్త్రీలయెడ నీనిర్మలమైన ప్రవర్తనము చూచి నిన్నందరూ శౌరవంతురు. నీవు పరస్త్రీపరాజ్ఞులుడవు కావని పదిమందీ ఎరిగినచో నీయశోదీపము సన్నగిల్లును. అంత దనుక నే నప్రమత్తుడనై యుండెద. నీవు ఉన్నతపదవినుండి నన్ను దిగలాగినచందాన నిన్ను నేను క్రిందకీడ్చెదను. నన్ను నీవు పదభ్రష్టుని చేసినందుకు మాటుగ నిన్ను నేను నీతిభ్రష్టునిగ జేయకున్న నా యపచూనాగ్ని చల్లారదు.....

(నిష్క్రమించును.)

—వక వ రంగము—

(ఇద్దఱు రాణులు, అమాత్యుడు—కాశియవాడ తుంగవర్తకులు, ఇద్ద రింగీషువర్తకులు కూర్చుండి శివాః ప్రవేశించును)

శివా—అమాత్యవర్యా, నేడు మీరు చాలసందడిలో నున్నారు-బట్టలబేరమున ముస్లియున్నారు కాబోలు. మొన్న మాకు చిక్కిన ధనమునంతయూ నిద్దరురాణులూ నేడే వ్రయపరుప నెంచలేదుకదా?

అమా—మహారాజుగారి ఆంతర్యము ననుసరించియే సహజాయి గారు బేరమాడుచున్నారు.

శివా—అదెట్లు?

అమా—మన పైనికులలో గతించినవారిగూర్చియు గాయపడినవారిని గూర్చియు ఏర్పాటులు ప్రభువుగారే కావించియున్నారు. మొన్నటి యుద్ధమున అసమానశౌర్య సాహసముల నగపరచినవారిని బహుకరించుట మిగిలియున్నది కావున అందుకుతగిన ఏర్పాటులు చేయ మహారాణిగా రంగీ కరించియున్నారు.

శివా—భళిశే! ఈమె నాయర్థాంగి యనదగును. ఏమేమి కొన్నారు?

సఈ—తలపాగాలు, రుమాళ్ళు, దుప్పట్లు, ఉత్తరీయములు నే నెంచుచుంటిని, సోయరా శాలువలూ, పీతాంబరములూ, చీరెలూ ఏర్చుచున్నది.

శివా—చిన్నరాణిగారు చూపిన పరాక్రమమేమి పారితోషికమునకు—?

సోయ—పురుషులు చూపు పరాక్రమము కేవలము వారి కృపాణములయందే ఆధారపడియుండు నిలోకులందుగ గాని వారిసతుల మంగళసూత్రమహాత్వమే అందుకు ముఖ్య కారణమని నానమ్మకము.

శివా—సత్యమే-శత్రువు నీవిషయము నెరుంగదు కావున ముందు మీకంతము లుత్తరింపక మామెడలు నరుకుచున్నారు...నీ మతమున మా డాలులు మమ్ము కాచుట లేదన్న మాటయే.

సోయ—సతుల మంగళసూత్రమహిమ నడలకున్న

మి మృన్యవిధముల గాచుట అనవసరము.

శివా—అటులనా? మీ కుంకుమ యను డా లు
న్నదని మాకెన్నడునూ తోచలేదు. మీరిరువురును నాపిత
రుల ప్రసాదమని నేను గ్రహించియుంటిని. అది నేడు సార్థ
కమయ్యె. పెద్దరాణిగారు మా అమ్మగారి ప్రసాదము కావున
వారియందు లజ్జావినయాంశ మధికము; చిన్న రాణిగారు మా
తండ్రిగారి ప్రసాదము కావున వారియందు తేజఃపాలు
హెచ్చు...మీరుభయము నెంచిన వస్త్రముల జూపుడు.

(శంభూజీ నచ్చును.)

దయచేయుడు మామగారూ, మీ కొమార్తెల వివేక
తారతమ్యముల కనులార గాంచుడు. ఈ ముదుగువస్త్ర
ములు మీ పెద్దకూతురికి నచ్చినవి, ఈసన్నని బట్టలు మీ
చిన్నకూతురెంచినవి. (ఒక మడత విప్పి) ఈవస్త్రములు కులీ
నురాలికి పనికిరావు. ఇట్టి వస్త్రములు నందలకొలది యిచ్చియు
శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపదీమానసంరక్షణ మొనర్ప జాలడు. దీని
ధరించిన విలాసవతి యొడలే కాక అంతరంగమును స్పష్టముగా
గాంచనగును. ఇది గాలికన్న పలచనై పారదర్శక మగు
చున్నది.

సోయ—ఇట్టి వస్త్రములను భర్తల దృష్టిసౌఖ్యము
నకు భార్యలు ధరింపనగును.

శివా—సరిసరి. ఇది కంటి కగపడినకదా దృష్టిసౌఖ్య
మబ్బుట! దీనిని ధరింపకయే ధరించితి ననవచ్చును-ఇట్టి

వస్త్రము మాకు కాపట్టకు. శెట్టిగారూ, దీనిని మూటలో కట్టుకు-మా కీముతక వస్త్రములే తగియున్నవి. మోటు మావళాల రాణిగారికి మోటు వస్త్రమే శోభాకరము. ఈ జలుగు వస్త్రములు ఢిల్లీ బీజాపూరు సుల్తానుల జనానాచారికే తగియున్నవి. సుఖవాసులు, భోగపరులగు వారిచెంత నివీ వత్సరములకొద్ది మనగలవు- కోమలగాత్రులు వారెంతపాడిన నవి చిరుగునకు భయము వారికుండదు. మామోటు శరీరముల రాపిడికవి నిలువజాలవు. వస్త్రములకూ వాక్యములకును వృత్తివై పరీత్య ముండును. కొద్దివారి వాక్యములు వారిభావముల వ్యక్తపరచుచుండ, వారి వస్త్రములు వారిశరీరములను మరుగుపరుచుచుండును; గొప్పవారి వాక్యములు వారి భావములను మరుగుపరుచుచుండ, వారి వస్త్రములు వారిశరీరముల వ్యక్తపరుచుచుండును.

సోయ—న ఈబాయి నాకన్న ఈడుముదిరినది. కావున ఈముమక వస్త్రము లామెకే శోభాకరముగా నుండును.

శివా—నయనున పెద్దవారికి వివేకము హెచ్చునా? పూర్వకర్మపరిపాకము వెంటవచ్చినచో నయనున బాలుడయ్య బుద్ధిని వృద్ధుడగును, అది లేకున్నచో నయనున వృద్ధుడయ్య బుద్ధిని బాలుడగును.

సోయ—సూక్ష్మ విషయములలో మహారాజుగారి కహామైన సలహా నిచ్చుటయం దీదాసి అనమద్ధురాలైనను, వారు నిరుత్సాహమనస్కు లగునప్పుడు మనోరంజన మొనర్చు

ఈ సామర్థ్య మలవడిన దీనిజన్మము ధన్యతమ మనియే భావింతును.

శివా—ప్రేయసీ, చిన్నబుచ్చుకొనుట కిందవకాశమే లేదు. నా సంసారనిర్వహణమునకు మీరుభయములా ఉండ తగినవారే. అమాత్యవర్యా... ఇతరవర్తకుల యొద్ద పుచ్చు కొనదగు వస్తువులున్న వాటిని తీయించుడు.

కా॥ వర్త—మహాప్రభూ! నావద్ద కొంత పాతసరుకు కలదు. మీవాగ్ధోరణిబట్టి చూడ నవి యిక్కడ చెల్లునని ఆశ వాడముచున్నది. ఆనతిచ్చినచో వాటిని చూపెదను.

సోయ—పాతసరుకు మాకేల?

సశా—కొన్నిసందర్భములందు కొత్తదానికన్న పాత సరుకే ప్రశస్తమగును. ఔషధముల సేవించునప్పుడు కొత్త కుప్పి కొత్త తేనె కన్న పాతకుప్పి పాతతేనె శ్రేష్ఠతరములు కావా?

శివా—ప్రేయసీ, మేలైన మాటాడితివి. సువస్తువు లకు కొత్త పాత అను భేద మరావశ్యకము. శారీరికవ్యాధుల పారతోలుటకు పాతదను సెట్లుపయోగించునో అటులే మానసికవ్యాధుల పోగొట్టుటకు ప్రాచీనసాహిత్య ముపయోగిం చును. కాలుమహిమను పాత ఔషధములు సాగనిస్వస్థుల కాలమహిమను పాతగ్రంథములు సాగిపేయవు.

కా॥ వ—(ఉత్తరీయమునుదీసి) దీనిని చిత్తగింపుడు. ఇది విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరులు అనేకతరములు వాడు

కొనిరి. ఆర్యాము కూలిపోయినప్పుడు ఇతర ఆశ్రయములే
పాలు ఇదియు అన్యల నాశ్రయించినది. నేను గొప్పవెలసెచ్చి
దీని నంగ్రహించితిని. దీని నేత ఎంత ప్రశంసనీయమో
గాంచును.

శివా—(దానిని చేత బూని) ఈనస్తుము ప్రాచీన
మరుటకు సుదియములేదు. దీని పలుచని నేతగుండా విజయ
నగరేతిహాసము నాకు స్పష్టముగా గోచరించుచున్నది కళ
లకు, నిద్యలకుచూ పుట్టిల్లు, దిగ్విజయశీలురగు రాజులకూ
వేదవిద్యాపారంగతులకు మంత్రులకూ ఉనికిపట్టు, బాహు
బలమునకూ బుద్ధిబలమునకును విలాసక్షేత్రము! కటకటా!
ఆట్టిప్రబలము, విస్తీర్ణము సగుసామ్రాజ్యవైభవమున మిగిలిన
యున్న దీనస్తు మొకటియేనా?... “కాలాయ తస్మై నమః”
అమాత్యనర్యా! ఈనస్తుము నొకచోట నుంచును (ఇచ్చుకు)

కా॥ వ—ఈ రెండవ నస్తుము మొదటిదానికన్న
విలువ మీరునదని యెంచనగును. (చూసి) ఇది అహమ్మను
సగరురాణి చాంద్రబీబీగారి “చంద్రకళ” అని పేరుపడసిన
చీర. దీని ధరించినప్పు డాయమ జలధ రాచ్ఛానితంబకు చంద్రు
లీల గాననచ్చుచుండెనని చెప్పుకొందురు. ఆపట్టణపు లూటీలో
నిది యొకసైనికునికి చిక్కెను. నేను దానిని కొని తెచ్చితిని.

శివా—పరాజ్యము క్షీణదశ నొందు చున్నప్పుడు
మాతృప్రియతమ యాచచ్ఛక్తియు దానిని వివక్షింపటంలో
నుపయోగించిరో, అట్టిరాజ్యమును తనశౌర్యబలిమిని బుద్ధి

బలముచేతను కాపాడిన పుణ్యవతిని గౌరవింపనివారుందురా? సోయరా, నీ-వింకవస్త్రముల కొనవలసియున్నది కావున దీని పుచ్చుకొనుము.

సోయ—తురకదానివస్త్రమునా?

శివా—అయ్యో, వెట్టిదానా-మహాత్ములకు కలముతో నేమిపని? గనులలో నుండి రత్నములు వెలువడలేదా? మిన్నన నవి మనకు లభించునా? మహానుభావుల సహవాసముచే నెట్టిఫల మబ్బునో అట్టిఫలమే వారివస్తువుల సహవాసముచే నబ్బును. అమాత్యా! దీనినిగూడ మీదగ్గర నుంచుడు.

కా-వర్త—మహాప్రభూ! ఈ శిరోవేష్ఠనమును తిలకింపుడు. ఇది చిత్తూరుప్రభువులగు ప్రతాపసింహ మహారాజు వారిది.

శివా—అది మీ కట్లు లభించెను?

కా-వర్త—ఆమహాత్మున కొకయిక్కట్టు వచ్చి వారు దీని నొకవర్తకునకు విక్రయించిరి. ఆవర్తకునకు దానిమహిమ తెలియకుండుటచే మాతండ్రి దానిని కొన్నాడు.

శివా—ఈవస్త్రము లిదివర కమ్ముడుబడక మీవద్ద నుండుటకు కతమేమి?

కా-వర్త—ఇది అచ్చిరాదని చూచినవారెల్ల పెదవి విరిచి మోము త్రిప్పుచుండెడివారు దేవరా!

శివా—ఆహా! లోకు లెంత అజ్ఞానులు! రసపుత్ర

వీరకేసరియగు మహారాణా ప్రతాపసింహుని భవ్యశిరము నలంకరించినవస్త్రము, కలలోనైన పారితంత్ర్యవిచారమునకు చోటియని శిరస్సు నాచ్ఛాదించిన వస్త్రము, శత్రువునకు లొంగియుండని వీరశిఖామణి వస్త్రము, శత్రువుల అడుగులకు మడుపుతెత్తు వీరమృత్యుల కచ్చివచ్చునా? ఏ పురుషోత్తముని పేరు తలపువచ్చినంతనే పిఱికిపండల యుల్లమునందైన వీరావేశము జనించి ఆచంద్రార్క మంతరించకుండునో అట్టి మహాత్ముని వస్త్ర మచ్చిగాదా? నే నీశిరోవేష్టనమును పూజ్యభావముతో నాచెంత నుంచుకొందును. సంకటములకు నేను లోనగునప్పుడు ఈవస్త్రము నామానసమున నుత్సాహైత్యము ముదయింప జేయును... సెట్టిగారూ - మీమాటలు సత్యమని యెంచి ఈవస్త్రముల నేను కొనుచున్నాను. అమాత్యవర్యా-వీరికి వీటివెల నిచ్చివేయుడు. వీరెవరు, వీరవర్ణము, నగ్నశిరస్సులును జూచి ఐరోపీయులవలె నున్నారు.

అమా—వీరి నాంగ్లేయులందురు.

శివా—వీరి దేశభాషాభిమానము తీవ్రమైవది. వీరు మంచిశూరులు, చతురులగు నావికులు, మద్యపానము వీరికాచారము. ద్రవ్యలోభము వీరికి మెండు; ద్రవ్యమే-వీరికి దైవము. వీరి స్త్రీదాక్షిణ్యము కూడ ప్రశంసనీయము. వీరిస్త్రీలు పురుషులతో సరి సమానముగా వ్యవహింతురు. వారికి స్వాతంత్ర్యము మెండు.

స. ఈ—పురుషులందరిలో స్త్రీలు కలిసిమెలిసి వర్తిం.

చుట సిగ్గులేమి కాదా?

శివా—అట్లన నాడదు. వ్యక్తులనీతిని తత్తవ్వనూజ ములందు రూఢిచెందిన నీతి నియమముల బట్టి నిర్ణయించుట యుక్తము. తురకలకన్న మనస్త్రీలకు స్వాతంత్ర్య మెక్కు డగుటచే వారు మనవారిని స్వేచ్ఛింపలనుట ఎట్లుతగదో అట్లే మనముకూడ ఆంగ్లేయస్త్రీలపై నిందారోపణ మొనర్చుట ఉచితము కాదు.

అం-వ—దేవరవారు సెలవిచ్చినది సత్యము.

శివా—మాయాడవారికి తురకలయందువలె ఘోషా లేదు. మీవారివలె పూర్ణస్వాతంత్ర్యమును లేదు. ఇది మధ్యమార్గము. మీరంద రిక పోవచ్చును.

(ఆంగ్లేయులు శివాజీతప్ప అందరుపోవురును.)

మీరు వర్తకము చేయుటకే వచ్చినారా, లేక వీలు చిక్కినచో దేశమునుకూడ స్వాధీనపర్చుకొనవలెనను ఊహ కల్గియున్నవారా?

అం-వ—నుహారాజుగారి కిట్టి సందేహ మేల పాడ వింశది.

శివా—మరేమీ లేదు. వేషిపాలు ప్రమాదమున పెడవులకు లాకి నోరు కాలెనా, చల్లనిమజ్జిగయు నూదుకొని త్రొగజూతురు. తురకలు ధర్మస్థాపనము చేయు మిషచే ప్రవేశించి కాలక్రమమున మాదేశముల జయించినారు. ఆ మిష యిప్పుడు పాతగిల్లినది, వర్తకము శ్రోతృపుంథ.

ఆం-వ—ఒకానొకప్పుడు విజయము ఓసిపోయినవారి మూలముననే సిద్ధించుచుండును.

శివా—అది నిజమే. ఏనీ, మీ నగుకు చూపుడు.

ఆం-వ—ఈ నగుకు హిందూస్థానము లోనేదే.

శివా—చూడేశపునగుకు మా వర్తకులయొద్దనే కొందుము. నకుమ వ్యర్థముగా మీకు లాభము రానీయనేల? మీదేశపు నగుకున్న చూపుడు. (వారు గుండుసూదులూ, సబ్బుబిళ్లలూ, మేకులు మొదలగునవి చూపుదురు.) ఇట్టి వస్తువులను మావారుకూడ తయారు చేయుదురు. ఇవి వాటికన్న పూతమగుగున మిన్నలే, కాని మావస్తువులవలె మనజాలవు. నూతనవస్తువున్న చూపుడు. ఆగొట్ట మేమి?

ఆం-వ—ఇది దూరకర్షణీ యంత్రము. దీనితో చూడ దూరపువస్తువులు దగ్గరనున్నట్లుగపడును.

శివా—ఇది వింతవస్తువే. (చూచి) బాబురే! పూనా చుట్టుప్రక్కలనున్న గుట్ట లొకవాని నొకటి ఒరయు నట్లున్నవి. ద్రోణాద్రిని హిమంతు డొకచోటునుండి వేణూక చోటునకు మార్చిసరితి ఈయంత్రము గుట్టల స్థలాంతరమును చేర్చుచున్నది. ఇం దొకలోప మున్నది. ఈసామర్థ్య మొక కంటి కే అలవడును కాని రెండింటికి చేకూరను. దూరమున నున్న వస్తువులను స్పష్టముగా కనబడుచు ఈయంత్రమువలె భవిష్యత్తునందలి ఘటనాసంచయమును వర్తమానమున జరుగునట్లు అగపరచెడి యంత్రమును మీవారు కనిపెట్టిరా?

ఆం-వ—అట్టి యంత్రమును మేమెరుగము గాని యంత్రసాహాయ్యము లేకయే కాగలదానిని తెలుపగలవారు కలరు.

శివా—కొలదికాలమున జరుగగల-సంగతులను అనుమానముచేతనే చెప్పవచ్చును, కాని సుదూరభవిష్యత్తు నట్లు చెప్పగలరని నాకు తోచదు.

ఆం-వ—మీభావిని గూర్చి నే నొకవిషయము చెప్పెన విందురా?

శివా—ఏమిటది ?

ఆం-వ—మీరు త్వరలోనే ఉన్న శపదవి నొందగలరు. ఈదేశమునకు ప్రభువులు కాగలరు.

శివా—ఈయంశమును మీరెట్లు చెప్పగలిగిరి.

ఆం-వ—మీప్రవర్తనను బట్టి నే నూహించితిని.

శివా—నే నొంటిగా అంతపదవిని బొందుటెట్లు ?

ఆం-వ—మీ రెంత ప్రజ్ఞావంతులో మీసేవకులుకూడ అంత ప్రజ్ఞావంతులు కాగలరు.

శివా—సహజశూరులు, విశ్వాసులు, నగు సైనికులూ సమకూడుట నాయదృష్టమే కాని నాకు సహాయబలిమి లేకపోవుట గొప్పలోపము. మీరు నాపరివారమున చేరుదురా? అచిరకాలమున నేను జింజీరాకోటపై దండెత్తునున్నాను, అప్పుడు మీరక్కఱకువత్తురు.

ఆం॥వ—తమ రస్యదేశీయుల చేర్చుకొందురా?

శివా—వాగు నమ్మకముతో కొలువొనర్చినచో నా కభ్యంతరములేదు. బిజాపూరునుల్తాను కొలువుచేసి వినుగు జేరిన పతాకుపైచికుల నాకొలుపున నిల్పితిని.

ఆం॥వ—అట్లయిన నొకవరతుపై మీకొప్పున కొప్పు కొందుము.

శివా—అదెన్ని?

ఆం॥వ—ఆంగ్లేయులతో తప్ప ఇతరులతో మేము పోరుదుము. ఆంగ్లేయులతో మీకు పోరుపోసగెనా మేము వారితో చేరక తప్పదు. ఇట్లంటినని మీ రలుగకుదు.

శివా—మీరు దేశభక్తులగుట గని నాకేల కోపము రావలయు? నిచ్చుశంకమైన మీదేశభక్తి నేను కడు సంతసించితిని. పాదుషావారిని రోగవిముక్తులజేసి అందుకు మాటుగ మీదేశముకొరకు వర్తకపు సన్న దడిగిన వైద్యుడు మీనాడే కదా!

ఆం॥వ—అందు విశేష మేమున్నది? ప్రతిఆంగ్లేయుడును స్వలాభముకన్న స్వదేశలాభమునే ఎక్కుచుగానెంచును. పాదుషా వారివలెనే మీరుకూడ అట్టి సనదు దయచేయవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

శివా—మీదేశభక్తిని మెచ్చుకొంటిని కావుననే మీ కట్టిసనదు నీయజాలను. మీదేశభక్తిని మాదేశహితమునకునూ పరస్పరవిరోధము కలదు. మీత్రాసాక దేశమునకుదురుకొనెనా, దానివెంట మీఖడ్గము కూడ జొరబడును.

వర్తకమును మిషచే మీరు నిరాటంకముగా మాదేశమున
 సంచరించుచు ప్రతిదానిలోను తలదూర్చి మాదేశశాంతి
 కెసరుపెట్టుదురు. ఈ దేశపాకాశమున మీతులారాశి ఉదయిం
 చినవెంటనే మీవృత్తికారాశి ఉదయించి తీరును. మీరు నా
 భావిదశనుగూర్చి చెప్పినట్లే నేనుకూడ మీభవిష్యత్తునించుక
 చెప్పెద. మావారు మీవిషయమున అప్రమత్తులై వ్యవహా
 రించిరా, రెండు మూడు శతాబ్దములలో మాదేశమునంతయు
 మీరు నశపరచుకొందురు. మీకుంవలె గౌరవముచేతనే
 మిమ్ము నాచెంత జేరనిచ్చుటలేదు.....రండు నేను మీరు
 మాకతిథులు: మిమ్ము యథావిధి సత్కరించుట మావిధి...
 (పోవుదురు)

—ఆరవ రంగము—

శివాజీ రాణులు—శంభూజీమోహితే.

శంభూ—నికట సహవాసములేక దృఢపరిచయము
 కాజాలదు. శివబా విషయముననే లేనిపోని అసత్యములు,
 నింకలూ వినివిని నామనస్సు కలుషితమై యుండెను. ప్రత్య
 క్షముగా నేను పరికించు సరికి అంతయు వ్యతిరేకముగా కాన
 బడుచున్నది. ఏమి యాదార్యము! ఏమి నిష్కలంకప్రవర్త
 నము!

సత్య—వారిరుచులెంత మనోజ్ఞములు! నన్నని చుల

కని వస్తువులు వారికిగిట్టవు, ముతకబట్టలు బరువైనవీ వారికి ప్రీతిదా మకములు.

సోయ—ఎగతాళి చేయుటలో మహారాజుగా రతి నిపుణులు.

శంభూ—సుకుమారవస్తువులన్నియు వాని కప్రియములని మీరెంచకుడు. ఆతడు మర్మజ్ఞుడు గుణజ్ఞుడు.

సక—గుణజ్ఞులైనను స్వదేశవస్తువులందు వారి కనురాగము మెండు. ఆంగ్లేయులు వారిదేశములోని వింతవస్తువులెన్ని చూపినను ఒకదాన్నికైన అంటినారా ?

శంభూ—ఈ విభజన అచేతనవస్తువుల యెడనే-నచేతనముల గాంచిన ఆతనిచిత్తము చలింపకండునా ?

సక—అది నిజమే. మొన్న పఠానులను నే డాంగ్లేయులను తమసైన్యమున తేచ్చుకొనిరి.

శంభూ—అన్యజాతీయ పురుషులయెడ ఆదర ముండవచ్చును. స్త్రీలయెడ వారికిగల ఆదరముతీరు వేఱు.

సోయ—భర్తగారియెడ ఈవిషయమున ఎట్టిఅనుమానము నుండరాదు. చాండ్ బీబీయెడ ఎంతయో గౌరవముండకుండిన ఆమెచీరెను నన్ను ధరింపుమని పట్టుబట్టుదురా ?

శంభూ—అందు వింతేమి ? అపరిచితమైన వస్తువును గురించి మానవుల కొకవిధమగు జిజ్ఞాస, బొత్తుకృత్యము నుండుట సహజమే. అందును యవనస్త్రీలు ఘోషాలో నుండురు. వారినిగూర్చి అధికజిజ్ఞాస పొడమినచో వింతయేమి ?

సశ—అంగ్లేయవనితలకు ఘోషా యుండదు కదా ? వారు పురుషులతోగూడి ఆటలాడుచు రనువిషయమున మహా రాజుగారు వారిపక్షము బూనినది చూడ నాకు వింతపొడ మినది.

శంభూ—పోసిండు మగవారిచర్యల నింత సూక్ష్మముగా నాడవారు పరీక్షింపగూడదు. పురుషు లొకానొకప్పు డత్యంత సాహసకృత్యము లొనర్తురు. వారెంత ఉత్సాహ పరవశు లైనను పనిచేయునప్పుడు వారి కలనట జనింపక మానదు. అట్టివేళల వారి మానసముల రంజింపజేయులు కొకప్రియురాలి సాన్నిధ్య మావశ్యక మగును.

సోయ—నేనజేయుటకు ఇగుపురు భార్యలు చాలరా?

శింభూ—భార్యల వడిని వేసుకొని పురుషులన్ని చోటులకును పోవుదురా ? శివబా మాతోడ కళ్యాణదుర్గమునకు వచ్చు ననుకొనుడు. అప్పుడు మీరు వారివెంట రారుకదా? అప్పుడు జిజ్ఞాసచేతేవల కౌతూహలమేనుబేదారు రాణివా సము చూడవలెనని అతనికి బుద్ధిపొడము ననుకొనుడు. ఇది వట్టిమూఠాచే సుడీ—శివబాశీలము చాల నిర్మలము. లోకులు పలుగాకులై వానిగూర్చి ఏమోమో వెట్టిలిపవా దలు కల్పించుచుందురు.

సశ—అవెట్టివి ?

శంభూ—కుల్చికులు అపదూరుల కల్పింపజూనినచో వారిలో శ్లోవరు మూయగలరు ! అపవాదలకు తేలా తోకా

ఉండునా ? నిశీధముః శత్రువులపై బడుట మిషచేసుకొని దురాచారముల నెన్నియో యొనర్చునట! ఈమాటయందు పస యుండునా ?

సఈ—ఇది శుద్ధాబద్ధము. శత్రువులపై అమాంతము వకునప్పుడు వెంటనే వారు శిబిరమునకు వచ్చి సైనికుల బ పు దురు, ఇది నాకన్నులతో చూచితిని

శంభూ—అవునా ? ఆతడు శత్రువులపై బడుటకేగెనో, ఇంకే పనిమీద పోవురో ఎవ రెరుగుదురు అని లోకులు కూయుదురు. లోకులమాటలనే నేను అప్పచెప్పుచున్నాను సుడీ-శివబా సచ్చీడుడనియే నానమ్మకము.

సఈ—వెంటున్న సైనికుల కన్నులలో చుమ్ముజల్లి రహస్యముగా వా రొంటరిగా వ్యవహరింతురా ? ఇది నేను నమ్మదు.

శంభూ—కుటీయల కుకల్పనలకు అంతముండునా ? చీకటిలో సైనికు లందరూ లూటీలో చిక్కుకొని యుందురు. ఎవ రెచ్చట నేమిచేయుచున్నారో చూచే దిక్కుండదని వా రందురు... శివబా కలియుగశుకుడని నా అభిప్రాయము. నా మాట లోకుల కొకనిదర్శనమా ? ఆనగింజంత అవశాశమును కొండంత దోషముగా వారు కాపింతురు. శివబా స్వైరకహా రమునకు వారుచెప్పు హేతువు మీరు వినలేదు కాబోలు. అది మీకు తెలుపుట కభ్యంతరము లేదు, అందు తథ్యము లేనేలేదు, ఒకవేళ ఉన్ననూ మీరు పాక్షికులు కావున దాని

సంతగా పాటినేయరు.

సోవా—కాణమేమి ?

శంభూ—దాని కాధార మెద్దియైన నున్న అనశ్యము చెప్పెదను. ముందు నాప్రశ్న కు త్తరమిండు. స ఈబాయి ! నీవివాహము శహజీ మహారాజుగారి సమ్మతిపై జరిగినదా ?

స ఈ—లేదు, జీజీబాయిగారి సమ్మతి నైనది.

శంభూ—అలా. సోయరాబాయి నీవివాహము నేనన్నట్లు జరిగినదేనా ?

సోయ—బేను. నాపెళ్ళి కాకమునుపు “మీరూ మేమూ లేనపు డైనది ఏటిపెళ్ళి ?” అని పాదుషా మామ గారితో నన్నారట. అక్కా కోపగించుకొనకుము.

స ఈ—నిజము చెప్పితివి, దానికి కోపమేల ?

శంభూ—ముందుమాటను మీరు విన్నచో ఒండొరు లులో కలహింపక ఉభయులూ ఏకీభవించి శాంతతై కార్య మునకు కడంగుదురు. మొనటివివాహము పాదుషా శహజీల సమక్షమున కానందున వారు దాని సంగీకరించలేనియు, పైపెచ్చు తనసమ్మతితో నొక వివాహమేని కానందున శివభా తనకిష్టమైన మూడవభార్యను చూచుకొనలచినాడని జనశృతి కలదు. వారు తమ కుయుక్తులకు ఎట్టికారణము గూర్చిరో విశదమైనదా ? నోటికి వచ్చునట్లెల్ల వాగుదురు. వారినోటికి తలుపా ద్వారబంధమా ?

సోయ—వలచివలచి తురకదానిని కట్టుకొనరు కదా!

శంభూ—అది కలలోనిమాటకూడ కాదు. తల్లిగా రోకవివాహము చేసిరి, తండ్రిగా రోకటి చేసిరి. ఇప్పుడు లోకులు మూడవది చేయఁచున్నారు! శివబా తురకదాని వలచుటేమి? దాని నగ్నిసాక్షిగావివాహము చేసుకొనుటేమి!

సోయ—పెండ్లియాడకున్న వేశ్యగా నుంచుకొమ్మందురు కాబోలు!

శంభూ—దానికి లోటులేదు. ఇప్పుడు కళ్యాణదండయాత్ర కన్యకాకే శివబా తలపెట్టినాడని వదంతి. ఎక్కడకు బోయిన నివియే గుసగుసలు. శాత్రువస్త్రీలను సైనికులెవరు నూ హింసచేయకూడదని మహారాజు శాసించినప్పటినుండియు “రాణివాసమును వారే స్వాధీనము చేసుకొందురు కాబోల”ని వాగుచున్నారు. ఇట్టి అపనింద వారు రాజగారిపై వేసినందుకు వారికి తగినశాస్తి కావలయును.

సోయ—ఆ చచ్చినవారి నాలుక లూడిపడును. వారి అపనిందల నక్కరనేయువా రెవ్వరు? ఎద్దు కేమి తెలుసు నటుకుల రుచి? మామీన మహారాజుగారి కెట్టి యాదర మున్నదో ఈకుంక లేమెరుంగుదురు? వారు మామాట నెప్పుడేని జవదాటుదురా?

నఈ—ప్రాణనాథుడు శోయరాబా ఈ రూపము నెంతవలఁచినో నే నెరుగుదును.

సోయ—నఈ బాయి సౌజన్యము వారి కెంతనంతో షదాయకమో నేనెరుగుదును.

శంభూ—బలే-సాపత్నులయ్య మీరింతకలుపుగోరు తోసముపహించియుండుట నాకు అనంతమగు సంతసము కూర్చుచున్నది. మీపల్కు-లే నిజమైనచో ఎట్టిచింతయు అనవసరము. అతనిఱుం దట్టినమ్మక మే మీకులేకున్న కళ్యాణదుర్గమును స్వాధీనము చేసుకొనిన తోడనే శివబా అటపోవునప్పుడు అతనివెంట బోవుటకు మీరు హఠముచేయకుండురా?

ఇద్దఱు—అమ్మయ్యో! కళ్యాణదుర్గమునకు మహారాజుగా రేగనున్నారా?

శంభూ—బహుశా పోవుదురు. ఈకండయాత్ర సామాన్యమైనది కాదు. ఇందుజయము నొందినచో విశాలమైన ప్రదేశము మనకు లోబడును. కావున అందుకు వలయు నేర్పాటులు కావించుట, సైనికుల బహుకరించుట మొదలగు పనులు మహారాజుగారు స్వయముగా చేయవలసి యున్నది. అంతకన్న నావశ్యకమగు కార్యము నెరవేర్చవలసి యున్నది. సైనికులు—స్త్రీల నెట్టి బాధలపాలు చేయగూడదను కఠిన శాసనమున్నది, అది సరిగా నిర్వహింపబడినచో లేదో వారు విచారణ సేయవలయు. అది దావశ్యకమయినచో ఏకాంతమున అంతఃపురస్త్రీల వాఙ్మూలములను పుచ్చుకొనవలయును.

నఈ—జిముగానేనా?

శంభూ—అంతవరకును రావచ్చును. శివబా న్యాయస్థియుడు కదా? అంతఃపురస్త్రీలను స్వయముగా విచారణ సేయకున్న నిజము తెలియదు, అది తెలిసినగాని అతని మన

స్వమాధానము కాజాలదు. అందుకు ఎన్ని రాత్రులు మేలు
కొని యుండవలయునో?

సోయ—రాత్రులు మేల్కొననేల?

శంభూ—పగటి విచారణలతో పని తీతికున్న రేలు
కూడ విచారణసేయవలదా? అదియునూ కాక రహస్యము
నకు రాత్రియే అనువు.

సఈ—అట్లులైన మేమవశ్యము వారిదండ నందుము.

శంభూ—మీరు వెంటనంట వృథ. అందు కాతడు
సమ్మతించుకో లేదో?

సఈ—ఆనాజ్ఞులముల మేము వినిన ప్రమాదమేమి?

శంభూ—అవి మీరు వివదగిన వసుకొంటిరా?
న్యాయాధికారి భార్య కాని గౌరవనీయయగు ఇతర స్త్రీగాని
చెంతనున్నప్పుడు కులీనలగు కాంతలు ఉన్నచున్నట్లు వెలి
బుచ్చుదురా? శివబా ప్రవర్తనము నెడ మీ కనుమాన
ముదయించినచో మిమ్ముల నుండసిచ్చుట యోగ్యమగును.
అట్లొసర్చుటకు తగినంత కారణముండవలయు. వారికి మీ
యెడ ననుమానాదర మున్నప్పుడు మీ అనుమానమున కనువు
లేదే?

సఈ—ప్రాణనాథునిశీల మతిస్వచ్ఛమని లోకుల
కన్నులముందరి తార్కాణించి చూపి వారినోళ్ళు మూయ
వచ్చును.

శంభూ—అట్టి అభిప్రాయమే మీకున్నచో అభ్యం

శరమే యుండదు. శివభాను పరీక్షించుట కవకాశము కల్గెనా, దానిని ముందుగా మీకెరింగించి నాశక్తికొలది సాయము చేయుటకు నాకును వీలుపడును.

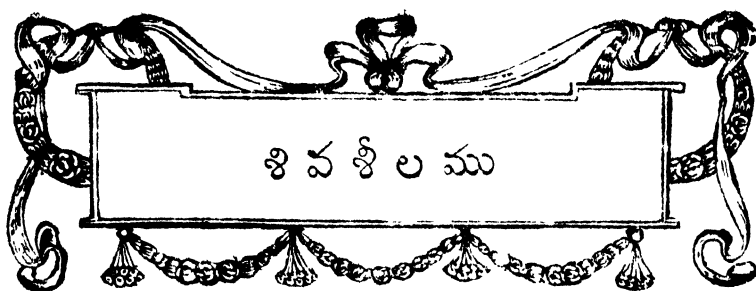
సోయ—అట్టైన అత్యుత్తమము.

శంభూ—మిరీచివయమును మహారాజున కిచ్చుకేని తెలియనీయకూడదు. మీబాడ కని ఆతడు మెలకువతో మెలంగును. అట్టియెడ నాశని వర్తనము కృత్రిమమగును. అప్పుడు పరీక్షలో నాశను కడ తేరినను అనియొక గొప్పకాదు.

సశు—నిజమే.

శంభూ—మిరుగుభయమును నాకూర్చి శివభానునను నకు నచ్చజెప్పి తిరుగ నాకుద్యోగము నిప్పించితిరని నాకు తెలిసినప్పటికీ కుండియు మీ అప్పెట్లుతీర్తునను బొత్తుకృత్యముం డెన, కాని ఇంతవేగ మట్టిఅవకాశము చిక్కునని కల్పనైన నేదలవలేదు. చిక్కినదానిని చేవీకుదురా? ఇక నాకు సెలవు(పోవుదురు).

రెండవ అంకము

— మొదటి రంగము —

(ముల్లానా అహమ్మదు, ముహమ్మదు)

అహ—కాఫరగు శివాజీ అదిల్‌షాయెడ నెన్నియో
అపరాధములు సల్పిననూ అతని తండ్రియగు శాహజీ మో
మోటముచే సుల్తానువారు వాని మన్నించుచున్నాడు, కావున
అంతకంతకూ వానికి పొగ రెక్కువగుచున్నది. మొన్న
మనము బజాఫూరునకు గొనిపోవుచున్న కనమును దోచు
కొనుటయే కాక మనపైకి దండెత్త నన్నాహములు చేయు
చున్నాడని వివరమిచ్చెడిది. మన కనమానమొక్కటయన్న
సుల్తానువారి కొనర్చుట అని యెరుగడు. ఒక్కమా రాసి
హము కన్ను లెట్టచేసిన ఈ కొండయెటుక నామావశేషము
కాదా?...కుమారా, మనసైన్యము సిద్ధముగానున్నదా :

ముహ—జనకా, నే నిప్పుడే చూచి వచ్చితిని. మొ
న్నటి బూటీచేత ఇంచుక నిరుత్సాహము కలిగినను మొత్త

మునమున పర్వాటులు సరిగా నున్నవి-కొత్త ఉమేదువారులు అనుదినమూ చేరుచునే యున్నారు, అచ్చటచ్చట కాపుగడల నుంచి, ముఖ్యమైన మార్గములయందు ఫిరంగుల సజ్జిత మొసర్చి, నలుదిక్కుల వేగులబెట్టి, మరాటసైనికుల పోకడల గుర్తించి మనవార వర్తించునట్లు జతనపరచి వచ్చితిని.

అహ—నీవు జాగరూకుడవై యుంటివి కాని, మరాఠాల పోరితము తీటు వేటు. వారు కొదమలేడులవలె పరుగెత్తుదురు; భీమానదిలో మొగము కడిగి, గోదావరిలో స్నానమాడి తాపీనదియొడ్డున భుజింతురు. ఎట్టి దుర్గమపర్వతముల నైన రెప్పవేయునంతలో నెక్కుదురు. కొండలలోని రహస్యమార్గము లన్నియు నారికి సుపరిచితములు. అడలించుటలో నా రద్దీతీయులు-ఇట్టి సాహసులు, యుక్తిశాలురైన శత్రువుతోడి పోరు నా వార్ధకమున ఘటిల్లకదా అని చింతించుచున్నాను. ఐనను మనశౌర్యమూ, ధైర్యమూ మొక్కవోకుండునట్లు కార్యముల నిర్వహింతుమని నాకు విశ్వాసము కలదు. నీవు సహజశాంతిపరుడవు, అమాయకుడవు-ఈజత్తుల మారులతోడి యుద్ధమున నెగ్గగలవో లేవో అను శంక నన్న బాధించుచున్నది.

మహ—నేను నిస్సర్గశాంతస్వభావుడనగుట కలహమున కన్న కలయికయందు నాకు ప్రీతి ఎక్కువ—కాని వీరపుత్రుడగాన యద్ధప్రసంగమువచ్చినపుడు వెనుదీయవాడను కాను.

అహ—నాయనా, సంది యన్నమాట తలపునకు

రాసీయకు-మరాఠాలకు పేరాస మెండగుటచే ఈప్రాంతమంతయు నొక్కసారి గుటకవేయవలయునని వారి యుద్దేశము. కలుపుగోరుతనమును వారు కల్పన నెఱుంగరు. ఒకసారి సంధి కొడంబడినను అచిరకాలమున దాని సత్రికమింతుకు-వారిని బోలు విశ్వాసపూతకులు, పోకిరులు నికలేరు-వారితో సంధి పొనగనీయక సమరముచేసే సర్వమును చక్కజేయవలయును.

(నేవకుడు వచ్చున)

నేవ—మహాప్రభూ! హసీనా బీబీగారి పుట్టింటినుండి ఒకబంటు జాబుతీసుకొని వచ్చినాను-ఏమి సెలవు?

అహ—వాని నిటకంఠము. (గుల్ జార్ ఖా ప్రవేశించి పంగి సలాముచేసి అహమ్మదుచేతి కుత్తరిమీయగా నాతడు దానిని చదివి) మావిద్యుంకుల ఆశ్రితులా మీరు! లూటీవర్తమాన మెఱిగి వారు మిమ్ముల సహాయ మంపినారు కావున మీకు సైనికశిక్ష చక్కగా అబ్బియుండవలయును.

గుల్ —దేనరా, నే నది చెప్పకో నగునా? కొలది కాలమున మీ కది గోచరించును. నేనింతమట్టుకు మనవి చేసుకొనగలను. మల్లయుద్ధము, గరిడి, కఱ్ఱతిప్పట, ధనుర్విద్య గుఱి మొదలగువాటియం దారిదేరితిని.

అహ—సంతోషము. మీవయసు కొంచెము ముదిరినట్లున్నది. విద్యాభ్యాసము నించుక ఆలస్యముగా చేసినట్లు తోచెడిని.

గుల్ — అందు కొకకారణము కలదు. కొంతకాలము కులవృత్తిలో నుంటిని.

అహ — అదేది ?

గుల్ — అదియు శస్త్రములకు సంబంధించినదే. అందును మెడపై కత్తివేయవలయు. ఉన్నతస్థలమున నున్నవానిని సరికి నేల బడవేయవలసి వచ్చును. అప్పుడప్పుడు శరీరముల మద్దించి సరముల మెత్తజేయవలయును. ఆవృత్తికిని సైనికవృత్తికిని కొంతభేద మున్నది. గానిలో రక్తము కంటికగడచిన చాతుగ్య మనిపించదు, ఇందగపడెనా చాతుర్య మనిపించును.

అహ — ఓహో ! ఔరమా ?

గుల్ — నాకది ఉవరికు సాధ్యమే కాలేదు. నేను చిన్నజేసిన రక్తిబిందువుల జూచి, నేనలో ప్రవేశించిన నేర్పరియగు బంటునొగుడిని కొందగు సూచననీయు నావాడుక చారును మావాడును ఏకగ్రీవమున దాని నామోదించిరి. మఱువాడే సమరవిద్యాశాలలో చేరి మొనరితుండియూ వాడిగల పనిముట్లను మచ్చికచేసిన వాడనగుటచే అచిరకాలమున ప్రావీణ్యము నార్జించితిని.

అహ — వయస్రాంధి వత్సరములు వృధా అయినట్లే.

గుల్ — శేదా, దేవా ! అట్లుకాదు. ఆవృత్తిలోని మనుష్యుల కాలోచన యలవడును ; చేయి యొకరితలమీద

తిరుగుచుండ బుర్రలో బుద్ధి పెరుగుచుండును. అందుచే నే నూహింపఁబడు లుపాయశాలురని వేరువడసితి. బహుభాషణము మాకు ముఖ్యోత్తణము- నాకు ఖడ్గచాతుర్యమూ వాక్పా తుర్యమూ, అవశిసని.

అహ—ఆలములో ఆగోచననలన ప్రయోజన మేమి?

గుల్—ఏమి ? యుద్ధము నేయునప్పుడు సాధారణ ముగా సైనికులు ముందువెళ్ళుల నాలోచింపరు. అవిచారమే భూషణమని నాది యూహ ; అందుచేతనే సరాజితు లగు దురు- నేనుమాత్రము తేనతేనకు నాలోచించియే అడుగిడుటకు సిద్ధారణ చేసుకొంటిని, కావున నాకు జయము చేశారు చుండును. యోధుని సాహసము యోగి తత్త్వజ్ఞానము నాలో నమరియున్నది.

అహ—ఈ శక్తిక్వయమును బీజాపూరుననే సార్థ కము చేసుకొనక ఇటకు వచ్చుటకు హేతువేమి ?

గుల్—శివాజీ యను పేరుగల వాడొకడు బాహు బలమున నొకసుల్తానే నిజ్యంభించు చున్నాడట- ఆతనితోడి ఆలమున కొంత వేరు వడయవలెనని యెంచి యిట వచ్చితిని. బీజాపూరమున నాపురోవృద్ధి కనుకూలపరిస్థితు లంతగా లేవు. శివాజీ వార్షికై కత్తి నెత్తుటకు ముందు వాని గర్వమును ఖర్చు ముచేసి, ఆతనియల్లుల నంత మొందించవలెనని నాయూహ శివాజీవలెనే నాభాగ్యచక్రమును బాహుబలము సాధారము చేసి యుంచితిని.

అహ—మానశాల పరాక్రమము మీకు పరిచితమా?

గుల్—ఇది నేవచ్చుచుండ వారిని స్వయముగా గాంచి తిని. వారి శరీరములు కృశించియున్నవి. నామెడలో నాల్గవ పాల్గెన వారిమెడ యుండదు. ఇక వక్షము మణికట్టుల మాట చెప్పనిక్కఱయే లేదు. మానశాలను మణికట్లబలము చేతనే జయింపనెంచితి.

అహ—వారు యుద్ధముల నారితేజినవారు, నీకు యుద్ధానుభవమే లేదాయె.

గుల్—క్షమింపవలయు. వారు వయసున చిన్న వారు, అట్టివా రారితేరిరినిన నేను నమ్మను. వారిలో నెవ్వరికీ మీసమే లేదు, గడ్డము లేదు, నానరిటివాని వాలు గడ్డమును చూచి భయభ్రాంతులగుదురని నా నమ్మకము.

అహ—మీకు మా హాసీనా బీబీతో పరిచయమున్నదా?

గుల్—శైశవమున నామె నాడించితిని-ఆమె నన్ను మరచియుండు నీపాటి, నేను మాత్రము మరువలేదు.

అహ—సరే-నాయనా ముహమ్మద్, ప్రకృతమున సీతని బీబీమహాలును కాచుటయం దుపయోగింతము. ఇక నేను విశ్రమింప నేగెదను, నీవును నేగవచ్చును.

ముహ—నే నొకసారి యూరంతయు చూచినచ్చెద. మీరు స్వస్థచిత్తులై యుండుడు. (గుల్ జారుతో) మీవెంట నొకమనుష్యు నిచ్చెదను, వాడు మిమ్ముల బీబీగారి మహాలు

చేస్తును. అచటివారు మిమ్ము లోనికి గాంపోయెదరు. నేను వచ్చునకు మీరు బీబీగారిని చూడవలదు. ఎవడక్కడ (ఒక నేరకు పురాగా వచ్చెనిలో ఏమో చెప్పును. అతడు గుల్జారును తీసుకొని పోవుడు) నేను హసీనాతో నాటలాడుటకు వీలులేదు. ఒక ప్రక్క రణసన్నాహము, ఇంకొక ప్రక్క రహాసల్లాపములూ? ఒకవంక వీరరసమూ, రెండవవంక శృంగారమూ, ఒకదెస కంఠమున కుతారారోపణము, ఇంకొకదెస కంఠమున హారారోపణము, ఒకచక్కెరశయ్య, నింకొకచక్కెరపుష్పశయ్య! ఆహా ఈ సంతారము ద్వంద్వమిశితము. సుఖదుఃఖములు, ఒకదాని నొకటి అంటి యుండును. వాటి ననుభవించుటకు మాంపు డెప్పుడుమా సిద్ధముగా నుండవలయు. ఇందలి పరిణతి పరమాత్మచేతిలో నున్నది—

—, రెండవ రంగము, —

గుల్జార్ — అమీనా

గుల్ — అమీనా, నా మణికట్ల బలముచేతనే డక్కిణాపథమున నొక రాజ్యమును స్థాపించుకొనవలయునని నాయుద్దేశము. శివాజీత్రు శృంగించి పూర్వలో రాజధాని నేర్పరచుకొని ఆతనిమేడనే నారాజభవనముగా నుపయోగించుకొనెద. మావశాల మట్టిలో గలిపి మావారి నటజేర్తును. శివాజీ నాచరణములపై వ్రాలి ప్రాణభిక్ష యాచించెనేని

అతనికి జీవదాన మొసగి నా మాఖ్యపరిచారకునిగా నొనర్చెదను. రణరంగమున నేను క్రూరుడనైనను సహజముగా నుదారుడను.

అమీ—శివాజీ చపలుడని మీరే నచించితిరి కదా అట్టివాడు మీకు పరిచారకుడుగా నుండగూడునా?

గుల్—అతనిని తగినపనిలోనే నియమింతును. ముందు రాణోపు ఉన్నతపదవికి తగినట్లు హుక్కా నొకదానిని జాగ్రత్త చేసినాను. దాని నాశము నూరుమూరల పొడవు, మేడమీద చివరఅంతస్తుననున్న నా నోటిలో దానికొన యుండ క్రిందియంతస్తున నున్న నా భార్యలు వంతులచొప్పున నిప్పు నించుచుందురు.

అమీ—భార్య లెంతమంది యుందురో?

గుల్—ఆలెక్క నియమించుట నీ పని.

అమీ—అదేమి?

గుల్—బాగుబాగు-ఈ విషయము నాపట్టపురాణి గాక ఇతరు లెవ్వరు నెరవేర్చగలరు? నా చిన్ననాటిసఖి గాక ఇతరులెవరు నాకు పట్టపురాణి కాగలరు?

అమీ—మీరు నాకాగొప్పపదవి నుండచేయుదురన్న సంతసమే కాని ఇందు నాసలహా మీరు పుచ్చుకో నక్కర లేదా?

గుల్—ఏమి-ఇది నీ కిష్టము లేదా?

అమీ—సవతులు లెక్కలేకయుండ వత్సరమున

కొకసారియైన భర్తృసంసర్జనము లేని పట్టసుహృషిపదవి పడతులకు ప్రశంసనీయుము కాను.

గుల్—నీ వెత వెట్టిదానవు! పట్టపురాణితో ప్రతి దినమును పరామర్శింపక రాజకార్యముల నిర్వహించు టెట్టులు?

అమీ—రాగలపదవి యెట్టిదో కాని ప్రకృతమున చీపురుకట్ట అలుకుగొడ్డ పట్టుకొనుటచే చేతులు చిల్లులుపడుచున్నవి.

గుల్—నాకు ప్రభుత్వ మబ్బెనా, అలుకుగొడ్డచే నీ చేతి కలకువ రానిత్తునా? నీమాట కులక రానిత్తునా? అది కురాన్ సూత్రమువలె అనల్లఁఘ్యమని శాసించును.

అమీ—అట్లులైన నా కేచితయులేదు.

గుల్—మన మారగించుటకు వివిధపక్వాన్నముల జాబితా తయారుచేయవలయును. ఎన్నిరకముల మధ్యము లెచ్చఁజెచ్చటనుండి తెప్పించవలయునో, దాని కెంతవ్యయము కావలయునో ఇప్పుడే నిర్ణయించుకొందుము. ఆవెనక గందర గోళ మగును. ప్రతిలింశమును ముందే ఆలోచించుకొని యుండుట మంచిది. అట్లు చేయక నే నేకార్యమునకును కడంగను.

అమీ—మీతోటి దూరదృష్టి, గాఢాలోచన గల వారిని నేను చూడలేదు.

గుల్—దీనికి నీవు నివ్వెఱపడుచుంటివి. నా గోళ్ల

నమాచారము వినిన ఏమవుకుందువో? నేను చచ్చుటే తడవు, నాగోరీ ఎట్లు నిర్మించునది, ఎంత విలువ యుంచునది తాపీపనివారి నెటనుంకి రప్పించునది, రాళ్ళుచెక్కువా రెట్టి వారో మొదలగు ప్రతివిషయమూ సకృచ్ఛముగా నిశ్చయించి యుండితిని. ఎందుకొకటా కూ వెతకుకొన నక్కఱలేదు. సర్వము శాసించి సిద్ధాంతపరచి యుంచితిని.

అమీ—దూరపునంగతుల గూర్చి ఏర్పటచుటలో మీదూరదృష్టి గొప్పదే, గాని మీగాలిమేడకు గట్టివునాది కలదో లేదో ఊహించితిరా? మరాఠాలను జయించుటయే కదా మీకల్పనములకు మూలాధారము?

గుల్—అ దెంతసేపు. మహారాష్ట్రలో జయించుట నా కొక లెక్కయా? వారు నాకంట పడిన చాలు. ఇంతకూ దేవు డిచ్చిన ఆయువు అంతమైనగాని వారు నాపైకి రారు; వచ్చినవెంటనే చచ్చుట తప్పదు—ఆవెళ్ళి పూనాలో పూటు కొనట నిశ్చయము. పిమ్మట భోగరాగాదులు—అన్నియు సరిగా నున్నవి. వారు వచ్చుటయే తడవు. ఇంక కొన్నిదినము లోపికబట్టి ఆవిస్కార వారిని నేనే వెదకజోయెదను.

అమీ—ఎచటికో పోనక్కరలేదు. కొలదికాలమున నే కళ్యాణదుర్గముపై వారు దండువిడియ నున్నారని పుకారు కలదు.

గుల్—నే నిచట నున్నానని తెలిసియే వా గీదండ యాత్ర తలబెట్టి యుందురు—నన్నొకని జయించినచో నంద

తీసి జముంచవచ్చునని వారి శూహ. కత్తికతాని, పిస్తాలు
శాకు బల్లెము మొదలగువాటిని నేను సిద్ధముచేసుకోవలెను.
ఏది యెప్పుడు, ఎవరిమీది, ఎట్లు ప్రయోగించవలెనో ముందే
నిర్ణయింపవలెను. ఇకను కొకసారి నన్ను తలపడిరేని రెండు
చేతులతో పోరవలయు. నా యుద్ధచాతుర్యము నీవు
వినియుంటివే కాని, కని యుండలేదు. ఈసారి చూడ
వచ్చును.

అమీ—చేతినేర్పు కాలినేర్పు రెండును గాంచవ
చ్చును. నేను బీబీగారి చెంతకు జోవలయు- ఇల్లు వెడలివచ్చి
ఎంతయోసే పయ్యెను.

గుల్—బిబీగారితో నా విషయమేమియు చెప్పవలదు
సుమా. (పోవుచు.)

— మూడవ గంగము —

అంతఃపురమున హసీనా-

హసీ—(అన్దము చూచి దిద్దుకొనుచు) ఎంత పాటు
పడిననూ ఈ కుటిలకుంతలము నాకు లొంగకున్నది
ఎంత పైకి దువ్వినను తిరుగ క్రిందికే వాలుచున్నది. కుటిలు
ల గతి యిట్టిదే, తిన్నగా నుండజాలరు. కుంతలమా, నీకుటిల
బుద్ధి మానవా? కుల్పితుడగు శివాజీపోలే నా లావణ్యనిధిని
దోచుకొన దలచితివా? మావారిసాత్తు నీచేత జిక్కినుకాని

ఈసాక్షు నీకు స్వాధీనమగునది కాదు- (దువ్వి) ఆ వెళ్ళకు
మరలినది- ఏమిది శిరోజములకు మాననభాష చెలియును.
కాబోలు, అవును. అలకలకూ భాషకూ పుట్టిల్లు శిశుమే.
వా రొండొరుల నెరుంగుట వితకాదు. అదియునుంగాక
కుటిలులకు కూడ కొన్ని విషయముల నార్జన మబ్బుచుండు
ను... ఇక నీ కేశపాశముపై మల్లపూ వమచ్చెద. గగనమున
చంద్రబింబమువలె నిది రాణించును. ఈజడకు చేసిన శ్మంగా
ర మెవరికొఱకు? దాని యదము నాకన్నుల కగపడదే?
నాచెంపల ఎరువును నాపెడవులు గ్రోలునా? ఈ యద్యము
చూడకున్న నాచెవులు నాకగపడవు. ఇక బాః శ్రీ మాట
చెప్పనక్కరయే లేదు. పురుషుడు చెంతలేకప్పుడు స్త్రీలు
సింగారించుకొనగూడ దనుట యుక్తియుక్తముగనే యున్న
ది. ఈ యద్యము సపుంసకము కావున దీనికి కొన్ని పురుష
లక్షణము లబ్ధినవి. స్త్రీలసౌందర్యమును తన నిర్మలాంతరింగ
మున ధరించును. ఇది చంచలము- ఒక వస్తువున తన ఆత్మము
నిల్పక ప్రతివస్తువును చూచుచుండును. మఖస్తుతి
చేయుట దీని స్వభావము. సనుక్షమున నున్నవారయందే
తనధ్యానమును లగ్నమగునట్లు చేయున, వారు మరలిన
తోడనే వారిమాటయే మరచిపోవును. ఇది మగవానికి సహ
జమే. నానాధుడు నేడు పెండలకడ వత్తునని నమ్మించి
పోయెను. ఇటనుండి వెడలినతోడనే ఈ మాట మఱచెను.
అంతఃపుర నిర్బంధము కలవారము కావున మాకు పతిచింత

దక్క వేటు ప్రసంగమున కవకాశమేలేదు. అంగుచే మా కది అత్యంత ప్రీతిదాయక మగును. పురుషులు స్వేచ్ఛా విహారులు, వారికి శ్రోతరూపములు కానవచ్చును, పాత వం తతో మరచి పోవుదురు. (మహమ్మదు వచ్చును.)

మహా—ప్రేయసీ, ఏ మాలోచించు చుంటివి.

హసీ—ఒక ప్రణయినీవల్లభ యుగళము లీల గాంచు చుంటిని.

మహా—ఇందు మనము తప్ప వేటు యుగళ మున్నదా?

హసీ—లేకేమి? మనకన్న శ్రేష్ఠతమైన యుగళము కలదు.

మహా—శ్రేష్ఠతరచూ?

హసీ—సందియ మేల! మనము కండనేత్తురులు గల బొమ్మలము, ఇది జడస్పృష్టి; ఆయుగళము కేవల రూపాత్మకము-వారి శరీరములకు పరిమాణ తారతమ్యములు లేవు.

హసీ—నా కాయుగళము కాన్పించుట లేదే? వారీయంతఃపురము నెట్లు చొరగిల్గి?

హసీ—ఆయుగళమునకు క్రోధమాత్సర్యములు లేవు.

మహా—చిత్రముగా నున్నది. నాకిందెవరును కాన్పించుట లేదు. ఏదీ ఆయుగళము నొకసారి జూపుము.

మహా—ఈకిటికీ కెదురుగా నిల్చి చూచితిగేని వారు మీ కెదురగుదురు.

మహా—(ఎదుటనిల్చి) ఓహో-ఆ యుగళము మన యుగళమే.

హసీ—కాదుకాదు, మీ మెడమీర మచ్చ యున్నది. అతని కది లేదే ?

మహా—అతడు తనమెడను నీవైపునకు త్రిప్పినచో అతని మెడమీని మచ్చ మరకు కనబడును.

హసీ—మీరింక రుకమార్పము అతనివీ వీవైపునకే యుండెను. ఆ పురుషుడు నాచిత్తమున ప్రవేశించినాడు.

మహా—సరేకాని నీకరులు గుంటూరు పడినవి, కిమోము వాడియున్నది, హేతువేమి ?

హసీ—అదేమో నే నెఱుగను.

మహా—మరూతాలు మనపై దండెత్తుతున్నారని నీవు బెంగగొంటివా ?

హసీ—వారి ఘోషయేల ! మీరు త్వరలో వత్తునని బాసచేసితిరి జ్ఞప్తి యున్నదా ?

మహా—లేకేమి ? అనివార్యములగు రాచకార్యము లుండుటచే రాలేకపోయితిని.

హసీ—అవేమి ?

మహా—గురూటాలు నేడే నత్తురో రేపు నత్తురో అను నడంతి నిని మరదగ్గమున మనభటు లప్రమత్తులై యుండిరో లేనో చూచి, కొన్ని కొత్తయేర్పాటులను చేసి కొత్త వారిని కొంగటిని సేవలో చేర్చవలసివచ్చెను.

హసీ—కొత్తనీరు వచ్చి పాతనీటిని కొనిపోయెను కాబోలు-ఇట నాగతి యెట్లున్న మీకేమి?.....అయ్యో! నాకు మతి భ్రమించినట్లు ఎటు చూచినను ఆదురాత్ముడు శివాజీయే కనబడుచున్నాడు, నాకుంతలముల చూచుకొన్నను వాని కుటిలవృత్తియే జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

మహా—బేలా, నీవు భ్రమచెంద నేల? వాడు మన కొనవ్రేలు కదల్పజాలడు-నీశరీరభాగములతో శివాజీని పోల్చు కుము. ఆతని చూచినతోడనే నీవు జ్ఞప్తికి వచ్చుటచే నాతనిపై శస్త్రము వేయ నాచేయాడదు.

హసీ—అట్లు కానేల? నాశరీరమును చూచినతోడనే శివాజీ జ్ఞప్తికివచ్చి తుతములతో దానినింపరాదా? కాని వాని వలె నేను నెన్నిచ్చుదాస గాను. నాశక్తికొలది నేనూ మాటు నేయుదును.

మహా—భావినంకటముల దలచి మనము ప్రేమా లాపము లాడుకొనుచుంటిమి, ఇవి తాత్కాలిక సుఖము నిచ్చుచున్నవి-కాని ప్రత్యక్షముగా సుకటము వాటిల్లునపుడు మాత్రము ఈసల్లాపములు యాదికినచ్చి ఆయవస్థను నిర్భర మొనర్చునేమో?

హసీ—అప్పటి మాట లిప్పుడేల?

మహా—మాటలు మానినంతనే సంకటములు మానునా? రానున్న విపత్తులగూర్చి చక్కగా నాలోచించి ఏసందర్భమున నెట్లు వర్తింపవలయునో ముందే నిశ్చయించుకొనుట

మంచిది. ప్రేయసీ—మ రాటులు విజయమొందిమనల నెడనావు
నెడ నీవెట్లు ప్రవర్తింతువు.

హసీ—ఏయుక్తిచేతనేని వారికన్నుల దుమ్ముజల్లి
మిమ్ము కలుసుకొందును.

మహా—మనసమాగమము అసంభవమైనచో—

హసీ—అంతగతి పట్టునప్పు డాత్మహత్యయే శక
ణ్యము. అందు కేయుక్తియు నక్కరలేదు, ఏయత్నమును
చేయ నవసరముండదు... చూచితీరా ఈకథారి, దీనినెల్లప్పు
డును నాయొద్దనే ఉంచుకొనెద.

మహా—అది వారింపబడిన-?

హసీ—నాథా, ప్రాణముల రక్షించుట కష్టసాధ్య
మగునుగాని వాటిని త్యజించుట సులభము. ఉదిబెట్టుకొని
ఉసురువీడెద.

మహా—శత్రువు లట్లుచేయనీకున్న?

హసీ—వారంత క్రూరులా? శత్రుస్త్రీలు చత్తురన్న
వారికి సంతసము కలునుకదా?

మహా—పురుషులు తాము ప్రాణముల త్యజింతురు.
కాని స్త్రీల నట్లొనర్చనీయరు.

హసీ—ఏల?

మహా—ఇంత చక్కనికాంత వారిచేత చిక్కినపుడు
వారు వదలు కొందురా?

హసీ—నాకన్నులు గుంటవడినవి, మోము వాడి

యున్నది అని మీరే ఇప్పుడంటిరిగా? ఈ మొండికట్టియ వారి కెట్లుపచరించును?

మహా—నీవెప్పుడుచూ అంతఃపురమున నిర్బంధింప బడిన దానవు. ఆగర్భశ్రీమంతురాలవు కావుననే నీకు లోక జ్ఞానము సున్న-అందుచే నత్యంతము బెడల పోవుదువు. అప్పుడు ముందువెన్నల సరయజాలవు.

హానీ—మా దృఢమైన ప్రేమయే మాకు దారిచూపును. పతిని గాక అన్యుల పరికింపమి మాకు పతియే దైవము. మగవారితో కలిసిపెలిసి తిరుగుటచే మతిచలించు మరాణా స్త్రీలము కాము.

మహా—ప్రేమ సర్వవ్యాపి, దానిపై నొక్కజాతి వారికే హక్కుకలదని తలపగూడదు. ఇది దాపువృష్టి-విచ్చలవిడిగా సంచరించు హిందూభామలు తమపతులతో సహా గమన మొనర్తురని నీవు వినలేదా?

హానీ—నిజమే- యావజ్జీవ వియోగాన్నిచే దహింప బడుటకన్న ఒకసారియే గుక్కెడు ప్రాణమును వకలుట సుకరము.

మహా—యావజ్జీవమూ బ్రహ్మచర్యవ్రతము నల్పు వితంతువులును వారియందే కలరు.

హానీ—నే నేమి యు త్తరమిచ్చినను మీకు సచ్చుట లేదు-ఇం కొకటి చెప్పెద-శత్రువుల బారిని పడినతోడనే వారిలో నీటైన వరు నొకని నికా చేసుకొని కులము, శీలము,

మతమును గోత్రత్రోసి పునర్జన్మమున పూర్ణసంతోషము ననుభవింతును. ఇక తృప్తియైనదా?

మహా—ప్రేయసీ నీవు చవలవు కావున నీపనులు చంచలములు-ప్రసంగమున నగపడు చాంచల్యము కార్యఫణితియందు కానరా నీచుకుము.

హసీ—నాథా, స్త్రీచిత్తము దుర్జ్జేయము, మాహృదయములు ఆ కాశము నముద్రమువలె గభీరములు స్థిరములు; తల మెంతపరిత్యజితమైనను దాని అడుగు శాంతస్వరూపమున వెల్లుచుండును. మిన్నున మేఘము లెంతఘోరపరిణానుముల నొందుచున్ననూ నక్షత్రమండలము శాంతిని బాయునా? నా హృదయతలముపై ఫేనమును చూచి మీరు మోసపోయితిరి, దాని యంతరంగ మెంత నిశ్చలమో, ఎంత గభీరమో, గుర్తింప నేరరైతిరి.

మహా—సమయము తటస్థించునప్పుడు సర్వమూ విశదమగును.

హసీ—అట్టి తరుణమూ రావలదు, తథ్యమూ తేలవలదు.

మహా—నరే—నీకు కోపము వచ్చినట్లున్నది - ప్రియమైన వార్త నొకదానిని తెల్పెదను. నీవుట్టింటివారు నీకొక కానుక నంపిరి- చెప్పుకొను మదెట్టిదో.

హసీ—నగలో, నాణెములో, దివ్యాంబరములో—

మహా—కాదు-అది సజీవ పదార్థము.

హసీ—అట్టులైన చెలికత్తె కాబోలు.

మహా—కాదు.

హసీ—అట్లే దాని లక్షణముల నివరించిచెప్పిన పోల్చుకొన గలనేమో.

మహా—అట్లే కానిమ్ము- కుక్కనలె కాపుండును, కోడిపుంజునలె బఠాయి గొట్టును- చిలుకనలె మాటలాడును, చీంబోతునలె గడ్డముండును

హసీ—(ఆలోచించి) తెలిసినది మామంగలి గుల్ జారు కాబోలు.

మహా—చక్కగా గుర్తించితివి. వాడిపు డావృత్తి మాని యుద్ధభటు డైనాడట!

హసీ—గుల్ జారు యోధు డయ్యెనా? నీలుగు చెట్టు నకు చేవ కల్గినట్లున్నది. ఏడీ? రప్పించును, చూతము.

మహా—అమీనా, గుల్జారు నిట రమ్మను. (ఆమెతో కూడ వాడు వచ్చును.)

హసీ—ఏమి గుల్ జార్, ఈవేషము నెప్పటినుండి వేయుచుంటివి? వర్మము శిరస్త్రాణము శస్త్రములునూ నీకు భారములై తోపలేదా? నీవంటి పేలుడుగాయా పిరికిపందయు నెచ్చటనైన నుండునా?

గుల్—నేను మీచిన్ననాటి తెరగుఁ ఇప్పుడు లేను. నా వ్యవహారమంతయు మారినది.

హసీ—నీ మీసమూ గడ్డమును బట్టి అట్లే యెంచ వలయును. రక్తము చిమ్మిన తోడనే గడగడ లాడేవాడవు.

గుల్—ఆలోపము అప్పటివృత్తితోనే తొలగిపోయి నది. తలలనుండి నేను చిమ్మించిన రక్తప్రవాహములను చూచిచూచి నాకన్నలు గడుసుపారిసవి. ప్రేలుడుతరము కూడ యుద్ధవిషయము లందేకాని వేత్రాక చోటలేదు.

హసీ—యుద్ధభూమిని రక్తపాతము గనుట కవకాశ మింకను నీకు తటస్థింపలేదా?

గుల్—లేకేమి-ఒక పర్యాయము మంచి అవకాశమే చిక్కినది. నేను నామార్గమును బోవుచుండ నలువురు యోధు లొకముహూర్తమున నాల్గు బడిరి. అందులో నిద్దరి నొక దెబ్బతో నేల గూల్చిరి. మిగిలినవారిలో నొకడు నాతలపై నొకపెట్టి పెట్టుటకు యత్నించును గాని నే నతిప్రజ్ఞతో ఆ వేటు తప్పించుకొని వాని ప్రక్కలో కత్తితో పొడువగా అది వానికడుపులో చొచ్చి కొన బయటికివచ్చెను. నాల్గవవానికి నాప్రతాపము చవిజూప నెంచితిని గాని ఇంతలో మెలకువ వచ్చెను.

హసీ—ఈప్రతాప మంతా కలలోని మాటయా? మేల్కొనియుండి నీవు యుద్ధము చేయనే లేదా?

గుల్—అట్టి అవకాశము చిక్కనిదే! నేను బిజాపూరు నుండి వచ్చుచుండగా మార్గచుధ్యమున పూవళా లొకటిరెండు సారు లేద్దురైరి, కాని ఆ యడవి మనుష్యులను చూచిన

తోడనే నా గుట్టము బెదరి వారు కనుచాటగువరకు ఆగినదే కాదు. అందుచే వారు ప్రాణములతో పోగల్గిరి. అట్లగుట మంచిదే-నాప్రథమయుద్ధము శివాజీతో ప్రారంభించెదను. ఆతడు నాచేత క్షణా బడల్పిపై స్పృహతప్పునట్లు నెత్తిపై నొకపట్టు పెట్టితీసెన. ఒకవేళ అతడు శరణుజొచ్చినవానిని మన్నించి నాహుక్కా-నొఖరుగా నియమింతును-అతడు చిక్కినవెన్న అందరులొంగక తీరదు. యుద్ధాత్ముక్య మనుక్షణము నాకు హెచ్చుచున్నది. (కత్తిప్రహను.)

హసీ—ఆఁ ఆఁ. ఆగు మాగుము-శివాజీ అనుకొని మమ్ము కొట్టేవు!

గుల్—ఎంతకాలమని ఓపికపట్టుదును? నాకు విసుగు పుట్టుచున్నది. మరాఠాల రక్తియు తాగనలెనని నాకత్తి నో హుచుచున్నది.

(తెరలో “హరహర మహాదేవ” అని కేకలు.)

మహా—అదే మరాఠాలు వచ్చినట్లున్నది. ప్రేయసీ, వారిని పారదోలి త్వరలో వచ్చెద. మనవారందఱు సిద్ధముగా నున్నారు, నీవు కలవరబడకు. జయము మనకు నిశ్చయము-నే నిదే యుద్ధమునకు పోయెదను.

హసీ—అయ్యో దైవచూ, అనుకొన్నంత పనీ జరిగినదే. ఇక నాగతి యేమి?

మహా—నిన్నితడు జాగరూకతతో కాచుచుండును.

గుల్జార్-నా కీమెను సురక్షితముగా నప్పగించు పూచీ నీది సుమా.

హాసీ—వీని పరాక్రమమున నాకు నమ్మకము లేదు.

మహా—ప్రేయసీ-ఇప్పుడే వారిని చెదరగొట్టి నీచెంత జేరెన-అమీనా, నీ యజమానురాలి నొకక్షణమేని విడిచి యుండవలదు సుమా, ఏమరి యుండకుము.

అమీ—ప్రభూ-నీడ వస్తువును బాసి యుండుటెట్లు?

మహా—ప్రేయసీ-వీరిద్దరు నిన్ను కంటిని రెప్పలవలె గాచుచుందురు, కావున నీవు చింతదక్కి యుండుము-వదీ ప్రసన్నమగు దృష్టితో నన్నొకసారి చూడుము, పాలికలనుకు పోయెద. (ఆమె చూచును) సంతస మయ్యె, మీరు నిశ్చింతలై యు డుడు. (పోవును అమీనా గుల్జార్ లంపకము పెట్టబోవుదురు).

హాసీ—ఏడ్పు వచ్చుచుండ దాని నదిమి స్థితవదన నెఱ్ఱెతిని? అయ్యో! ఆడజన్మ మాద్యంతము అనత్యవిడంబ నము. ప్రియునిపై ప్రసన్నత యున్నయెడ అలక బూను దుము. స్వార్థమును సాధించునట్లు అభిమాన ముట్టిపడు నట్లు అభినయింతుము. పురుషుల కీబూటకముతో పనిలేదు. వారి మాటాచేయియు మీదు. లేని స్థితము, మేఘములేని వారిధారాపాతమును వారు తెచ్చిపెట్టుకొన నక్కరలేదు. ఆపద తటస్థించినతోడనే దాని తరింప వారుద్యుక్తు లగుదురు. మేమో? వారు తిరిగివచ్చునప్పటికి వారియెదుట

నేరనము ప్రదర్శింపవలయునో అర్థముచూచి అభ్యసించు చుండుము.

(అమీనా వచ్చుచు.)

అమీనా—అల్ల రేమైన తగ్గెనా? ఇంతలో నా ప్రాణనాథుడు క్రమ్మర నచ్చునా?

అమీ—అదే ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది. చూచి వచ్చెదను (త్వరగావచ్చి) అమ్మా! మీరు లోనికి జనుడు, శత్రువులు వచ్చుచున్నారు, నేను వారిని పంపెదను (హసీనా తెరలోనికి హోవును.)

(ఆబాజీ శంభూజీలు వత్తురు.)

శంభూ—ఇది రాణివాసము కాబోలు.

ఆబా—అటులే కానవచ్చుచున్నది.

గుల్—(వెనక్కుతగ్గి) వీరు మరాఠాలవలెనున్నారు, కాని మావళాలు కారు. ఇందు శివాజీ ఎవరో? వీరు నాఖడ్గమువలె పడుటకు యోగ్యులా?...వీరివద్ద శత్రుములున్నవి కావున కనికారము చూపదగదు! వీరిని నాచేత చేరనీయక బల్లెముతోనో పిస్తాముతోనో ఎగరగొట్టుట శ్రేయము. ఏమి నామూర్ఖత! బల్లెమును మరచితిని...(కత్తి నెత్తబోయి) ఏమిది నాచేతులు వడకుచున్నవి! చేతులే కాదు. ఒడలంతయు కంప మొందుచున్నది. సంబరముచేత కాబోలు, మీ వెవరు? ఆగుడు—ఈకత్తితో మిమ్ము ముక్కలుముక్కలు చేసెదను, గురి చూడనిండు, (ఆబాజీ శంభూజీలు ముందుకు

నత్తురు) అరే! వీ రొకచోట నిలువరు. మరి గురిచూచు
 పెట్టులు? వీ రతిచంచలురు-తక్షణమే వీరిని సరికొల్పేచెడను.
 దూరముననున్న గురి ఆచును. దగ్గరపడినచో గురి చూచు
 పెట్లు? ఒకడున్నచో నొకకన్నుమూసి గురిచూడవలయు-
 ఇద్దరున్నా గురి కావున రెండుకన్నులూ మూసి చూచిన గురి
 సరిపోవును. రెండుకన్నులు మూసినచో నొక్కరైన కనబడరే!
 ఇప్పు డేమిచేయవలయు? ఇది నాకెవ్వగూచెప్పలేదు.

ఆబా—వీడెవడో పగటివేషగానివలె నున్నాడు.

శంభూ—తురకలు అంతఃపురములలో కొజ్జాలని
 యుందురు. వీ డట్టి సపుంసకుడేమో?

ఆబా—శస్త్రమును ధరించి సంపడి చేయుచున్నాడు.
 ఓరీ పండా-నీ యజమానురా లెచ్చట నున్నది?

గుల్—నాపేరు గుల్జార్ఖాం. నా యజమానురాలు
 (గద్దివైపు చూచి) ఎచటనున్నదో నేనెరుగను.

శంభూ—సరే-నీవు చెప్ప నక్కరలేదు, కాని గోల
 చేయకు, అట్లు చేసితివా చూడు దీనిని. (పట్టాకత్తిచూపును)

గుల్—లేదులేదు-మాటాడితే ఒట్టు.

శంభూ—అట్లుకాదు-నీకు పని కల్పించెదను-నీకాలి
 వేళ్ళు పట్టుకొని మేము వచ్చుదాక ఇట నిలువుము. మాటా
 డితివేని (కత్తిచూపును-అమీనా వచ్చును.)

ఆబా—ఇదే సుబేదారుగోడలు కాబోలు, లానణ్య
 సంపన్నురాలే- ఆబాసాహె బమితానంద భరితులగుదురు.

శంభూ—బాగుబాగు - మంచి బుద్ధిశాలులే. ఇది చక్కనిదేకాని జగన్నోహిని కాజాలదు- సుబేదారుగారి కోడలనుటకు దీనిమోముపై కులీనతాలక్షణ మొక్కటైన లేదు- ఇది ఆమెదాసి కావచ్చును. ఏమిరా కొజ్జా, నా మాట నిజమేనా? (వాడు తలయూచును) నా మాటయందు మీకు ప్రత్యయము కుదిరినదా?

ఆనా—నిజమే- ఈప్రశంస నాకేమీ తెలియదు.

శంభూ—నీ యజమానురాలు ఎక్కడ ఉన్నది?

అమీ—మీరు తోనతప్పితిరి. ఇది మహాలు కాదు- పరిచారిక లుండు తావు.

ఆనా—శంభూజీ! ఇక నిట మన మాలసింప నేల? వేరొక వోట వెతుకుదము.

శంభూ—మీరెంత అమాయకులు! ఈతొత్తు మాట ను విశ్వసించురా! ఏమే గయ్యాళీ, ఇది మహాలు కాదేమి? ఈశ్వంగారమంతయు నేవకుల కొరకా. ఈ పండిరిపట్టనం చము నీకొర కమర్చినదా? నీగడసుమాటలు నాయెదుట కట్టి పెట్టు-అబాజీ, లోని కేగుదము రండు.

అమీ—అయ్యా, బీబీగా రిచటలేరు- సమ్ముడు నామాట- అల్లా సాక్షి!

శంభూ—పోనీ- ఈ మహాలందము చూచేదము, నీవు కూడ మావెంట వచ్చి నీయజమానురాలిని చూపుము. ఆతెర తీయుము. (తెరతీయ హసీనా మంచముపై నుండును,

అమ్మనా ఆమె చెంతకేగును.)

హసీ—మీరెవలు, రాణివాసము జొచ్చుటకు
షేతువేమి?

ఆబా—మిమ్ముగాంచుటకే మాగాక. మీరు మా
శ్రేణీలు.

హసీ—నశీ. నే ననుకొనిన ట్లయినది. మాకు
ఘోషాపద్ధతి యున్నదని మీరెరుగరా? దానిని మన్నింపక
మీరిట్లు అంతఃపురమును చొరవచ్చునా?

ఆబా—అమ్మా- దేశము శాంతిసుఖము ననుభవిం
చునపుడు సంప్రదాయము లన్నియు సాగును, యుద్ధసమయ
మున వాటి నుల్లఘింపక తీరదు. కాని మీఅభిజాతీత్వమున
కనుగుణముగా అన్ని ఏర్పాట్లును చేయబడును. అచిరకాల
మున మిమ్మిటనుండి అన్యస్థలమునకు గొంపోదుము, కావున
మీరిందుకు సిద్ధముగా నుండవలయును.

హసీ—నే నిటనుండి కదలను. యుద్ధానంతరమున
నన్నిట కలుసుకొందునని నాభర్త బాసజేసి యున్నారు.

ఆబా—గతమును మీభర్తను మీరు మరువనల
యును. యుద్ధము ముగిసి ఈదుర్గము మాకు స్వాధీనమయి
చాలసేపైనది.

హసీ—నన్ను మోసగింప మీ రిది కల్పించియుండు
రు, కాని నేను మోసపోవుదాననుగాను. నన్ను చేజిక్కింపు
కొని నానాధుని శరణాగతునిగ చేయవలెనని మీయాజ్ఞ.

మే మన్నియెడల నభేధ్యులగునట్లు ఏర్పాటులు చేసియుండ
యుద్ధ మింతత్యరలో ముగియుననుట అసంగతము.

ఆబా—నురాతీ సైనికుల హుటాహుటి నడకల మీ
రెరుంగరు; మీ సైనికులు హుక్కాలకు వీశి శస్త్రముల
సండుకొనునంతలో నారినందరిని యమపురికి పంపితిమి.

హసీ—నానాధు డెచట నున్నాడు?

ఆబా—మీ సైనికు లున్న చోటనే—

హసీ—హా! దైవమా, ఇంత చేసితివా! (మూర్ఛ

లును)

శంభూ—అయ్యా, మీరు ప్రజ్ఞానంతులే కాని
స్త్రీలతో నెట్లు నుసలుకోవలెనో మీకు తెలియదు. ఏక
పుష్పముల నంటివారు, అట్టివారిపై అగ్నికణములు వేసితిరి.
ఆహా! ఏమి సౌందర్యము. ఈమె నుఖచూపకై ఎట్టి రమణీయ
వస్తుచయము సమర్పియున్నారు! అవన్నియు నీమె లాన
ణ్యమునుజూచి వెలవెల బారున ట్లున్నవి. ఈధూపసామగ్రి
ఈమెఉచ్చాస్వసనిశ్శ్వాసగంధమున రూపరినది. ఈచామరము
లీమె శిరోజముల మార్దవమునకు పొడవునకును భ్రమించి
నిశ్చేష్టితము లైనవి. ఈ స్ఫటిక కాంతికన్న ఈమె శరీరకాం
తి శుభ్రతరముగా నున్నది. ఈపుష్పహారము లీమె భావ
పులకన్న కఠినతరములగుట గవాక్షములగుండా పారిపోవ
నుద్యమించుచున్నవి. నవనీతకోమలమగు నీమె తనూలత
హంసతూలి కాతల్పముకన్న మృదుతరమైన దనవచ్చును.

మండలేశ్వరులమధ్య సార్వభౌమునివలె చుక్కలలో చంద్రుని వలెను ఈ వస్తుచయమమధ్య నీమె సౌందర్యము విలసిల్లుచున్నది.... ఈమె నేకాంతమున శివబా చూచెనా మోహవాగుదుల చిక్కకపోడు. పరాక్రమమున్నచోట విషయానక్తి ఉండితీరును. యుద్ధరంగమున ఆగ్రహాయత్తులగు వీరులను జయింపఁజూపుహించు జగీషయే విలాసమందిరమున హఠాయత్తులగు నారులను వశపరచుకొన నుత్సహించును. శివబా నపుంసకుఁడు కాకుండెనేని ఈమెను మోహించి తీరును. ఇట్లు అపురూపమందరియఁగు రమణిని పొందగోరని వాడు రణరంగమున జయమునొంద నహుకాడుకాడు. ఇట్లు సౌందర్యశ్రీ బాహుళ్యము కంతమున దాల్చునెంచని వీరుడు విజయశ్రీహారమును దాల్చుటకు పాత్రుడు కాడు. శివబా విధించిన ఆజ్ఞను సరికొనేముక ఈమెను నాయంతఃపురమును చేర్చియుందును, కాని సుకృతమున ఈమెను సాధ్యముగా జేయక సాధనముగా నివహించుటయే శ్రేయము. అట్లా నచ్చుటచే నాకు కలుగఁజూచు లాభమెక్కువ రత్నవర్తకుడంగడిలోని రత్నమును ఒరులకుగూర్చి భద్రపరుచుకొని నీమె కెట్టి ఆయాసమును ఘటించిననుక తగిన తరుణము వచ్చునరకు కాపాడుచుండెదను... ఆబాబో! అట్లు తెల్లపోయి చూచెదలేల? ఈమె శివబాకు స్వర్ణక్షమమగు రత్నమగును గాని మనబోంట్ల కంటరాని అగ్ని శిఖచుడీ!

ఆబా—శంభూజీ! నివుచేయు ప్రసంగము విని విన్న

బడుచున్నాను. ఇవేటి మాటలు! ఈమె అబాసాహేబునకు దాసి కావున మనకు తల్లివలె పరమపూజ్యురాలు.

శంభూ—నేనన్నదదియే. ఈమెనొక పల్లకినెక్కించి ఏకాంతమగుచోటికి కొంపోవునము, రేళు శివబా ఈమేడలో దిగును, అప్పుడు మనయాటలు సాగిరావు.

ఆబా—అట్లేచేయునము కాని ఈప్రక్రియకు ఉత్తర వాదులుమీరే.

శంభూ—అదేమి? మీరు దిగులు పడుచుంటిరా?

ఆబా—ఈమె సాధారణస్త్రీయు ఆబాసాహేబు సామాన్య పురుషుడు నై నచో నేను నిర్భీకుడనై యుండును; ఈమె అసామాన్య సౌందర్యవతి, ఆత డతొకకాంతర్నిగ్రహము కలవాడు; వీరి అన్యోన్యసందర్శన మెట్లుపరిణమించునో భావింపలేక భ్రాంతుడ నగుచున్నాను.

శంభూ—పరిణమించుట కేమున్నది? సౌందర్యవతిని సందర్శించిన సరసునిరీతి శివబా ఈమెవలలో చిక్కును, ఒక సారి నీతిభ్రష్టుడయ్యెనా తనచేతిక్రింది అధికారుల తబ్బిబ్బుగ జూచును, ప్రకృతమున నాత డున్న తాదర్పాకాశమున నుండుటచే పృథ్వీయందలి సామాయ్యల చిత్తవికారము, విపరీత చర్యలును వాని కగోచరము లైనవి; ఈ యప్పుర వాని నవనీతలమునకు నిగలాగును. అప్పుడు జనసామాన్యచరణ మాతని కవగత మగును, కావున రణరంగమున సమగ్రకేళి యథావిధిగా జయప్రదముగా నల్పిన వీరుల మనోభావముల

నాచరణరూపమున పరిణమింపజేయ వారిని గొంతవరకు నిచ్చుచిడిగా విహరింపనిచ్చుట యోగ్యమని వానిమనసునకు తట్టును; ఈసుబేదారుపై మీకున్నకసి మీరు తీర్చుకొన వచ్చును.

ఆబా—అట్టి తరుణము లభింపవలయుననియే కదా ఇట్టి యుపద్రవము కొనిదెచ్చికొంటిని! ఇందు కృతకృత్యుడ నైతిరా మేలే, లేకున్న మెడ కురి తప్పదు.

శంభూ—లాభము గొప్పదైనచో జోక్యము కూడ గొప్పది కావలయును. ఇది లేకున్న దానివలన సమకూరు లాభ నుంత హర్షదాయకము కానేరదు. ఇక నీమెను స్థలాంతరమును చేర్చ నుద్యమించి రేపుపెంసలకడ యోగక్షేమముల నారయ బొందు. ఇరుము త ప్తమై యున్నప్పుడే దానిని సమ్మోటలతో సాగగొట్టి మనముకోరినరీతిని దాని కాకారము నియమింప వచ్చును, అట్లే హతాశాతప్తయగు నీమె మానసమును మీ కనుకూలమగు తీరున మార్పుట కిదే తరుణము. అవకాశ మెంతయో లేదు. రేపు శివబా వచ్చి నప్పటినుండియు మీ గాతనిచెంత నుండవలయును.

ఆబా—ఈపని నిర్వహించుటకు మీరు యోగ్య తరులని నా అభిప్రాయము.

శంభూ—ఎంతమాట! మీ రుచక్రమించి చూడుడు, విఫలమనోరథులైనచో నేను తప్పక సాయపడెదను. ఇప్పటి మట్టుకు నన్ను తెరమరుగుననే నిల్పినిండు. రేపంతయు నాకు

తీరుబడి కాపున చతురుపాయముల నామె మనస్సు తిప్పెదను- పోవుదము గండు... (బయటికి వచ్చి) ఏమిరా? నియమితస్థలము వీడి నీవెందును పోలేదు కద?

గుల్ — నదుము నాది కాకుండా పోయినది దేవరా!

శంభూ — నీవంటి మృతప్రాయునకు నంగియుండుట ఆవశ్యమూ అబ్బియుండవలయు. ఎర్మశస్త్రముల భారము లేకపోయిన నీ వింత యలసియుండవు, కాపున ఇకముందు నీవు వాటిని ధరింపకు. ఇంకను కాలివేళ్ళను విడువవేల! ఇదిగో నేను చెప్పనది జాగ్రత్తగా వినుము. నీయజమాను రాలికొరకు పల్లకి వచ్చును. ఆమె వెంట నీవును ఆతొత్తు కూడ రావలెను. ఇట్లు జరుగకున్న ఈ ఖడ్గమును జూచితివా? జాగ్రత్త !

గుల్ — అమ్మయ్యో! చచ్చితిని! (నేల పడును, ఆ బాజీ శంభూజీలు పోవుదురు).

అమీ — అమ్మగారికి స్పృహ వచ్చినట్లున్నది. ఇటు నుండి బయటికి పోవుటకు వీలుండునేమో చూచెదను. గుల్ జార్ ఖాన్! (పోయి చూచి) వా రీతని చంపిపోలేదు కదా?

గుల్ — వా రిక్కడలేరు- నేను గనినది కల కాబోయి. అమీనా! ఎట్టి కల గంటినే! జాగ్రత్త ప్నా వస్త్రలయూదలి వ్యవహారములకు పరిస్పరవిరోధ ముండునంచును, అది నిజమే సుమా. ఇద్దరు మరాఠావీరులు నన్ను హతవీర్యునిచేసి నా చేత నాకాళ్ళు పట్టించినట్లు కలగంటిని.

అమీ—మీసాదిములే కదా ! ఇంకొకరివి కావే !
ఒకరికి మీగు మొక్క లేదుకదా ?

గుల్—కలలోపైన అంత నై చ్యమున కొడిగట్టుదు
ననుకొందువా? నామాటయందు నీకు నమ్మకములేదా?

అమీ—నమ్మకము లేకేమి? మీగు కన్నకల నేనూ
కన్నాను. ఆ మగాతాపై మొట్టమొదట కొంతఆర్భాటము
చూపి పిమ్మట వారు దిగులుగొల్పుగా మీగు మెత్తబడిరి.
అనంతరము వారిరూజ్జచే కాలివేళ్ళను పట్టుకొని నిల్చియుం
డిరి; నోటితో చెప్పలేక సంజ్ఞచేసి అమ్మగాగు లోపలనున్నా
రని చెప్పితిరి. మనస్వప్నము లచ్చముగా ఒకదాని నొకటి
పోలియున్నవా?

గుల్—ఇదంతయు జాగ్రదవస్థయందే జరిగినదనియూ
నీ అభిప్రాయము? ఈశస్త్రములన్నియూ నామొద్ద నుండ
గనే?

అమీ—శస్త్రములను గోడకు శగుల్పుటయందును
మీచేతి కిచ్చుటయందును భేద మావంతయు లేదు. మీ
వాస్తవలాభము నిదివరకే ప్రదర్శించితిరి, ఇక పదలాభము
చూపుతరి వచ్చెను. ఇటనుండి మనము తరలవలయు. ఈ
వేషమంతయు వీడి ఒకకత్తి మాత్రము చేతనుంచి బయలు
దేరవలయు. అది మీ కువయోగపడకున్న పరులకైన నుప
యోగించును.

గుల్—అయ్యో! నా కెంత యధఃపతనము వాటిల్లెను!

అమీ—ఒకప్పు డొన్నత్య మబ్బియుండినకదా నే
డదఃపతనము వాటిల్లడము!

గుల్—ఇదంతయు స్వప్నమైనచో ఎంత బాగుగ
నుండును.

అమీ—కోరికలకేమి? త్వరగా నాయత్తపడుదు.
అమ్మగారిని నేను కొనివచ్చెదను.

గుల్—ఇక్కడ జరిగినదంతయు ఆమెతో చెప్పెదవు
సుమా!

అమీ—మీప్రవర్తనయే గానిని ప్రత్యక్షీకరించును.
(పోవును).

గుల్—పాఠశాలలోని శిక్షకూ ప్రపంచముందలి
వ్యవహారమునకును ఇంచుకేని సంబంధము లేదు. కను
యధశాస్త్రమున నిపుణుడనై గురవులచేతి నెంతయో
శ్లాఘింపబడి, ఏ సైనికపాఠశాలయందునూ శిక్షనొందని
మరాఠాలను చూచినతోడనే మ్రాస్పడితిని. హస్తలాఘవ
మంతయూ కాలివేళ్ళను బట్టుకొనుట కువచరించెను. మంగలి
కత్తితో తీయగలిగినంత రక్తమైనా, పట్టాకత్తితో తీయ
లేనెతిని. “హరహర మహాదేవ” అను కేక పిన్బడినతోడనే
అంతస్సారశూన్యడైన మృతప్రాయుడ నైతినా?

(అమీనాచేయి పట్టుకొని హసీనా వచ్చును.)

హసీ—అమీనా, అడుగు ముందుపడకున్నది. నానా
ధుడు రణరంగమున శయనించెనని వినినప్పటినుండియు నా

కీళ్ళన్నియునూ జారిసవి.

అమీ—అమ్మా! మరాటులు పెనుజిత్తులమారులు, వారి మాటల విశ్వసించి మీరు దిగులువడకుడు. ఈ నడి రేయిని గాఢాంధకారమున ఈ మూర్ఖులు మనప్రభువుగారి జాడ కనిపెట్టిరా? అసంభవము. యజమానిగారు సురక్షితముగా నున్నాడు. వలకుగామి ఏచోటనో దాగియుందురు, అచిరకాలమున మనల చూడవత్తును, నామాట నిజము.

హసీ—నీమూలలు నాకు ప్రాణము పోసినవి. నీవు చెప్పినచోప్పున నానాధునితో పునస్సమాగమము కల్గినచో నాకన్న ధన్యరా లుండబోదు. అంత అదృష్టము నాకు కలుగునా? పోనీ, నాకంట బడకున్ననూ ఎందేని సజీవులై యుండిన చాలును.

అమీ—అయ్యో! త్వరగా ముందునడువును.

హసీ—గుల్ జార్-ఇందాక నిన్ను పరిహసించినందుకు నేనే చింతిలుచున్నాను. న న్నిటనుండి సురక్షితముగా తప్పించితివేని శాశ్వత ఋణస్థురాల నగుదును. త్వరగా అడుగు వేయుము.

గుల్—ఎంత చిమ్మచీకటిగా నున్నదో కంటిరా? ముం దడుగు పడుటెట్లు?

అమీ—నుగవాడవు, నీవే చీకటికి భయపడుచుంటివా? నడవు.

గుల్—భయమనికాదు-విచ్చు కత్తితో చీకటిలో

నడువ అది ఎచరికైన తగిలినచో నిష్కారణహత్య జరుగును గదా అని సందేహించుచున్నాను.

అమీ—ఈ గిరి బిలి యైనది మొదలు మీ కితరుల ప్రాణములను గూర్చినచింత ఎక్కువ నయినట్లున్నది.

గుల్—ప్రాణము లెంతతీపియో ఇప్పుడు తెలిసినది. ఇదిగో ముందడుగు వేసితిని.

(సత్వాని ఎదురగును.)

సత్వా—ఆగుడు-ఇటునండి ఎవరు నూ బయటికి పోగూడను.

గుల్—మేము వెళ్ళితిరుదుము- మ మ్మాటంకపరచు వా రెవరు ! (వెన్నకు తగ్గును.)

సత్వా—ఏమి నీపాగరు ! చూడు నాదెబ్బగుచి (కత్తెత్తును)

గుల్—(కత్తిపారవైచి) నిరస్త్రుని పై కత్తినెత్తు దువా? ఇదియా మీ మరాతా పోషము? భళిరే మగ వాడవే—

సత్వా—ఇదిగో నేనూ కత్తిని పారవైచెది. మల్ల యుద్ధము చేయుదము రమ్మ.

గుల్—ఇందాకటినుండి నానడుము నొప్పిగానున్నది కనిపిట్టి మల్లయుద్ధమునకు పిలిచెదవా? పోషహీనుడా! నాశరీరమే స్వస్థమైనచో నీబింకము చూచియుందును;

సత్వా—పోనీ, మేలైనదిలే. ఇదిగో పల్లకి వచ్చినది,

నీతో మాటలాడుటకు నాకు తీరుబడిలేదు. అమ్మగారూ, ఈపల్లకిలో కూర్చుండుదు. మీరుభయములా పల్లకితో నడువుదు. నేను మీవెంట నుండెదను—(పోవుదును)

—• నాల్గవ రంగము •—

ఆబాజీసోన్ దేవు—సర్వాజీ

ఆబా—కోసలోని పర్వతులన్నియు చక్కబరచి నేచిన్నదానిని కలుసుకొనుటకు వచ్చితిని గాని నాహృదయము తల్లడిల్లుచున్నది. ఆచిన్నది దుఃఖముచే దురపిల్లుచుండును. శంభూజీ చెప్పినట్లు నేనిన్ని డీమెతో ప్రసంగింపనెంచుట గోరుచుట్టుపై రోకిటిపోటువలె నుండును కదా? తొలుత నామాట నామె అంగీకరింపదు, రూఢమే. అట్టియెడ నామెను కఠినోక్తులాడుటకు నాకు నోరెట్లు వచ్చును? దీనుర్కాలైన అబలను పరమవాక్యము లాడి నొప్పించుట క్షత్రధర్మము కాక మనుష్యధర్మముకూడ కాదు అను ఆబాజీమాట అనత్యముకాదు. సరే-వచ్చితిని కావున ఆవేశకుతోచిన ట్లామెతో ప్రసంగించి వచ్చెదను. అవకాశ మాన న్నమగునప్పుడు అదియే ధైర్యముగొల్పును. సర్వాజీ, బీబీ గారు రాత్రియంతయు దుఃఖముతోడనే గడిపిరా?

సర్వా—సందడి ఏమియు లేనందున నిద్రపట్టెననియే నాయూహ.

ఆబా—ఈమె శరీరము కనుమముకన్న మృదువై నను హృదయము వజ్రముకన్న కఠోరమని యెంచవలయును సరే. ఈమె స్థితి నా కనుకూలించునేమో? ఆ పాగాజవా నెట్లున్నాడు?

సర్వా—ఇంతవఱకూ నిద్రించి యున్నాడే మేల్కొన్నాడు. నిద్రలో “మగాథాలని కట్టూకొట్టూ” అని ఒకటే పలనంత!

ఆబా—వాని సుఖస్వప్నమునకు మనము భంగము కల్గింపవేల? తురకలు మాకు పగలు లొంగియున్నచో మేము వారి స్వప్నములలో నిన్ని సార్లులైన చావసిద్ధముగా నున్నాము

సర్వా—ఇటే నచ్చుచున్నాడు.

ఆబా—కొజ్జాబహదూర్ గారూ, కొంచెమైన భంగములేక నిద్రపట్టినగా?

గుల్—మీనయవలన గాఢనిద్ర లభించెను. ప్రభువు వారు నన్ను వికతాత్ముని చేసి నాభారము తగ్గించితిరి. అందుననే నిద్రపట్టినది.

ఆబా—జాగ్రదవస్థయందు మేము నీయించిన అస్త్రముల నన్నిటిని మీకు స్వప్నమున ధరించు మమ్ము గద్దించుచుండెడి వారట?

గుల్—కట్టనిచా రెవరో నాపై నీనింద మోపియుండ నచ్చును. ఎఱుక లేమిచే అట్ల నియుంటినేమో—క్షమింపుడు

అబా—వెరువకు. స్వప్నములో రాజద్రోహమొనర్చుటకు మీకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున్నది-మీ యజమానురాలు మేల్కొన్నదా?

గుల్—వా రింతకుముందే లేచి స్నానమాడి సిద్ధముగా నున్నారు.

ఆబా—అట్లయిన మేము వచ్చియున్నానుని వారి కెరిగింపును-శివ సమయమునకే వచ్చితిని-కార్యము కాయ అగునో లేక పండగునో?

(పోవును)

—• అయిదవ రంగము •—

(హసీనా, అమీనా, గుల్జార్)

హసీ—గుల్జార్, నేను సిద్ధముగా నున్నానని వారికి తెల్పుము. (గుల్|| పోవును) అమీనా, ఆ మరాఠా సర్దా రింత సింహభక్తడ ఏముద్దేశముతో వచ్చియుండును? నాకోక్క సిద్ధించుట కీర్ష్యుడాయన నిటకు బంపియుండునా?

అమీ—అమ్మా, తినబోవుచూ గుచ్చి యడుగనేల? వారే వచ్చియున్నా గుక్కదా, అంతయు విదితమగును. (ఆబాజీ వచ్చును)

హసీ—గయచేయుడు సర్దాగుగారూ-నేను తమ తొరకు నిరీక్షించుచున్నాను. ఇతరులయెడ ఘోషా అవలం

బింతును, కాని నిన్న మిమ్ము చూచినప్పటినుండి మిమ్ము విశ్వసించవచ్చునని నాకు తోచినది.

ఆబా—మీరు నాకు మాతృతుల్యము; నిరభ్యంతరముగ నన్న పిశ్వసింపుడు; అందుకు నేను యోగ్యుడనని మీకే విశదము కాగలదు.

హసీ—నా ప్రాణనాథు డెట నున్నాడో తెల్పుడు.

ఆబా—వారు స్వస్థులు యున్నారు, ఎట నున్నారో పూత్రము చెప్పజాలను.

హసీ—తల్లిదండ్రుల నెడబాపుట తగునా?

ఆబా—అట్లు చేయ సగునా?

హసీ—మమ్ము కలుట కిట్లు జాగునేయకేల?

ఆబా—వారిని మీ రీలోకమున గాంచజాలరు.

హసీ—పరలోకముననా మమ్ము మీరు కలువనెంచి నది? సరే, మా అవశిష్టము లేదు. ఒక్కసారియే మమ్మిద్దర జంపి పరలోకమున కంపుడు, మమ్ము కలిపిన చాలును. మ మ్మెడబాపుటచే మీకుగల లాభమేమి?

ఆబా—లాభమే లేకున్న దంపతుల నెడబాపుదురా?

హసీ—ఎట్టి లాభము? కళ్యాణప్రాంతము మీకు చిక్కినది, మందుగుండుకొట్లు, ద్రవ్యాగారములూ, వస్త్రాధరణములు మొదలగునవి మీ వశమైనవి. ఇందలి నిధినిక్షేపములూ రహస్యమార్గములును మీకు తెల్పెదము.

ఆబా—మీ రిప్పుడు చెప్పినవాటితో మాకు ప్రయోజనము లేదు.

హసీ—ఇక మీకు కావలసిన దేమి? ఇక ముందెన్నడేని మావారు పోరగలరని మీకు సంశయము కలదా? అటులెన్నడును శిలంపకుడు. వారు శాంతిపరులు, సంతుష్టస్వాంతులు; నా ప్రాణనాథునకు నా మహలే సర్వప్రపంచము, మాప్రణయకలహములే వారి యుద్ధములు, మా సంధానములే వారి యభిసంధి-ఇం దసత్యమన్నది లేదు. కావలయునన్న ఇటుపిమ్మట రాచకార్యములలో నెట్టిజోక్యమూ కలుగజేసుకొననని వారిచే మీకు పత్ర విప్పించెదను. మాకు రాజ్య మక్కరలేదు, వైభవముతో పనిలేదు, ద్రవ్యము దాసీజనమును నలదు. మమ్మిద్దర స్వేచ్ఛగా నుండనిచ్చిన చాలును-ఏ యర్థముననో కుటీరమును కట్టుకొని కలియోగంజియో తాగుచూ కాలక్షేపము చేయుదుము. అదే మాకు రాజభోగ మనిపించును.

ఆబా—బీబీగారు, మహమ్మదీయులు హిందువులను జయించునపుడు వారు మీ రిప్పుడు చెప్పినవాటినే అపేక్షించిరా? తిరిగి రాజకార్యములలో జోక్యము కలుగజేసుకొనమను ఆశ్వాసనము వారికి తృప్తిగొల్పెనా? రాజ్యముల వీడి అడవులకు బోవుదుమని వేడుకొనిన మావారిని మీవాహూరక విడిచిరా? లేదు-వారి ఆసురవాసన కట్టి వ్యవహారము పొనగలేదు. ఒకచేత ఖడ్గము వేరొకచేత కురాన్ ధరించి

బలాత్కారముగా మావారి ననేకుల భ్రష్టధర్ముల కావింపక నారి కన్నలు చల్లనాయెనా, కడుపులు నిండెనా?

హసీ—సరే-మీరునూ మమ్ము బలాత్కరించి హిం మామతమును స్వీకరింపచేయదలచినచో మేమందుకూ సిద్ధ పడి యున్నాము-నాభర్త ఉదారస్వభావులు కావున వారి కన్ని మతములందును సమానగౌరవము కలదు. నాకు నా పతియే దైవము, వారి ధర్మమే, నా ధర్మము. మీ వస్త్రాభరణముల ధరించనలెనన్న నాకు ముచ్చట, మీ కుంకుమ బొట్టుయెడ నా కమితాదరము. దానికొరకేని నేను హిం దువు నయ్యెదను.

ఆబా—శురకల దుష్కృత్యముల బాబితా ఇంకను ముగియలేదు. మా దేవతావిగ్రహముల పగులగొట్టిరి, దేవాలయముల మట్టిలో కల్పి, ఆయాచోటుల మసీదులను గట్టిరి. మతమును మాపుదుమను మిష వెట్టి మాకళలను ధ్వంసము చేసిరి, మాగ్రంథములను తగులబెట్టిరి. మాఇళ్లు పరశు రామప్రీతిచేసిరి, మమ్ముల తగనిబాధల పాలు చేసిరి, మా ముఖములయందు నాతలువేసిరి. చెవులకు బూడిదె షోప రాలు కట్టి మిరపకాయల పొగ వేసిరి, కాలుచున్న చెనము లపై మమ్ము దొర్లించిరి, బ్రతికియుండ మాచర్మముల నొలి పించిరి ! మరియు—

హసీ—ఇక చాలును. అయ్యో! నే వివసేరను.

ఆబా—వినుటకు కూడ ఘోరములగు బాధల

మావా రెట్ల నుభవించిరో ఇంచుక యోచింపుడు. దీనికేమి, మరికొన్ని వేడుకల వినడు. మాకుటుంబములలోని స్త్రీపురుషుల సజిబజారున గానిసలగా నమ్మిరి. నాలుగుగోడలమధ్య ఏ పోరుచు లేక శౌరవముతో బ్రతుకుచుండ కుటుంబముల చెదిరకొట్టి పురుషుల యెదుట వారిస్త్రీల బలవంతముగా నవమానించిరి.

హసీ—మీరు వీటిని వేడుక లందురా?

ఆబా—అట్టి దార్జన్యతత్వగుల కవి వేడుకలు కాకుండునా?

హసీ—ఇంచుకేని హృదయము కలవారును మానుష స్వభావులు నై సవా రిట్టి ఆగడముల మెచ్చుకొనరు. ఇట్టి చర్యల సేమతమును ప్రశంసింపదు.

ఆబా—నే నీలకార్యముల నింత వివరముగా నర్జించుటకు తగినంత కారణమున్నది. ఇట్టి దుర్ఘటముల పాల నా గ్రామస్థులు, నా మిత్రులు, బంధువులు, నా పూర్వపురుషులును పడిరి. ఆబాధలన్నియు నామనమున ములుకులవలె నాటిపగదీర్చుకొమ్మని న న్నేడతెగక ప్రేరేపించుచున్నవి. అట్టిచో నా కీసమయమున చిత్తశాంతి అలవడుటెట్లు?

హసీ—అధ్యూ! ఈకథ వినినతోడనే నా మాంస మాతయు నీరై నా కన్నులగుండా ప్రవహింప నున్నది. చెప్పనపుడు మీరునూ వినునపుడు నేనునూ సమాన దుఃఖుల మగుట ఒకరి నొక రోదార్చుకొందము.

అబా—అట్లు కానేరదు. అట్టి దౌర్జన్యములకు కారకులు మీ మామగారి పూర్వపురుషులే.

హసీ—నారి దౌర్జన్యములకు తగినట్లు మీరు మా యెడ దౌర్జన్యము చేయ తలబెట్టితిరా. పూజనీయులగు మా మామగారికి మిరపకాయలపొగ వేయుదురా? నాపతిని కాలినసెనమ్మపై కా లిడుమందురా? నేను బ్రదికియుండ నాచర్చ ములి పెదరా?

అబా—చర్చ మొలుచునంతనే మానహానికి బదు లెట్లగును?

హసీ—మొదట మాతృకల్పనని మన్నించి నన్ను మీ రనమానింతురా?

అబా—అట్లుకాదు. నాకు పితృకల్పుడగు నొకవ్యక్తికి కానుకగా నొసంగెదను.

హసీ—నేను మాతృకల్పను కావున నాపతి మీకు పితృతుల్యులు, వారికి నన్ను కానుకగా నొసంగుడు. నలదనను-న న్నొక పెట్టెలో బెట్టి మిఠాయి అనిచెప్పి నాప్రాణేశ్వరుని మోల నన్ను జేర్చుడు.

అబా—నా కిజగతిని పితృతుల్యు లొక రే గలరు-మహా ప్రతాపశాలులగు ఛత్రపతి శివాజీ మహారాజుగారు.

హసీ—వారికా మీరు నన్ను కానుకగా నొసంగ దలచినారు?

ఆబా—మీరు సంతసముతో ననుమతించిన అట్లే చేయుదును.

హసీ—నాపతి జీవించియుండ నేను శివాజీకి స్వాధీన నగుదునా? ఇదియూ మీకు నచ్చిన వేడుక? నాపతిని వీడి నేను శివాజీకి దాసి నగుటయా? అట్లే చేయగల్గినచో శివాజీ ప్రతాపశాలి యనవచ్చును... సర్దారుగానూ, మీయుద్ధకౌశలము నేనెరుంగను గాని మీవాక్పాతుర్యమును బట్టిచూడ మీరు ఏదూషకపదివికి తగియున్నారనుట నిశ్చయము.

ఆబా—ఏమంటివి :

హసీ—మీరు న నేమిచేయుదు నంటివి? కానుకగా నిచ్చుటకు మీరూ, పుచ్చుకొనుటకు మీరాజుగానూ, సిద్ధ పడుదురే కాని నా సంగతి నించుక ఆలోచించితిరా? పురుషులు మాత్రమే నీతిమంతులనినూ మీయూహ? స్త్రీలు నీతిదూరులని యెంచితిరా? అంగడిలో బెల్లము గుళ్ళో లింగానికి నైవేద్యమ"న్నట్లు పక్షిని యజమానికి కానుకగా నొసగునంత ఉజ్వలస్వామిభక్తి మీకుండ, నాప్రాణేశ్వరుని మదిలోనెంచి ఫాలాక్షునేని గొప్పగా నెన్నకుండునంత పతిభక్తి నా కుండకూడదా? నేను విజాతీయ వనితనని అట్లు భావించుచుంటిరా? హసీ మీ జాతిలోనిస్త్రీ అట్లు చేయుటకు సమ్మతించునా? మీవా అట్లుచేయకున్న మేము మాత్రమట్లంగీకరింతుమని మీరెట్లూహింప గల్గితిరి? గొప్పకులములో పుట్టి గొప్పసేనల గొట్టి గొప్పపదవుల మెట్టిన మీ

బోంట్ల కిట్టి స్వల్పవిషయము ఎరుకపడకుండునా?

ఆ బా—నామాటవిని సంతాపభరమున మీ రొడలు మరచినందున మీకిట్లు తట్టుచున్నదేమో గాని సావకాశముగా మీ రాలోచించినచో దీనివల్ల మీకు కలుగనున్న మేలు స్ఫరింపకపోదు.

హానీ—రానున్న మేలుమాట అటుంచి పోనున్న మానము, కులశీలములకు కలుగనున్న కళంకము, తన్మూలమున సంభవింపనున్న అధఃపతనమును ఇంచుక భావించితిరా? నీతి-అవినీతియు అవస్థాభేదమున మారునా? అయ్యో, దైవమా! ఎంత లజ్జాకరమైన అనస్థ ఘటిల్ల జేసితివి! ఈమాటలు వినుచున్న నాగుండె బద్దలుకాదేమి? (అమీనాపై తలపెట్టి నిర్భాతపడి సోలును) నాకు మరణము రాదేమి? హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును).

ఆ బా—ఇక నిట నుండరాదు. నిరాశాహతురాలై ఈమె ఆత్మహత్య చేసుకొనునేమో? దాని గూర్చి తగిన ఏర్పాటు లొనర్చవలయును. (పోవును).

—ఆరవ రంగము—

ఆ బాజీ, గుర్జార్.

ఆ బా—ఓరీ, నీ యజమానురాలిని శివాజీమహారాజు నారికి కానుకగా నర్పింపవలయునని నా కుద్దేశ మున్నది. నీ వేమందువు?

గుల్ — ఈయలో చన నా కంతబాగుగా నున్నట్లు తోచదు.

ఆబా — ఏల ?

గుల్ — ఆలోచించుట కవకాశము వలదా ?

ఆబా — కష్టసమయమున గాని అలోచనాశక్తికి తీవ్రత ఘటిల్లదు. నీ ప్రాణముమీడికి వచ్చినకాని నీబుద్ధికి చురుకు వుట్టదు. (కత్తిచూపి) నామాట కంగీకరింతువా? లేదా?

గుల్ — అంగీకరించితిని. బాబీ - అంగీకరించితిని.

ఆబా — అది యోగ్యమైన పని యందువా?

గుల్ — మీరు కత్తిచూపునపుడే దానియోగ్యత నాకు తట్టినది.

ఆబా — నీ బుద్ధిసూక్ష్మతకు సంతసించితిని.

గుల్ — ఇదంతయు మీ కత్తిప్రభావము.

ఆబా — ఇందు న్యూనత కలదా?

గుల్ — అబ్బే! న్యూన తేదీ? మాయజమానిగారు నాతో “నీ యజమానురాలిని సురక్షితముగా నా కొప్పగింప వలెను సుమా” అని నాతో చెప్పిపోయిరి. మీకోర్కె నెరవేరినచో అమె క్షేమమునకు భంగము వాటిల్లదు. నాకు కావలసిన దంతే.

ఆబా — రవ్వంతయు లోప ముండదు. కాని నే నీమాట ఆమెతో చెప్పినతోడనే పొరవిడిచిన నల్లతాచువలె నామె న్నాపై కెగిరి బుసగొట్టినది. ఆ కోపముచేతనూ పతి

వియోగవంతాశముచేతనూ ఆమె ఆత్మహత్య చేసుకొనునేమో అని ఆనామానము కలుగుచున్నది. ఆమె అటులానర్చినా నీ యజమానికి నీ వృత్తరవాదివి కాగలవు. ఆత డొకవేళ నిన్ను మన్నించినను మేము మాత్రము నీచర్మ మొలిచి తీరుదుము.

గుల్—ఆమె ఆత్మహత్య చేసుకొనినచో ఆమె శరీర మునకు బదులు నాశరీరమును మీ గాజుగారి కప్పించుడు.

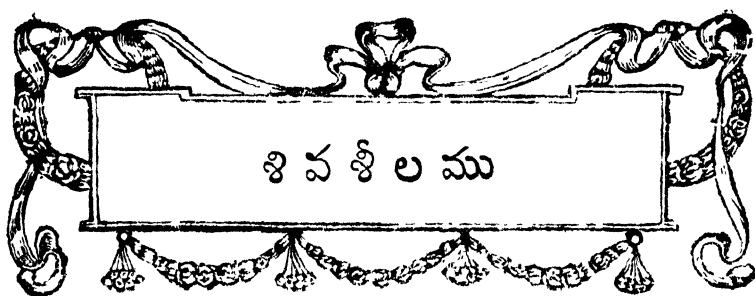
ఆబా—చిల్లిగవ్వ చేయని నీశరీరము మాకేల ? ఆమె మృత్యుచెందినచో నీకు మృతి తప్పదు. తెలిసినదా ! (కత్తి చూపును).

గుల్—తెలిసినది-తెలిసినది. నన్నేమి చేయుమందుగ ?

ఆబా—తెలిసినదంటివే ? మూర్ఖా!... ఇటువిను-
పైనుండి తాడుగాని విషముగానీ లోనికి పోగూడదు. ఆమె దగ్గర వజ్రాభరణము లేమియు లేవు. శస్త్రమున్నచో నీవు దానిని సంగ్రహింపవలయు, తెలిసినదా ?

గుల్—ఏ రీతిని ?

ఆబా—నీచెంత శస్త్రము లేదుకావున పారాలో నుండుటకు నీలులే దను మిషపెట్టి దానిని పుచ్చుకొనుము. ఈకత్తిని జ్ఞప్తి నుంచుకొనుము. ఆమెచచ్చెనా నీకును చావు మూడును.

మూడవ అంకము

—, మొదటి రంగము, —

(శివాజీమహారాజు, అహమ్మద్, ఆబాజీ, బాలకృష్ణపంత్)

అహ—శివాజీరాహా, నేను మీచేతిలో చిక్కితిని, నన్నేమిచేయుటకునూ మీకు స్వాతంత్ర్యమున్నది-మీరు నాపై కృపవహించుటకు హేతువెద్దియు కానరాదు. పరాజితులయిన హిందువులపై మానా రెన్నడూ దయదలచుట లేదు. నయోవృద్ధుడగు నన్న మీరు కరుణింతురని నే నపేక్షించుట లేదు. ఎంతోకాలము బ్రతుకువాడను కాను గావున నన్న చంపకున్న హర్షమూ, చంపిన విషాదమూ చెందబోను. నాజీవితశేషము శౌరసదాయకమయినచో దానికి హాని ఘటించునప్పుడు దుఃఖించుట సహజము; పదభ్రష్టుడనై చెట్టంతకొడుకునూ రోడలినీ కడుపునబెట్టుకొని మొండికట్టెవలె నేను జీవించుటవలన ప్రయోజనమేమి? కావున నాభావిగతికి నేను దుఃఖమొందను. తొలుత సుఖో

దకముతో స్నానముచేయు నారంభించినపుడు మానవులకు నిర్మలోదకము లభించును, ఆయుర్దాయమును పాత్ర రిత్తవడు చున్నకొద్ది పల్కలోదకము ప్రాప్తించి తుక కాపాత్ర అడుగున చేరియున్న బురదయే దిక్కగును.

శివా—మీకు తురికోరిక యేమియు లేక?

అహ—ఎన్నడును మిత్రులైన నేనెదియు యాచింప లేదు; అట్టియెడ తుద్రమనమ్ముడనై శత్రువులు యాచించుట నాకు ప్రాణగొడ్డము కాదా?

శివా—సరే—నే నెట్టిశిక్ష విధించినను దానికి మీరు సిద్ధముగా నుండుటచే నాశిక్ష మీకు నిర్భరము కాదు. ఆబాజీ, వీరిచేతనుండి మీరు లాగుకొనిన శత్రుము నిటు తెండు. [ఆబాజీ దానిని తెచ్చును.]

అహ—ఆహా! యావజ్జీవము నాచేతి నలంకరించి యున్న నాప్రియమైన ఖడ్గమే నాకంతమును ఖండింపనున్నది కాబోలు! నా నుదుటివ్రాశి గుట్టున్నదా? శివాజీరావు! నాకత్తితో నాకుత్తుక నుత్తరించుట నాకెంత అప్రియమైనను నేను దానికి సిద్ధపడియే యున్నాను. నయముమీరినివాద నగుట శూరుని ప్రజ్ఞ నాయందు క్షీణించునను వీరున కుండ దగిన నిస్సృహ నాయందు సళించుట లేదు.

శివా—ఉదారులు సాహసులు నగు తమబోటి శత్రువు శిరచ్ఛేదనము చేయించితినేని నేను మానవుడగానని మహితలమునకెల్ల విశదమగును. అయ్యా, ఈ ఖడ్గము తమ

హస్తమందున్న శోభిల్లునుగాని, కంఠముపై నుంచుట శోభ స్సరము కాదు, కావున పూజ్యభావమున అత్యంతాదరము తో దీనిని మీకు కానుకగా నిచ్చుచున్నాను, దానిని నూ మీగ ప్రయోగించుటకు మీ కవకాశము చిక్కునప్పుడు నిర భ్యంతరముగా మీరు న్యవహరింప వచ్చును. ఇంతేకాక మీదుగ్గఱమూ మీస్వాతంత్ర్యమును మీ కొనంగితిని-మీరు యథేచ్ఛగా సుఖింపుడు.

అహ—మీ మీ దయాహిల్లాలము! నేను మే లొకని యున్నానా? లేక కల గనుచున్నానా? నాకు గర్భ శత్రువులగు మీరు నా కుపకారు యైతిరా? శివాజీరావూ, మీరు నాకు పుత్రకల్పులని భావించి మీరు సమస్త కళ్యాణ ప్రాప్తి యగుగాక అని ఆశీర్వాదించుచున్నాను.

ఆబా—తథాస్తు.

శివా—కళ్యాణదుగ్గము నాకు స్వాధీనమగుట అంత గొప్పవిషయము కాదు. నాపక్షమున మీరే దాని కధిపతులు గా నున్న నాకు సకలకళ్యాణములూ చేకూరినట్లే. మీబోటి సామంతు లేరాజునకై నను కళ్యాణసంధాయకులే. ఉదారవీరుల తోడి పరిచయ మబ్బుటయే గొప్ప అదృష్టము. అధము డగు మిత్రునికన్న ఉత్తముడగు శత్రువు మేలు.

అహ—సందియమేమి? మహారాజా, నీయాదార్యము అనామాన్యము. కళ్యాణదుగ్గమునకు నన్నధికారిగా నియ మించుట తత్పరమావధియే. కాని నే నాపదవిని స్వీకరింప

జాలనందుకు చింతించుచున్నాను. నేను మీకొలుపు చేసితినేని అదిల్ శాహా యెడ ద్రోహి నగుచును. ఒకస్వామియెడ ద్రోహ మొనర్చిన వాడు ఇంకొక స్వామియెడ ద్రోహ మొనర్పడా?

శివా—మీ రిట్లందురని నే నెరుగుదును. మీ కిష్ట మున్నప్పుడు మీరు బీజాపూరు నయచేయవచ్చును. పల్లకి సిద్ధముగా నున్నది. మీ సొత్తంతయు గొనిపోవుటకు వాహ నము లాయత్తమున నున్నవి. అమాత్యవర్యా, వీరికి అమూల్యవస్త్రాభరణము లిచ్చి పంపుడు.

అహ—యుద్ధమున చెరలోపడిన నేను బీజాపూరుమున కిక రాజ్యవైభవమున బోనొంటిరా? శివాజీ రావూ, మీ బాహు బలమునను సౌజన్యసంపద లోడకు విజయశ్రీని వరించుటకు మీరే సమర్థులు, ఇంకు సందియము లేదు. తుద్రుని జయించుటకన్న మహాత్మునిచే జయించబడుట శ్రేయము . . నే నిప్పుడే బీజాపూరునకు పోయియుందును, కాని నాకొడుకూ కోడలూ ఏమయిరో తెలియువరకును నాచిత్తమునకు శాంతి చేకూరదు. కావున కొలసిదినములు నన్ను మీయంద నుంచ వేడుచున్నాను.

శివా—అట్లే కానిండు. మాయిల్లు మాయిల్లుగ భావించి మేమే మీ కళిఘట మన్నట్లు మనలుడు-ఆ బాజీ, వీరి కొడుకుజాడయు కోడలిజాడయు నేటి సాయంత్రమునకు తీయగల్గు చారుల నియోగింపుడు, జాగుసేయవలదు.

—

(పోవుదురు)

—• రెండవ రంగము —•

గుల్ జార్ ఖాన్.

గుల్ — నాశస్త్రభారము నన్ను వదిలి పోయినందున కొంతసేపు సంతోషము కలిగెన, కాని అప్పటినుండియు ఏమీ తోచకున్నది. నాకోళ్ళు పడలినట్లున్నవి. హుక్కా పీల్చుచు హాయిగా నుండుమన్న నిర్నరాత్రి లూటీలో దాని నెవడో దోచుకొనిపోవుటచే అది నాకంట పడలేదు. ఇంక నది దొరుకునా?.....

ఎవరో మరాఠాస్త్రాణు లిటు చచ్చుచున్నాడు. వీరి ప్రాపకము సాపాదించితిని, గాహుక్కు నాకు దొరకవచ్చును... వారెద్దియో ముచ్చటించు చున్నట్లున్నాడు. నే నిక్కడనే పొంచియుండి తరుణము కనిపెట్టి నానిని జేరి హుక్కా ప్రసంగము చేసెదను (తెచ్చకకు తొలగును)

(ఆ బాబీ శంభుజీలు వస్తును).

శంభూ — మీ రేదయో అవకతవక చేసి వ్యవహారము ఆరుమూడనిపింతురని నా కాదినే స్ఫురించెను. దాని భర్త బ్రతికియున్నాడని సూచించుటయే గొప్ప పొరపాటు. ఆసంగతి నెరిగిన అభిజాత అన్య సభిలమిందునా? అనురాగమో అభిమానమో దానిని వెన్నుకు లాగదా?

ఆ బా — ప్రమాదమే సంభవించెను. మొదటనే మీరు నాకు దీనిని సూచించిన భాగుగ నుండియుండును.

శంభూ— సగోపదేశపాంశిశ్యము పూర్ణఫలదాయకమగునా? ఇంత యేల? మొదట ఈపని నేను పూనియుండవలసినది.

ఆబా—ఇప్పు డేమిమించిపోయినది? మీరు ఇప్పుడైనా నిర్వహింపగలరు.

శంభూ—కార్య మింకనూ మించలేదు. జరిగినదంతయు కొంతవరకు మేలే-ఇప్పుటి అనుభవమునుబట్టి ముందు మీరు జాగ్రూకులై యుండును; కాని ఇంతలో నామె ఆత్మహత్య చేసుకొనదు కదా?

ఆబా—లేదులేదు-ఆవిషయమున తగినపర్పాటు చేసియుంచితిని. అయినా వీరి నడుగుదము. ఓరీ కొజ్జా, మీదేని సురక్షితముగా ఉన్నదా?

గుల్—నేర్చుకొనే వారిచెంతనుండి వచ్చుచున్నాను. దుఃఖ వేశులై అతికష్టముతో మాటలాడుచున్నారు.

ఆబా—నీకు నియమించినపని నెట్లు నిర్వహించితివి?

గుల్—మీరు చెప్పినచొప్పున కఠారి నామెచేతినుండి సంగ్రహించితిని. ఒకనారి దానినిమ్మరి ఆమె అడిగెను గాని, ఎచ్చటనో యుంచితిని చెప్పి నాచెంతనే దాచిపెట్టితిని.

శంభూ—భళిర! ఆరితేరిన పోకిరివే. దాని నిటు తెమ్ము (ఆత డిచ్చును) ఆబాజీ! నిశ్చింతులై మీరు పొండు, నేను కార్యము నిర్వహించుకొని వచ్చెదను. (అతడు పోవును)

గుల్—మహాశ్రభూ! నా దొక మనివి.

శంభూ—ఇప్పుడు నాకు తీగబడి లేదు. నీయజమానురాలిని గాంచిన పిదప వినెదను.

గుల్—దేవరవారి చిత్తము.

శంభూ—నే నామెను చూడవచ్చితిని చెప్పుము.
(గుల్జార్ పోవుచు) శివాజీ తన అకలంకకీర్తి కపాత్రుడని నిదర్శనము చూపినంతమాత్రమున నేను తృప్తి నొందజాలను. వాని సంతమొందింపవలయు, నాకోర్కె ఫలించవలయును.

గుల్—అమ్మగా రించుక చిరచిరలాపచూ కైదీని కలుసుకొనుటకు ఒకరి యశమతి అనవసర మనిరి.

శంభూ—సరే—నీ విక పొమ్ము. (నాచు పోవుచు) ఈ నల్లతాచు న న్నొకకాటున కాలుని నీటికి పంపవలెనని తలచుచున్నది కాని నేను దానికితగిన మాంత్రికడనే, బుజ్జగించియో భీతిగాల్పియో దానిపొగ రణచి బుట్టలో పెట్టకమానను... బీబీగాయా, బీబీగాయా ! (తెర ఎత్తబడును)

హసీ—బీబీగారు నిన్నటిదినమే మృతినొందిరి. మీ యెదుట నున్నది బండిఖానాలోనున్న స్త్రీ.

శంభూ—మితో మిత్రభావమున ముచ్చటించ వచ్చితిని. న న్నించుక విశ్వసించవలయు.

హసీ—మరాఠాలకూ మైత్రికీ చాలదూరము. ఆ మాట నెరుగుదురేమో కాని దానిభావము మాత్రము వారి కపరిచితము. వారు విశ్వాసఘాతకులని ప్రపంచమందెల్ల పేరు పడినారు. ఆవిషయము నా కనుభవసిద్ధము కాలేదు.

శంభూ—వారందరు నొకతీగువారనియూ మీ యూహ?

హసీ—అందఱూ ఒకలాగున గుండకపోవచ్చును. కాని ఆబద్ధన్నేహితు లొకతీగున నుంట సహజము-మీమిత్రు లొకరు ప్రాద్దుట ఇక్కడికి వచ్చుచేసి మాతుశీ అని నన్ను సోరారపిలిచి నన్ను వారివలలో పఱినదానిగా భావించి మీ శివాజీకి నన్ను భోగినిగా చేయుదునని సిగ్గుమాలిన ప్రసంగము చేసిపోయిరి.

శంభూ—“యథా గాత తథా వ్రజాః” వ్రభువును బట్టి నేవకులు—

హసీ—అటులనా? మీరు శివాజీనేవకులు కారు కాబోలు?

శంభూ—మనసార వాని నేవకుడ గాను, కార్యాంతరమున నేవకపదవి స్వీకరింపవలసి వచ్చెను.

హసీ—ఎట్టి కార్యము?

శంభూ—మహారాజును మట్టిచేయుటయే.

హసీ—మీ కాయ దేమికి వ్రాసరైనను?

శంభూ—నన్ను పలునవ్వుములు పాలుచేసెను. నేనతని సవతి మేనమామను. సుప్రేచ్ఛాంతమున సుబేదారుగా నన్నాతనితండ్రి నియమించెను. నేను వసూలుచేసిన పైకమూనాస్వాధీనముననున్న గుఱ్ఱపుడళమును, బలవంతముగా లాగుకొని ఏవో లేనిపోని నిండులు న్నాపై బెట్టి నన్ను పూనాకు

రానలెని ఆజ్ఞాపించినాడు. నేను దానిని తృణీకరించుట న్యాయమే కదా? ఎప్పుట మానవలతో నచ్చి నన్ను బంధించి నానర్వస్వమునూ కరగతము చేసుకొన్నాడు.

హాసీ—ఈమాత్రపు పొరపాటునకు మీ మేనల్లునే నాశనము చేయబూనితిరా?

శంభూ—మొదట నాపత్నీమే అంతపనిచేయుటకు చాలును. దానిపై నిగి పెండవహేతువు-మాకు ప్రాణము కన్న మానము శ్రేష్ఠమనట హత్యచేసియైన మానహాని తొలగింప జూతుము. అంతకన్న నెక్కుడు ద్వేషకారణ మింకొకటి కలదు. ఆత్మరక్షణార్థ మాతని శిక్షింపకతీయదు. “స్వరాజ్యస్థాపనమునకు పరాక్రములైన వారి నెల్ల వధింపబూనితి”నని నన్ను ఆతడు బెదిరించినాడు. మనసుకురాని కొలువును బలవంతముగా నానెత్తిని చుట్టినాడు. ఇంత దూరమున న్నత డవమానించియుండ, ఆతడు పూనిన పిచ్చిపనిలో నే నతనికి సాయముచేయుట కలలోని వార్త. వీలైనంతవరకూ అడ్డువేయుచుందును. ఆత డదిగుర్తించి నన్ను చంప గమకించుటకు పూర్వమే ఆతని ప్రాణముల నేను హరింతును.

హాసీ—అట్లు చేయబూనుట దోహము కాదా?

శంభూ—నన్నాతడు చంపకపూర్వ మాతని నేను చంపబూనుట దోషము; ఆతడు నన్ను చంపిన పిమ్మట నే నతని జంపుట అసంభవము; కావున ఆతనికి చావే ఘటించదు. బీబీగారు, మీనంటి వకీలు శివాజీకి లభించుట ఆతని

భాగ్యము, నా శౌర్యాగ్యము- పోనీ, నే నాతిని స్వయముగా చంపక ఇతరులచే చంపించిన మీ కభ్యంతర ముండదు కదా!

హసీ—హత్య చేయబూనుట అనూనుషము, దానిని రాక్షసకర్మ అనవగును. కావున మీ రెవరిచే వానిని చంపింప గడంగుచున్నారో వా రాపని చేయుటకు తగినంత కారణ ముండినచో అట్టి అభ్యంతరము నుండబోదు.

శంభూ—ప్రియతముడైన ఆప్తబంధువును చంపుట కన్న బలవత్తరమగు హేతు వింకొకటి యుండునా? మీవలె దీని గాలగు కొరిసతేమణిభర్తను శివాజీ చంపించినచో ఆమె నూతిని చంపుట సకారణము కాదా?

హసీ—సద్దాగుగానూ, అట్టి ఘోరమైన కల్పన దృష్టాంతము కొఱకై నను నాన్న నారోపింపకుడు.

శంభూ—అట్లుకాదు తల్లీ, దశమిలు వంశరగుసప్పుడు వినగూడని అనన్ధులకు గూడ మనము సిద్ధపడి యుండి వలయు. మీ రెప్పుడు స్వాతంత్ర్యహీనులు, మీ భర్తగారు బందిగ్రాహులైయున్నారు, శివా! మీపై పాపస్పృష్టిపరపుట చేత మీవతిని తొలగించిన గాని తనపాడుపని సాగనేరదని ఆత డెరుగును. ఇట్లు పరిస్థితులన్నియు మీకు ప్రతికూలముగా నున్నప్పుడు మీరావిషయముఁ జేపేక్షవహించుట పాడిగాదు. వ్యసధియుండగనే ఉత్తరగతుల నాలోచించుకొనినచో విపత్తి సంభవించునపుడు మీకు ముందువెస్కల

నరయు సక్కర యుండదు. మీవిషయమున భావించుటకేని అయోగ్యముగు నాపని నాపాపి ఈవట కేక్కినిర్వహించెనేమో?

హసీ—మీమాటలు వినుచున్న నా కొక భీకరమైన సందేహము పొడముచున్నది. ఏదో అశుభవార్త మీకు తెలిసియున్నను నాయొద్ద దానిని మరుగుపరుచుచున్నారు.

శంభూ—నిన్నటిదినము తమపతి మృతిజెందెనేమో అను సంశయము కల్గినంతనూత్రముననే మీరు మూర్ఛిల్లిన వినినప్పటినుండియు భయానహమైన వార్తను మీకు తెల్పుటకు తెగించలేకున్నాను.

హసీ—మీ రెట్టివార్త తెల్పిననూ దానిని వినుటకు నేను గుండె దిట్టపరుచుకొని యున్నాను. ఆమోరకులు నాప్రాణనాధుని పలుభాముల పాలుజేసి ప్రాణములు హరించిరా? కన్ను లూడపెరికిరా? ఏనుగకాలునకు గట్టి ఈడ్చి చిరా? అబ్బా! ఇట్టి దారుణవచనములు నానోటనుండి వెలువడుటకు నాగుండె ఎంత గట్టిది కావలయునో ఇంచుక భావించి మీరు చెప్పదలచిన దెద్దియో చెప్పుడు.

శంభూ—మీమాటలచే నాకార్యము చాలవరకు చులకనై నది. అత్యాదరము పాపమునే శంకించుచుండును. భయభ్రాంతలై మీరొనర్చిన కల్పనలు క్రూరులగు పగవారికి తోచలేదు. మీనాధుని హింసించుటవలన వారి కెట్టిలాభమునూ కలుగబోదు. ప్రాణాపహరణముననే వారికి సర్వమూ నెరవేరెను. రేయంతయు జాగరము సల్పుటచే శ్రాంతములై

కనులు మూతనడుచుండగనే—

హనీ—నిదురలోనే !

శంభూ—గొంతు నులిమి—

హనీ—చంపిరా ? అయో ! ఈమాట వినుటకే కాబోలు నేను బ్రతికియుంటిని. నాథా ! బాగ్రదవస్థలోని సంకటములనెల్ల మరచి స్వప్నమున నానో ముచ్చటించుచుండ ఆపాపాలు మీస్వప్నమునగా జీవము నొకసారియే అంతమొందించిరా ? మీ అనంతరమున నే గొకితూణమేని ప్రాణముల భరించియుండెని ఎన్నియో సారులు నిమ్మింది నేనొనర్చిన బాస నమ్మయ్యెకదా ? మీ రీజగమును వీడి పోయినను నా కిక్కడెద్దియో గాచకార్యము పడిపోయినట్లు బ్రతికియుంటిని, ఇదేమిసుఖమో నాకు స్ఫురించుట లేదు. మీవెనువెంట నేనుకూడ వత్తునను ఆసనో నన్ను ప్రతీక్షించుచున్నాగా ? నేను అనురాగ విడంబన మొనర్చుచుంటినే కాని క్రియ సున్న అగుచున్నది. ప్రాణాప్రియా, స్వర్గప్రవాసముకన్న నాక్రోడముః నుంటయే శ్రేయసుని మీచెంచుచూ నాదండనున్న పూ డచ్చరలు కూడ పశ్చిమగణ్యులని తలచుచుండిరి. నేను మీచెంత లేనుకదా స్వర్గమున మీకెట్లు తోచుచున్నదో సరసనల్లాపముల మీ మనము రొట్టెల్లచేయువాకెవరు ?

శంభూ—మీభర్త సజీవులై యుండ మీమైవ్వనూ అపేక్షింపజాలరని మీరు నామిత్రునితో నుడివిరట.

హసీ—అందుచే ఆ చండాలులు నానాధుని వధించిరా? ఒకరి ససనేల? నా నోటనుండి ఆమాట రాకున్నచో నామనో నాధుని కీగతి వాటిల్లకుండునుకదా? అయ్యో! ప్రాణప్రియూ, మీప్రాణముల నేనే హరించితిని- స్వప్నప్రపంచమున మీరు నాతో సయాత్మ బాడుచుండ మీ కంశమును నేనే నులిమి వైచితిని. మీరు నాపై వర్షించిన ప్రేమవృష్టికి మారు మీ రక్షవృష్టిని ఘటిల్లజేసి నాకృతఘ్నతను తార్కాణించితిని. ఘాతకురాల సగునాకు మరణమే తగిన శిక్ష. మిమ్మునోటితో చంపుకొన్నందుకు నన్ను చేతులతో చంపుకొనుట యుక్తము.

శంభూ—మీరు భ్రమపడుచున్నారు. ఇందు మీ సేరమేమి? పతిభక్తిని నిలువ జెట్టుకొనుట సతులకు సహజము. అట్టివారు ప్రశంసనీయలు, వారి శత్రువులు నింద్యులు. మీ శత్రువునెడ ప్రతిహింస తల ఎల్లకమున్న మీ రాత్మహత్యకు కడంగుల భావ్యముకాదు.

హసీ—అవును—శత్రువును మురించుటయే నాకు ప్రథమకర్తవ్యము. సరే—తోలుతి శివాజీప్రాణముల హరించి పిరిప ఆశెస్త్రముతోనే నాకుత్తొకను ఉత్తరించుకొందును. పతిని జంపుకొన్న పలుగాకి పగవాని జంప శంకించునా?

శంభూ—చెప్పట సులభమేకాని శస్త్రములేక ఆకార్యము నాధించుట అసంభవము.

హసీ—హత్య చేయుచుని నన్ను ప్రోత్సహించుచు వెంటనే పిరికిమందు పట్టుచున్నారే?

శంభూ—కార్యసిద్ధికి కలుగజోవు విఘ్నముల ముందే తెలుసుకున్న మ్మివయత్నము సాగినేర్చునా?

హసీ—ఔను. దుఃఖావేశమున నుంటుంటే నాచిత్తము, స్వాధీనమున లేదు. అందుచే నేమేమియో ఎదురుచందును, తుమింపుడు.

శంభూ—మీరు ప్రాణహాని తప్పక చేసుకొందురను భీతిచేతనే ఆత్మామి కదలిసి కూడ మీయొద్ద లేకుండు ట్లు చక్కజేసెను. ఆతనికన్న మూసి దీని నేగొనివచ్చితి. ఇక మీరు కార్యము నిర్వహింపవచ్చును. (దానినిచ్చును)

హసీ—మిమ్మిప్పుడు విశ్వసింప గల్గితిని, కాని ఆచం డాలును నాకు చిక్కు పెట్టు?

శంభూ—అందుకు తగిన ఏర్పాటు చేసి వచ్చితిని. నేడు దిగ్బాతు ముగిసినంతనే ఆతని మహాలులో మీ కాత డొంటిగ దొరుకును.

హసీ—కంటబడినతోడనే కదలితే వానిని కాలునిం టికి సంపుట కాటంక ముండదు కదా?

శంభూ—కాదు, కాదు. అట్లు చేయబూనుట ప్రమా దజనకము. మీ రొండొరుల తొరనిలువపుడు జరుగవలసిన చర్యలో మీ శంతజాగరూకతో మెలంగినను అదికొద్దయే అగును.

హసీ—అటులనా?

శంభూ—ఆతడు సామాన్య డనుకొంటిరా? మహా

రాష్ట్రంలో మిక్కిలి పేరుపడసిన జోడు, ఊహలకు పుట్టిల్లు. మీ చేష్టలనుబట్టి మీ యుద్దేశమును కనిపెట్టినచో మీ యత్నమును విఫలము చేయగలఁడు. అనుచు లెందరో అహర్నిశము వానినంటి యుందురు.

హసీ—నే నెట్లు వర్తింపవలయునో ఉపదేశింపుడు.

శంభూ—మొట్టమొదటి అంశ మెద్దియన, మీరు సుబేదారుగారి కోడలని వానికి తెలియనీయకూడదు.

హసీ—బాగుబాగు-ఈ గ్రంథమంతయు రచించిన వాని కీసంగతి తెలియకుండునా? అట్టియెడ నేను దాచుట వలన ప్రయోజనమేమి?

శంభూ—ప్రయోజన మున్నది- సుబేదారుకొడుకు నిగతజీవుడై యుండ ఆతనిభార్య అరమర లేకయే తనకడ కే తెంచుట చూడ శివాజీకి సంశయము జనించును. ఆత డతి చతురుడు, అనన్యసామాన్యలోకజ్ఞానసంపన్నుడు. వేరొకస్త్రీ తన్నువరించి సన్నిధినిచేరెనని ఆతనికి శోచునట్లు మీరు న్యవహరింపవలయును.

హసీ—ఆహా! విధివిలసితము అనూహ్యము.

శంభూ—వాని కట్లు తోచవలయునన్న మీ చేష్టల యెడగాని పలుకులందుగాని కౌతన్యము కానరాకూడదు; ముఖమున మందస్మితము నటించవలయు, ప్రవర్తనయందు ప్రేమాదరమును, సంకోచము, గాంభీర్యము లాలసయు కుదురుపడి యింపుగానుండవలయును.

హసీ—అయ్యో! నా ప్రేమనిధి, నా ప్రాణేశుని చిత్తరంజనమునకై 'సృజింపబడిన నా శృంగారచేష్టలు ఆతని గర్భశత్రువునెడ కపటబుద్ధితో కన్నులుపలసివచ్చె గదా! కాని వైరనిర్యాతనమున కత్యనసరముగుటచే నేను వాటిని విడంబించిక తీలదు.

శంభూ—ఇంకొకటి—ఆత డతిమితభాషి-మీ రాతని వలచితిరని సృఢవిశ్వాసము కుదుగునటకూ మీతో నాతడు ప్రేమాలాప మొనర్చెడు, మీచెంత జేగుటెట్లు? మీకార్యము సిద్ధించుటెట్లు? అతని చేరదీయుటకు ఎన్ని యుక్తులను ప్రత్యుక్తులనుపన్న వలసియుండును. ఆతని చూచినతోడనే సాత్వికలక్షణములు మీ కలవడెనో లేదో స్పష్టచే పరీక్షింపవచ్చునని కూడ మీరు కోరవలెనదే.

హసీ—వలదు, నలదు—ప్రతిహి సాపరాకాష్టను పరిత్యజింతును కాని తత్కర్పికి ఆపాపిని వాడేహము సంపదనము.

శంభూ—ఇంతమాత్రము నే నెరుగనా? మాటవగున కట్లంటిని కాని వానిచేయి మీగాత్రమును సోకునంతలో మీకతారి వానిహృదయమును చీల్చివేయునని నే నెరుగుదును. శ్రీని వగవద్దికల విషయమున పురుషుల ఉపదేశమునావశ్యకము. వారి స్వాభావిక చాతుర్యమే వారి కన్నిటిని నేర్పగలదు.

హసీ—నరే. చెప్పదగిన దింకేమైన నున్నదా?

శంభూ—నహజసుకుమారమగు మీ తనవును పుష్ప

హారముచేసిన గాసిలజేయకుడు. వాటిమూలమున సాజమగు వన్నెగూడ మాటుపడుచున్నది.

హాసీ—మీనలహాకు తగిన ఘోషము మనకు చేకూరును గాక! (పోవుచు)

శంభూ—ఓరీ కంచుకీ, నేటి సాయంకాలము నీయజమానురాలితో గూడ శివాజీమహారాజు మేడ కరుగుట కాయత్తుడవు గమ్ము.

గుల్—అట్లే యుండెన కాని నిన్న లూటీలో మీ సైనికులు, నాహుక్కాను కొనిపోయిరి. నా ఆదాయమంతటి నిచ్చి కొన్నాను. దానిని నాకు తిరుగ నిప్పించి పుణ్యము కట్టుకొనుడు.

శంభూ—నానికొక చిన్న యుక్తి కలదు. సైనికులు సంగ్రహించిన లూటీనంతటిని నేటిసాయంకాలము, మహారాజు నెదుట పెట్టెదరు. అందు స్త్రీలసా త్తంతయు వారికి మగుడ నిచ్చుట ఆచారము. నీహుక్కా నీకు లభింపవలెనన్న నీవు మోమున మేలిముసుగు వేసుకొని చేత కంకణములు దాల్చి దర్బారునకు హాజరు హుక్కా నీసాత్తని చెప్పి దానిని గొని పోమ్ము. స్త్రీలయెడ నుహారా జంత విచక్షణ గన్పరుపడు.

గుల్—యగవాడను, చేతులకు గాజు లెట్లు తొడిగించుకొందు సయ్యా! బాహుబలముచేతనే పురోవృద్ధి గాంచవలెనని యెంచుచున్నానే.

శంభూ—అంతమాత్రమున నేమియు చెడదు. నీవు

హుక్కాను బాహుబలముచేతనే కదా అర్జింపబోవుచున్నావు.

గుల్—బోనాను-విధి తప్పివచ్చినప్పుడేమి నేయ
నగును? (పోవుదురు)

— మూడవ రంగము —

(న ఈ బాధ సోయరాబాధ)

సోయ—సుబేదారు కుమారుడూ కోడలూ యుద్ధపు
సందడిలో కానరాకపోయిరి-ఇంతవరకూ వారిజాడ తెలియ
కుండుట ఆశ్చర్యమే. పాప మా ముసలి సుబేదారు వారి
వియోగముచే నిద్రాహారముల మానుకొన్నాడు.

న ఈ—మనచారులు వారిజాడ తీయకమానరు.

సోయ—మహారాజుగారి కాదంపతుల జాడ తెలియ
దనియూ మీ యూహ? నే నట్లు తలపను.

న ఈ—ఈ విషయము వింతగనే యున్నది. దేశమం
దంతటను వలవేసినట్లు చారుల నియోగించియున్నారు. ఈ
పాటి వాగి ఆచోకీ తేలవలసివచ్చే.

సోయ—మహారాజు గారీవిషయము నెరిగియుండియు
దాని కప్పిపుచ్చుటకు హేతు వేమైయుండును? ఇదిగో బాబు
గారు వచ్చుచున్నారు, వీరి నడుగునము. (శంభూజీ వచ్చుచు)

శంభూ—మీరు వచ్చినది మొనలు మీతో రిహ
స్యముగా మాటలాడవలయునని యత్నించుచుంటిని కాని

దాని కెద్దియో విఘ్నము కలుగుచునే యున్నది-సుబేదారుకుటుంబము జాడ కనుగొమ్మని శివశా నన్నే నియోగించి నాడు-ఆ టక్కరి ఉయ్యాలలో పిల్లజినుంచి ఊరెల్ల వెతికించుచున్నాడని నాకు తోచుచున్నది-వారి నెచ్చటనో రహస్యముగా వేత్త్యరబంధించి యుండునని లోకులు చెప్పుకొనుచున్నారు. వారిమాట నమ్ముటకు వీలుండునట్లు తోచదు. ఆ సుబేదారుకోడలు అసమానసుందరి కావున ప్రజలు శంకాన్వితులై పలువిధముల పల్కుచున్నారు.

సోయ—ఆమె అంత చక్కనిదగుట నిజమా?

శంభూ—మిమ్మిద్దరను మినహాయించిన అట్టి అందకత్తె వేటొక్క లేదందురు.

సఈ—ఈ ముఖప్రీతి నచనముల కేమి? మీ పల్కులు సోయరా విషయమున చెల్లునే కాని న న్నందు జేర్చుటకు వీలులేదు.

సోయ—అట్లుకాదు. సఈబాయి వంటి సద్గుణవతి యగు చాన నెందును గానము-మీ రట్టి సౌందర్యమును గూర్చి వక్కాణించి యుండురని తోపదు. నా మాటకేమి? పతి ప్రీతియే ముఖ్యమని నాయూహ-అదియుండునాతియే అందకత్తె. నాయం దెన్నిలోపము లున్నను నానాధుడు వాటినెల్ల నవరించుకొనును.

శంభూ—సోయరాశా ఈ, సౌందర్యవిషయమున నీకు గల ఆధిక్యము పృథకకాదు. సౌందర్యమున అనేక ఘోషము

లున్నవి. హిందూనుండరుల సౌందర్యము వారి సాత్వికదృష్టి
యందుండును. తురకనుండరుల అందము వారి రాజవిలాస
దృష్టిలో నుండును. తురకల ప్రభుత్వచిహ్న వారిస్త్రీల ముఖ
ములందు గోచరించుచుండును. ఇదీగాక వారియందు స్వాభి
మానలావణ్య మలరారుచుండును. దానిదెస వీరునిదృష్టి
తప్పక సరుగెత్తుచుండును. అభిమాన మెచటనున్న-అనగా
స్త్రీలయందుగాని పురుషులయందుగాని అది పొడచూపెనా-
దానిని రూపుమాపువరకు వీరునకు చిత్తశాంతి యుండదు.

సోయ—మహారాజుగారిదృష్టి మహమ్మదీయవనితపై
పడెననియా మీ అభిప్రాయము?

శంభూ—ఎంతమాట! ఇది నాలభిప్రాయ మనుకొం
టిరా? కుత్సితులగు ప్రజలమాట నే చెప్పుచుంటిని. వారి
నాలుకలకు సరము లుండవు. శివబా తానువిడిసియున్న
మేడలో ఆమెను దాచెననియు, అనుదినమూ వారు సల్లా
పము లాడుచుందురనియూ పుకారు పుట్టినది-దీని కాధార
ము గంటిరా? ఆమేడ అఱికిశాము నందు పలునేల
మాలెలు, రహస్యమార్గముకలవట! ప్రజల దుడుకుతనము
నకు మేర యున్నదా?

సశా—ప్రజలది తప్పుకాదు. మహారాజుగారి మన
సును వా రేమెరుగుదురు? ఎల్లప్పుడూ వారిచెంత నుందుము
కాన వారిశౌచమూ సచ్చీలమును అరచేతిలద్దమువలె మేము
గనుచుండుము. ఇట్టి అవకాశమితరులకు కలుగఁజేసి వా

కాన్నియైన నందురు.

శంభూ—సోయరాబాళ, ఆ కుటిలాత్మల మాటలు నీమనసున గ్రుచ్చుకొన్నవా? ఇది యుక్తము కాదు. మీకును లోకులకును గలవాదమును నే నొకమాటతో నిరవశేషముగ తీర్చగలను.

సోయ—ఎట్లు?

శంభూ—శివబా కల్మషచిత్తుడైనచో మిమ్మిద్దఱు వెంటగొని వచ్చునా?

సోయ—సరిసరి-ఇదియూ మీతీర్పు! అట్లు గొని వచ్చుటకు వా రెన్ని ఆటంకముల బెట్టిరో మీ రెరుగరు. ఎంతో పట్టుబట్టి వారి యాటల సాగనీయక మేము వెంటబడి తిమి. ఏమక్కా! నీవేమందువు?

సశూ—అది నిజమే కాని, వారుచెప్పిన కారణములు కూడ యుక్తమయినవే. ఇచ్చట శాంతి యింకనూ అలవడలేదు, నలుదెసలా అల్లరులు కేగుచున్నవి. రస్తుసామగ్రి తగు రీతిని లేదు. అట్టియడ ఆడవారు వెంటనున్న మగవారు నిరాటంకముగా వ్యవహరింప వీలుపడదని వారు నొక్కిచెప్పిరి.

సోయ—ముందువాటి కేమిగాని తుదిమాట సత్యమని ఒప్పుకొని తీరవలయును.

శంభూ—మీమాటలబట్టి లోకుల ఊహలు సత్యములనియే తేలుచున్నది. కావున శివబా శుద్ధాంతరంగమును పరీక్షించుటకు ఇంక కాలయాపన మనవసరము. ఈ కోట

యందు జగదేకనుందరియగు ఒక తురకస్త్రీ శివబా సౌందర్యపరాక్రమముల కని విని ఆతని మోహించి తన సర్వస్వము నాతని కర్పణము చేయ నిశ్చయించుకొనినట్లు నే నిప్పుడే విన్నాను. తక్షణమే మీనంగతి జ్ఞాపింపవచ్చి ఆమెను శివబా యెదుట పెట్టనా వద్దా అని మీతో నాలోచింప ఇటు వచ్చితిని.

సఈ—పతిని సతు లిట్లు పరీక్షింపబూయట పాపము కాదా?

సోయ—అది కాదు. నిర్మలజాహ్నవిసేరమునంటి పతిచారిత్రమును నిదర్శనముగా జూపి ప్రజల పాపచింతలను యాపుమాపుట పతిస్థితిల విధికాదా?

సఈ—సరే-మీ రాలోచించి యోగ్యములనితోచిన పనులు చేయఁగ. మీ మాట కడ్డుచెప్పునంతటి దాననా?

సోయ—బాబుగారూ, మీ రొసర్ప నెంచిన కార్య మవశ్యమూ తీర్చుడు.

శంభూ—అట్లే చేసెదను కాని దానికి నే నణుమా త్రమూ ఉత్తరవాదిని కాను సుడీ.

సోయ—మీ కాభయము వద్దు. సహారాజుగా రందు కలిగినచో వాని సమాధానపరమ భారము మాది. ఇందు మన ఉద్దేశము నిష్కల్మషముగా నుండ వారిభయము మీ కేల యుండవలెను? (అందరూ నిష్క్రమింతురు)

—నాల్గవ రంగము—

(ఒకగదిలో మహమ్మదు సచారుచేయుచుండును.)

మహా—సుఖ మింతక్షణభంగురమైనను దూరదృష్టి
లేని నాబోటి మానవులు ఎంతెంత విపుల మనోరాజ్యముల
కల్పించుకొనుచుండురు! వైభవమును ప్రేమయు మాసుఖసం
తతి కాధారములు. ఇందులో నొకటైన శాశ్వతమా? కేవ
లము మాపైననే ఆధారపడియున్నది శాశ్వతమని యెంచ
నగును, మావైభవమా దానిని హరియింప వేచియున్న
శాత్రులు చేతులలో నున్నది. ప్రేమ మామానస
ముల నాకర్షించిన ముగుసలచేతులలోనున్నది, రెండూ
పరుల నాశ్రయించి యున్నవే. ఇందులో నొకదానినైన
ననుభవించనిమానవుడు నూటికికొక డుండును. ప్రేమనోవైభవ
మునో చవిచూచి అదిగకాలముననే దానినడబాయువా
రనేకులు గలరు. కాని రెంటిని యథేచ్ఛముగాచాలకాల మను
భవించి ఏకముహూర్తముననే వాటిని కోల్పోయిన నాబోటి
నిర్భాగ్యు డొకడూ ఉండడు. వైభవముశాశ్వతమని నే
నెంచలేదు, కాని ప్రేమ నా జీవితసర్వస్వమై యుం
డెను. మా కుటుంబమున నున్నవారము ముగ్గురము.
నా దౌర్భాగ్యమున ముగ్గురము మూడుత్రోవల బట్టవలసివ
చ్చెనే! వారిద్దరూ జీవించియున్నారో లేదో? స్త్రీబాలవృద్ధజ
నముల ప్రాణములు పవిత్రములని వ్రతీతి. తండ్రిగా రనుభవ

శాలురగుట నీ సంకటము నెట్లెని భరింపగలరు. కాని హసీనా గతి ఏమాయెనో? క్రేయనీ! పంజరములోని పక్షివలె నీ వెట్టి బాధల పడుచున్నావో! శోకావేగమున నీమూసము కలత చెందినప్పుడెల్ల నా వక్షము నీశిరస్సునకు విశ్రాంతిస్థానమై యుండెను. నాకర్ణరంధ్రములగుండా నీమఃఖమును నాహృదయ సాగరమున బోసి నీహృదయమును చులకబర్చుకొనుచూ నీ కన్నీటిని నాచేతులతో తుడుచుకొనుదానవు. ఇప్పుడు నిన్నట్లు ఊరడించువారెవరు? ఏమీయెరుగని ముద్దరాలవు నీ కీనిర్బంధము ఘనమని తోచకపోవచ్చును, యుద్ధమున చెరగొన్న స్త్రీలను శత్రువు లేరీతిని పరిభవించుటో నీ కను భవసిద్ధ మగునప్పుడు నీ దుస్థితి కడుగుంతాపకర మగును. ఈయాపత్సముద్రమును తరింపగిన మనస్తైర్యము అబలవగు నీ కెట్లవడగలదు? బాధానివారణమునకై ప్రాణముల త్యజింతువో లేక ప్రాణములు తీపగుట వారు నిన్ను వెట్లు అగచాట్లను సైచియుందువో?...నీ వెట్లుచేసిననూ నాకు తృప్తియన్నది ఉండదు- ఈ పాడుచెవులు ఎట్టిపాపవార్తను విన నున్నవో!

(శంభూజీ వచ్చును)

శంభూ—(స్వగ) హసీనా మౌఘగించిన పని అది నెరవేర్చగలదో లేదో సంశయమే. అభిసారికాపాత్రము నది ఎంత చతురతతో అభినయించిననూ సమయమునకు దాని ధైర్యము

క్రుంగిపోయెనాపట్టిమునుగును. కనుక దానిచేత కాకమిగిలియున్న దానినీ బాలికుడు నేర వేర్చినట్లు చేతురు. అది బ్రతికి యుండెనా నా పన్నగడ బయలుపడుటకు సాక్షియగుచుకావున, త్వరలో దాని కాయువుమూడు యత్నము చేయవలెను. హసీనాచేత కానీ, వీనిచేత కానీ శివాజీ మడిసినచో మహారాష్ట్ర రాజ్య రణ్ని వాః భార్యలకు విశ్వాసపాత్రుడనైన నాచేత జిక్కత తప్పదు... సుపే ప్రాంతము నాచేతులనుంచి హఠాత్తుగా లాగుకొనిన ఆదౌర్భాగ్యుడు తన యావద్రాజ్యమూ ఇంత త్వరలో నాకు కరగతమగునని కలనైన దలచియుండడు కదా! బుద్ధిబలమున్న నిట్లుండవలెను. (ప్రకా) ఏమి దొరగారూ, రాత్రి నిద్దర చక్కగా పట్టినదా?

మహా—నాబోటి దౌర్భాగ్యున కెంత నిద్రపట్టగలదో నాకూ అంతే పట్టినది. నిలువెల్ల నీటయి యుండు నాకు నిద్ర యెక్కడిది.

శంభూ—విపద్దశయందును సంతసము చెందుట కవకాశ మప్పుడప్పుడు చిక్కును. స్వజనదుఃఖము స్వసుఖమును చెరచునట్లు స్వజనసుఖము స్వదుఃఖమును తొలగించును.

మహా—నిజమే కాని నా ప్రకృతావస్థయందు నా స్వజనసుఖము నెరుంగుటెట్లు? ఒకవేళ శత్రుపక్షమువారి మూలమున దాని నారయుదమన్ననూ వారిమాటలు నమ్ముటెట్లు? అసత్యమూ కపటమును నన్ను వంచించుటయందు వారికి ముఖ్యసాధనములు, అందుకు వారి ననవలసిన పనిలేదు.

శంభూ—శాత్రవపక్షమువారు తమవార్తలకు తగిన నిదర్శనములను చూపిన వాటిని నమ్మునురా?

మహా—అట్లు చేయుటవలన వారి కేమిలబ్ధి కలదు?

శంభూ—శత్రుత్వ మిత్రత్వము లాగంతుకములనియు మానవత్వము శాశ్వతసంబంధమనియూ నిర్ధారితము కాదా?

మహా—మీమాటలు నాకర్థము కాలేదు.

శంభూ—మీకిట్టెనుట మీబద్ధవైరిశిరము ఛేదించబడినచో మీకు బాలిగొల్పునా?

మహా—ఏమీ! మాతండ్రిగారి శిరమును ఛేదించిరా?

శంభూ—లేదు. నేచెప్పునది ఉదాహరణము. పోనీ, ఇంకొకటి చెప్పెదను. మీబద్ధవైరి తనకశ్యంతప్రియుడగువాని మరణవార్త విని ఏడ్చుచుండ మీ బోటి యుధారుల హృదయము కరిగిపోదా?

మహా—మీవచనములు సందిగ్ధముగా నున్నవి. నాప్రియురాలగు హసీరావిషయమున నేదైన వైపరీత్యము ఘటించినదా? త్వరగా చెప్పుడు.

శంభూ—నేనొక ఉదాహరణమును మనవిచేసితిని గాని జరిగినదాని గూర్చి ప్రసంగించలేనని ఇదివరకే చెప్పినాను.

మహా—నిదర్శనమును బట్టి విషయము నూహింపవచ్చును, నిదర్శనమింత భయావహముగా నున్నది గనుక విషయముకూడా అంత భయావహముగా నుండవలెను.

శంభూ—ఆవిషయము భయావహమగునో కాదో,

ఎంత భయావహమైనదో. వీటిని గురించి భిన్నాభిప్రాయములుండవచ్చును.

మహా—లజ్జాకరమైన స్థితిలోనుండుటకన్న స్త్రీ మరణించుటయే మేలని చాలామంది అభిప్రాయపడుదురు.

శంభూ—మీ యభిప్రాయ మదికాదా?

మహా—హాసీనా విషయమున మృతి నూహించుట కూడా నాకు దుస్సహమే. ఇంక వక్రోక్తి వర్జించి స్పష్టముగా మాటలాడుడు. ఆమె జీవించియున్నదా? ఆ సౌకుమార్యము తలపునకు వచ్చునపుడు ఆమె ఇట్టి విచిత్రమందు ప్రాణములు వీడెనన్న ను నాకు వింతగా తోపదు.

శంభూ—మీ రట్లు తలచవద్దు. ఆమె శరీరస్థితిమునుపటి కన్న బాగుగా నున్నది.

మహా—మునుపటికన్న బాగుగానుండుటకు హేతువు కానరాదు, సరేకదా, అప్పటివలె నుండుటకూడా ఆశ్చర్యమే.

శంభూ—ఇంతవరకూ ఆమె దేహస్థితిని గురించి చింతిలుచున్న మీరు ఆమెసేమ మెరిగి అంతగా సంతసించినట్లగపడదే?

మహా—బ్రతికియుండిన ఏమి ప్రయోజనము? ఆమెకు సంతస ముండదు.

శంభూ—అయ్యో, నే నసత్య మాడను; ఆమె యిప్పుడానందమున తులతూగుచున్నది.

మహా—ఆమె శరీరస్థితియు మానసిక వ్యవస్థయు మును

పటికన్న బాగుగ నున్నవంటిది. మీ అభిప్రాయము నాకు గోచరించలేదు.

శంభూ—మానస మానందమయ మగుటచేతనే శరీరారోగ్య మతిశయించినది.

మహా—ఇది సత్యమని నే నెంచను. నావియోగమున ఆమె కానందము కల్గుటెట్లు ?

శంభూ—ఆవియోగముచే ఆమెమనోరథసిద్ధికి ఘటిల్లిన విఘ్నము తొలగి యుండవచ్చును.

మహా—నా వియోగముచే ఆమెకు సఫలము కాగల మనోరథ మామె కేది ఉండగలదు ?

శంభూ—మీయందలి అనురాగ మంతరించేనేమో ?

మహా—ఇది ఆసంగతము, అసంభావ్యము. నా యందలి అనురాగ మంతరించుటకు నే నేమీ చేయలేదు. సవ్యలక్ష్మి న ఆమెతో నేనెన్నడూ కలహించలేదు, కలలోనైన ఆమెను కసరలేదు.

శంభూ—మీ మ్మిప్పుడామె లెక్కింపకుండుటకు మీ నిష్ఠురప్రవర్తనము కన్న వేరుకారణము కలదేమో?...జయశాలియు మీకన్న సధికు డగు వీరు డెవ్వడైన ఆమెచిత్తాకాశమున పొడచూపగూడదా ?

మహా—ఇదివరకే అట్లు జరుగకుండుటకు హేతువేమి?

శంభూ—అన్యోన్య సందర్శనము కాకపోవుట చేత కాఱోలు,

మహా—నే నామెదృష్టివధమునుండి తొలగినవెన్న
వా డామెకంట పడెనా?

శంభూ—మీ యిద్దరికీ వియోగము కలుగజేసిన
వాడు ఆమె కంట పడినవాడూ ఒక్కడే ఏమో?

మహా—ఏమీ, అబాజీసోదేవా?

శంభూ—ఆకోతి నేస్త్రీ మోహించును? నేడుదయము
శివాజీ మహారాజుగా రిచ్చటికి వచ్చుట మీరెరుగరా?

మహా—శివాజీ వచ్చినతోడనే హసీనా వానికంతమున
పుష్పహారము వేసినదా?

శంభూ—ఎంత ప్రేమయున్న నట్లు చేయుటకు కుల
కాంత తెగించునా?

మహా—సరిసరి- ఈకులకాంత తనకాంతు నేకాంత
ముగా నందర్శించుట కేవేని ఏర్పాటులు చేసియున్నదా ఏమి?

శంభూ—నేటిరాత్రి నాప్రయత్నము మూలముననే
ఆమెకు మహారాజు దర్శనము ప్రాప్తించగలడు.

మహా—ఇట్టి సందర్భమున మధ్యనర్తిత్వము నానంద
ముతో స్వీకరించిన నీచుడు కులకాంతల కవమానము చేకూ
ర్చుటకు వారియెడ ఎట్టి యపదూర్తునైన సృజించుటకు వెను
దీయబోడు.

శంభూ—కులకాంతల వ్యర్థముగా అపకీర్తి పాలు చేయు
వా డుండునా?

మహా—నాభార్య దుష్కృత్యముల నాచెవిని వేయు

టకు మీరేల పూనితిరి;

శంభూ—ఆ కులట మోసగించిన భర్తచే దానికి తగిన శిక్ష చేయించుటకు మీ యెడల నాకుగల వైభావము వదిలి మీకడకు వచ్చితిని. అట్టిస్త్రీ తన జనమునకే కాక మానవ కోటికే శత్రువని భావింపనగును.

మహా—ఆమె నాయెడ నింత ద్రోహము తలపెట్టు నని నేను నమ్మజాలను.

శంభూ—అట్లయిన ప్రత్యక్షప్రమాణముతో మీకు పనిలే దన్నమాట!

మహా—ఏమీ? ప్రత్యక్షప్రమాణమూ! మీరు నాకు ప్రత్యక్షముగా నేమిచూపగలరు? నా హసీనా శివాజీని ప్రేమ భిక్ష పెట్టుమని యాచించుట చూపగలరా? వానిచే ధిక్కరింప బడి వాని పాదములకు మొక్కుచున్నట్లు చూపగలరా? వైభవభావమొందిన దాని మోమును వీక్షించి శివాజీ జాలి గొని దాని నక్కున జేర్చి ముద్దులతో నింపిన దృశ్యము చూప గలరా?.....ఎందు కీ వ్యర్థప్రలాపములు?

శంభూ—ఇట్టి దృశ్యములే మీకంట బడినప్పుడు మీ కన్నులనుకూడా మీరు విశ్వసించరేమో?

మహా—ఆ హసీనా నా కంటిలోని పాప. అదేనన్న మోసగించినప్పుడు చైతన్యములేని నా కన్నుల నే నెట్లు విశ్వ సింతును?

శంభూ—తనభార్యా దుష్ప్రవర్తనముల విశ్వసంప

జాలక తనకన్నలే విశ్వసనీయములు కావని యెంచు పెరి బాగులవానిని చూడ నాకు జాలిపట్టుచున్నది. ఇట్టి అగాధ భర్తప్రేమ నెంచియైన ఆమె మోసగించ కూడదు.

మహా—త న్నంత ప్రేమించిన భర్తను మరచి కంట పడిన కొత్తవానిని వలచుటకు హసీనా వేశ్య కాదే! సర్దారు గారూ! దాని దుష్టచేష్టల నా కగపరిచితిరేని నేను మీరు చెప్పినచొప్పున నడుచుకొందును.

శంభూ—అట్లయిన నామె కూపు మాపెదరా?

మహా—అబ్బ! ఎంత మాటాడితిరి! తనప్రేమనెల్ల నాయందు నిక్షిప్తముచేసి పలుసాగులు నావక్షుమున కీలించిన ఆమెశిరమును నేను ఛేదించవలెనా?

శంభూ—మిమ్ము అధఃకరించి అన్యని వక్షుమున నామె వాల్చిన శిశుమును ఛేదించుటకు మీరు వెనుదీయనేల?

మహా—అయ్యా! ఆమెయెడ నాకెట్టి గాఢప్రేమ యున్నదో ఎవ్వరూ ఊహించలేదు. నా కోపాపశమమునకు దాని వధించుటకన్న నేనే ప్రాణహాని కావించుకొని ఆమె కోర్కె నిరాటంకముగా నెరవేరనిచ్చుటమేలని నాకు తట్టు చున్నది.

శంభూ—ఇ దబ్రము కాదు.

మహా—ఏల ?

శంభూ—మెత్తనైన మీచిత్తమును వశపరచుకొన్నది కావుననే ఆమె అట్టి నిందాస్పదమైన పని చేయసాహసించి

నది-నరే, మీ రాత్మహత్య కావించుదురు. దాని పరిణామ మెట్లుండునో ఇంచుక యోచించితిరా? ఆమె స్వేచ్ఛాచరణ మున కాటంకము లేకపోవుట సరే, ఇక ఆమె సుదాహరణ ముగా గొని అన్యస్త్రీలు దురాచారప్రవర్తకు లగుదురు. నాలిముచ్చులు నలుగడల చెలరేగుదురు. ఆమె దుష్ప్రవర్తన మున మీవంశమునకు శాశ్వతమైన మచ్చ సంక్రమించుకొండ జేయుట మీకు విధికాదా? ఆమె నీవించియుండునంతవరకు మీకులమునకూ శీలమునకూ ఎంత హైన్యము ఘటిల్లునో ఇంచుక యోచింపుడు. ఆమెపై మీకుగల అవ్యాజప్రేమవృక్ష మునకు విషఫలము జనించెను. కావున ఆమె సంత మొందించుడు. తద్రక్తప్రవాహమును కన్నులార గాంచి శోకాశ్రువుల మోదాశ్రువులుగా మార్చుడు. ఇంకొకటి, ఆ కులట దుండ గముల ప్రత్యక్షముగా చూచునప్పుడు ఆమె నొక్కరైనే చంపి నంతమాత్రమున పూర్ణఫలముండదు. దానితోకూడ దాని ప్రియుని అంత మొందించవలయును. శివాజీమహారాజు నాకు ప్రభువైయుండ మీకిట్లు బోధించుటవలన నే నెంతనిరపేక్షా వర్తనమునకు గడంగుచుంటినో, కులకాంతలు దుష్టవర్తన మాచరించుట చూడ నా కెంతరోషము జనించునో మీరే ఊహించుకొనుడు. శత్రుశేషమును సమయించిన పిదప మీరు స్వశత్రులు కావున ఆత్మహత్య యథేచ్ఛముగా నొనరింపవచ్చును. ఇట్టి సందర్భమున మూడుపథలు జరుగుట సర్వసామాన్యవిషయము.

మహా—ప్రేమచూపుటకన్న కర్తవ్యనిర్వహణము యోగ్యతరము, కులకళంకినిని కూల్చుట అత్యవశ్యకము; మిండగానితో గూడ దానిని మృత్యుదేవతకు బలియిచ్చి అమితానందమున ప్రాణముల బాసెదను.

శంభూ—అది అత్యుత్తమము.

మహా—ఇంతతో మీరు స్వస్థులని యెంచనద్దు. మీరిప్పుడు నాతో చెప్పిన విషయములు నాకంటబడకున్న ఆ పాపదంపతుల హరింపనున్న ఖడ్గము మీకంతముపై బడునని నమ్ముడు.

శంభూ—అందు కేమికొదవ? ఇక నాకు సెలవొసంగుడు. సాయంకాలమునకు కావలసిన పరికరములతో మీ ఖడ్గకు వచ్చెద. నావెంబడి వచ్చుటకు సంసిద్ధులైయుండుడు.

మహా—నే నిప్పుడే సిద్ధముగా నున్నాను.

(తెర వాలును)

శంభూ—(బయటికి వచ్చి) నేదలచిన కార్య మింత వరకూ సానుకూలముగా నెరవేరినది. ఇక శివాజీ విశ్రామాగారమును పువ్వులతో నలంకరించవలెను. ప్రక్కగదిలో వాని భార్యలను, రెండోదానిలో మహమ్మదును ఒండొరులకు తెలియకుండ కూర్చుండబెట్టు ఏర్పాటులు చేయవలెను. అట్లానర్చితినా శివాజీహసీనాల సంభాషణ వారందరికీ వినిపడును... ఆబాజీని ఈకుట్రలో చేర్చలేదు. మంత్రీ మారు చెవులలో పడకూడదు. నామతమున నాల్గవచెప్పిన నంట

కూడదు. “మంది చేతలే మతమునకు చేటు”. ఆబాజీకి నాపళ్ళుగడవచూత్రమైన చెవిసోకినచో ఈసరికే న న్నంత మొందించుటో లేక బండ్రిఖానాలో పడద్రోయుటో జరిగి యుండును. అదే త్వరగా ఇటకే వచ్చుచున్నాడు.

(ఆబాజీ వచ్చును.)

ఆబా—మామగారూ, సుబేనారుకొడుకు జాడ గాని కోడలిజాడ గాని తెలిసినదా అని ఆబాసాహెబు నేడు నన్న డిగినాడు. ఈసాయంత్రములోగా వారి నాతని సముఖమున నిలుపుదునని ఒప్పుకొన్నాను. ఇటుపైని వారిని దాచియుంచుటకు వీలులేదు సుడీ.

శంభూ—నేటిరాత్రి హసీనాను శివాజీయెదుట నిలుప నున్నాము శదా, ఆమె నొకసారి చూచి మోహవాగుగుల జక్కి. ఆత డామెతో ప్రసంగించినా సర్వమూ మరచిపోవును. వినను దానిమగని నేటిరాత్రి ఆ మేడలోనే యుంచెదను. హసీనాప్రశంసలో బడిన శివాజీజ్ఞప్తికి మహమ్మదు రాకుండుటయే మేలు, లేకున్న అతని కాయువుమూడిన దన్నచూటే.

ఆబా—నేకు నెరవేర్చవలసిన పనులు చాలాయున్నవి. ఊపిరితీయుటకైన తెరపిలేదు. మొన్నటి లూటీలోనంపా దించిన పస్తుచయమెల్ల ఆబాసాహె బెదుట పెట్టుచును, యద్ధచతురులకు బహుమానము లీయవలెను, ఎన్ని ఏర్పాటులు చేయవలసియున్నది!

శంభూ—కొలుపు ముగిసినతోడనే త్రిభువనమున

సాటిలేని రత్న మొకటి మీకులభించినదనియూ దానిని నిండు కొల్విన జూపుట భావ్యముకాదని తలచి ఏకాంతమున జూపుటకు దాచియుంచితిననియూ తెలిపి వెంటనే ఆమెను లోని కంపుడు.

ఆబా—మీ ఆలోచన బాగుగా నున్నది. అట్లే చేసెదను.
(పోవుదురు)

—విదవ రంగము—

(గుల్ జార్ అమీనాలు)

గుల్—అమీనా, తుదకు నాహుక్కాను నేను తెచ్చుకొంటిని. శూరుల కేదైన సులభసాధ్యము నుమా.

అమీ—భుజశక్తిచేతనే పొందగలిగితిరా?

గుల్—నురేమి? పురుషులు భుజబలముచేతనే నర్వమునూ నిర్వహింతురు.

అమీ—ఇంతపని నెరవేర్చగలిగిన ఆ కంకణము లెంత బరు వుండునో!

గుల్—(న్వ) అలా! దీనికి తెలిసిన ట్లున్నదే? (ప్రకా) నీ పరియాచకము నా కర్థము కాలేదు. నేను కపటమన్న దెరుగను.

అమీ—పోటుబంటు దర్బారునకు గాజులు తోడుగు కొని వెళ్ళుదురా?

గుల్—అది నీ కవరు చెప్పిరి?

అమీ—మిమ్ముచూచినవారే. ఊళ్ళో అంతట ఇదే ప్రస్తావము- లావుగా పొడవుగానూ ఉన్న ఒక స్త్రీ దర్బారుకు వచ్చి తనహుక్కా చిప్పించుమని మహారాజుగారిని వేడుకొనగా, ఆమె కపటస్త్రీ అయియుండునని వారి కనునూ నము కలిగిననూ ఆడవారియందలి ఆదరముచే రాజుగారు సందేహము బైటపెట్టలేదని ప్రతివారూ చెప్పుకొనుచున్నారు.

గుల్—చూచితివా? స్త్రీ వేష మెంతచాకచక్యముతో వేసిననూ నా పురుషత్వము శివాజీవంటి శూరుని చిత్తము నాకర్షించినది. నా పురుషత్వము నీమనము నాకర్షింప లేకపోయెగదా?

అమీ—మీయందు గొప్పప్రజ్ఞ యున్నది. అందుననే మీరు స్త్రీ వేషము దాల్చినప్పుడు పురుషులుగానూ పురుష వేషమున నున్నప్పుడు స్త్రీగానూ కానవచ్చుచుందురు. మీమాటలలో పస ఏమీ కానరాదు; బంటువృత్తి మాని వెనకటి వృత్తి నే స్వీకరించుట మేలు, అందులోనైనా మీరు రక్తస్రావము పుష్కలముగా కావించుచుందురు.

గుల్—అట్లైన నా యాశలన్నీ అడుగంటవలసినదేనా? ఆ విందులూ, ఆ రకరకాలమద్యమూ, అంతఃపురమూ-

అమీ—ఏమి యంతఃపురము, ఏమి కథ-మిమ్మ స్త్రీ అని భావించి ఎవరైన వారి అంతఃపురమునకు కొనిపోకున్న నదియె చాలును.

గుల్ — నాకెట్టి ఆశాభంగము కల్గిననూ నీవు దయ
దలచినాకు భార్యవైతివేని నాదుఃఖముల నెల్ల మరతును.

అమీ — నే నిట్టి స్త్రీలునకు భార్యను కాజాలను.

గుల్ — నీవు గీసినగీటు దాటనని ప్రమాణము చేసె
దను.

అమీ — అదేమి గొప్ప? భార్య మగనిపై తన అధి
కారమును చలాయించదా?

గుల్ — నీ వంతఃపురమున నుండి నన్ను బానిసెల
బహిఃపురమున నుంచిననూ నేను కడుసంతోషముతో నం
దుందును. నా కోర్కె తీర్పవా?

అమీ — నేను స్వతంత్రును కాను. నా యజమాను
రాలి సమ్మతిని పడయవలెను.

గుల్ — మీ రాణిగారు తాము స్వయముగా శివాస
లంతఃపురమునకు పోవుట లేదా? వారు నిన్నేల ఆటంకపర
చెదరు?

అమీ — తినబోవుచూ రుచి యడుగనేల? ఏమి జరుగ
నున్నదో కనిపెట్టి ముందుగతి నిశ్చయించవచ్చును.

గుల్ — నీ యిష్ట మెట్లో అట్లే జరుపవచ్చును.

అమీ — అమ్మగారితో మీరుకూడ పోవలయును
కదా? ఆలస్యమగుచున్నది.

—:ఆరవ రంగము:—

(శివాజీ ఆబాజీసోన్ దేవులు)

శివా—నేడు ఏలాకో నాచిత్తము వ్యాకులపడుచున్నది.

ఆబా—తెల్లవారినది మొదలు చాలా శ్రమకోర్చి యుంటిరి, కావున అలయుట సహజమే. అందుచేత ప్రభువు వారి మానసము కలతచెంది యున్నది.

శివా—ఇది ఒళ్ళు అలయుటచేత గాని మానసిక శ్రమచే గాని కలుగునది కాదు, అవి నాకు చిరతరాభ్యస్తములే, నేను వాటిని తక్కువగా నేను. ఏదేని పాపకర్మమాచరించునపుడు చిత్తములో సంభవించు కలవరిము నేడు నా కనుభవసిద్ధమైనట్లున్నది. ఏమీ తోచకున్నది.

ఆబా—మీ ప్రవర్తనకు వ్యతిరేకమైన పని నేడేమి జరిగినది?

శివా—నేడే అననేల? ప్రతిముద్ధమున వీరులకు లజ్జా కరమైన లూటీ చేయవలసినచున్ను. ఈ సర్వసామాన్యమైన కలికాలపు రాజనీతికిన్న ప్రశంసనీయమగు నీతిపథము నేర్పరుపవలెనని నేను చేయు యత్నములన్నియు నిష్ఫలము లగుచున్నవి. శాత్రువుల సొత్తునైన దోచుకొనుట నాయభిరుచియు కాదు, ఇక నిరవరాధులగు ప్రజల ధనముమాట చెప్పునేల? వేరుపాయము తోచదాయె. ధనము లేకున్న సైన్యమును

కూర్చజాలము, పారితోషికము లిచ్చినగాని భటులు పరాక్రమించరు; స్వరాజ్యప్రాప్తికి చాలినంతసాత్తు నా పూర్వ లాజ్జించి యుంచలేదు, నిధినిక్షేపములు నాకు దొరకలేదు.

ఆబా—చేతజక్కిన ద్రవ్యమునుకూడ ప్రభువువారు వాఫసు చేయుచునే యున్నారు.

శివా—భవానీదేవి కటాక్ష మున్నచో ద్రవ్యమునకు కొదవ యుండదు. అప్పుడు పరులసొమ్ము నపహరింప నవసరముండదు.

ఆబా—మీ రించుక విశ్రాంతి చెందితిరేని చిత్తక్షోభకొంత ఉపశమించును. విశ్రామాగారమును చక్కగా నలంకరించితిమి.

శివా—ఆహా! ఈ గవాక్షమునుండి చొచ్చుచున్న మందమాగుతము భవనమున కెదుటనున్న జలధారాయంత్రములనుండి ఎగయు నీటితుంపరలతో నిండి ఆయాసము నచిరకాలమున అంతరించుచున్నది. ఇందలి పటములు నవరస దృశ్యములచే కనువిం దొనర్చుచూ భారతభూమి ప్రాచీనేతి హాసము కన్నులకు గట్టుచున్నవి. క్షణభంగురములగురూపాకారములకు చిరస్థాయిత్య మాపాదించి భగవత్సృష్టికన్న మానవసృష్టియే మేలని తోపించు ఈ చిత్రలేఖనము లోకమున కెంత యుపకార మొనర్చుచున్నది! దేశకాలావచ్ఛిన్నములగు వస్తువుల కాకట్టడుల మాన్పించె గదా? ఇందలి వస్తువులన్నియు ఉత్కృష్టము లగుటచే ఈగది రత్న భాండాగ

మన నొప్పును.

ఆబా—మహాప్రభూ! అనర్థముగు రత్నమొకటి నేటి లూటీలో నాకు దొరికినది, త్రిభువనముల దానికి సాటి లేదన వచ్చును. దానిని దర్బారులో అందరియెదుట చూపుట భావ్యము కాదని ఏకాంతమున ప్రభువువారి కర్పించుటకు సిశ్చయించితిని. అది తనుశ్రమ సంతటిని అపనయింపగలదు.

శివా—ఈ దాపరికమూ రహస్యనందర్యనములన్న నాకు గిట్టదని మీరెరుగరా? అదీకాక నా మావళాలు చూడదగని రత్నము నావద్ద నుండదగునా? వీరమాతలగర్భముల యందు జనించిన శూరరత్నములతో పరిచయమొనర్చుకొనుటకు రాళ్ళగనినుండి వెలువడిన మీ రత్నమున కర్హత యుండదని నా అభిప్రాయము.

ఆబా—మహాప్రభూ! ఈ యపరాధమును మన్నింప వేడెదను, ఇంకమీద నిట్టి పొరపాటు జరుగనీయను.

శివా—సరే, దాని గొనిరండు. (ఆబాజీ పోవును) ఎంత విలువగల రత్నమైనా నేను దానిని ధరించక అమ్మి న్యరాజ్యప్రాప్తికి తగిన పరికరముల సేకరింతును. (హసీనా వచ్చును) ఏమిది? ఈ అపురూప యవనవనిత ఎవరే? పుష్పాలంకారము చేతను వింతవాననలగుప్పు అంబరములచే తినూ పరివృతయై ఇలగల పరితల మీరిన యింపుసాంపు గొల్పు వినయమర్యాదాది భూషణములతో తలవంచి నిలిచి

నది! సాధ్యమే, ఇన్ని చౌకీపారాల దాటి నీ విచ్చటికి కెట్లు రాగలిగితివి?

హా—మహారాజా, న న్నెవ్వరూ ఆటంకబెట్టలేదు; పారాజవానులు నన్ను చూచి నివ్వెరపడిరి.

శివా—ఇం దాశ్చర్యమేమి? అరోగ్యము, తాగుణ్యము, సౌందర్యములతో నిండిన సీయందు నిర్మలత్వము, నిష్కాపట్యము, సౌజన్యము ప్రతిఫలించుచున్నవి. ఇవి ఎట్టి వారినైన తబ్బిబ్బు చేయగలవు.

హాసీ—(స్వ) ఈతడా శివాజీ! ఈతనిగూర్చి నేను విన్నదానిబట్టి అతి భయంకర రూపుడని భావించియుంటిని. ముఖము నందౌదార్యము దయయూ, తాండవమాడుచున్న వి...కాని బాహ్యస్వరూప మంతరంగ ప్రకృతికి విపరీతము గా నుండవచ్చును, ఇందుకు నేనే తార్కాణము. సౌశీల్య మంతయు కేవలాభినయమని యెంచి భర్తృఘాతకుడగు వీనిపై పగ దీర్చుకొనవలయును.

శివా—యువతీనతంసమా, నీవు తోవ తప్పినావు; నీ కెవరితో పని గలదు?

హాసీ—ప్రభువువారితోనే.

శివా—అటులనా? ఏమి పని?

హాసీ—మీ రాజ్యమున ఉన్నతపదవియందున్న నొక వ్యక్తిపై నేను ఫిర్యాదు చేయవలసియున్నది.

శివా—ఆ యధికారి దుండగ మెట్టిది?

హసీ—ఆతడు దొంగిలించినాడు.

శివా—అట్టైన నేడు దర్బారుకు నీ వేల రాలేదు?
 స్త్రీలనుండి అపహరించిన వస్తువులను వాఫసు చేయుదుమని
 నీవు వినలేదా... పోనీ ... ఇప్పుడైనా వినిచిపోలేదు. నీ
 వస్తు వేది దొంగిలించబడిననో చెప్పితివేని వెంటనే యిప్పిం
 చెదను.

హసీ—అది దొరుకునని కాదు.

శివా—నీ కా చింత వలదు-గావి హరించినవా డెట్టి
 అధికారియైననూ సరే, వానిచేత నీ వస్తువు నీ కిప్పించెదను.

హసీ—వానికి రూపరసగంధములు లేవు కావున
 తెచ్చిచ్చుటకు ఏలులేదు.

శివా—నీకు మానభంగ మొనర్చెనా? చెప్పు మా
 ఖలు డెవడో.

హసీ—లేదు, లేదు-ఆవస్తువు హరింపబడినదని నాకు
 చింతలేదు; తస్మ్యలమున నుఖమే కలుగుచున్నది.

శివా—నింతగా న్నది! వస్తువు పోయెనని చింత
 లేదా? అట్టైన ఫిర్యాదుచేయుట కవకావ మేదీ? నీ కిప్పుడేమి
 కావలయును?

హసీ—అతడు దొంగిలించిన వస్తువువంటి దాతని
 వస్తువు నాకు లభించునట్లు చేయగోరెదను. ఆశకుహరిం
 చిననావస్తువు నాకు లభించుట అసంభవము కావున దానిసాటి
 వస్తువును చూచుకొనియైన ఊరట చెందెదను.

శివా—నీ మాటలు నా కర్థముకాలేదు..నీ వేదో ప్రణయమునకు సంబంధించిన పరిస్థానము చెప్పనట్లున్నది.

శివా—ప్రణయరాజ్యమున చోరుడే న్యాయాధికారి కావున, నీప్రేమను హరించినవారికడ ఫిర్యాదుచేయుము, వారే తగు విచారణచేసి నీకు రావలసిన దాని నిప్పించెదరు.

హసీ—మీ యానతిలేక అతడు నన్ను ప్రేమించుటకు సాహసింపడు.

శివా—బాగుబాగు! అతడు నిన్ను ప్రేమించుటకు నాజోలియేల?

హసీ—అతడు హిందువు, నేను మహమ్మదీయ వనితను, మా పరస్పరప్రేమ మీకు సమ్మతము కాకపోవచ్చును.

శివా—మీ పరస్పరానురాగము మీ చిత్తవృత్తుల ననుసరించి యుండును. రాష్ట్రహితమునకు ప్రతికూలము కానిచో వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమునకు నే సడ్డురాను.

హసీ—అతని కిప్పటికే ఇద్దరు భార్యలు కలరు!

శివా—అట్లేని ఆతని యిష్టము, ఆతని భార్యల యిష్టము; దేశశాసనము సతిక్రమింపకుండిన అందు నాప్రమేయమే లేదు.

హసీ—ఈమాట నాకు సంతసము కూర్చుచున్నది.

శివా—ఇంతకు మిక్కిలి నన్నడుగదలచినది లేకున్న కాలయాపన మొనర్చక నీగారిని సీవరుగ వచ్చును.

హసీ—నాప్రియు డీమేడలో నుండుటచే నే నిటనుండి కదలలేను.

శివా—పోనీ-ఆతని నీచెంతకు రమ్మందునా?

హసీ—మన ఏకాంతవాసమున మూడవవానితో నేమి పని? మహారాజా! మీరు యుద్ధములయందును రాజ్య పరిపాలనమునందునూ అతిచతురులని పేరువడసిన ప్రభువులు కదా, పరాక్రమాతిరేకమున పరులరాజ్యముల స్వాధీనపరచు కొనినట్లే ప్రతాపముచూపి లలనామనోరాజ్యములపై దాడి పెడలరేల?...ఆఁ ఇది యొకవింతకాదు-మీకు ప్రణయవిద్య నేర్పదగిన స్త్రీ ఇంతవరకూ విక్కలేదు, ఆ యుద్యోగము నాకు ప్రసాదించెదరా?

శివా—ఇది నన్ను కోరదగిన కోర్కె కాదు.

హసీ—మహాప్రభూ! మీ శౌర్యమును గూర్చియూ యుద్ధచాతుర్యమును గూర్చియూ వినియుంటిని-కాని మీ రెంతశూరులో అంతసౌందర్యవంతులని యిప్పుడు నాకు తెలిసినది.

శివా—సౌందర్యమా!...లంకలో హరిశ్చంద్రమువలె మహారాష్ట్రమున సౌందర్యము పూజ్యము, మీ ఆగ్రాయం దలి భవ్యప్రాసాదముల యెదుట మా పునామేడ లెట్లుండునో మీ అందము ముందర మా చంద మెట్లుండును. మీ శరీరములు తాజ్ మహల్ వలె నిగనిగలాడుచుండ, మా శరీరములు నవ్యోద్రిశిఖరమువలె మోటుగా నుండును. అదీకాక శరీర

సౌష్ఠవము కై మీనారికినె మేము పూనికతో పాటుపడము. ప్రకృతియు లలితకళలునగా మీనారికిపోలే మాకుతోడ్పడవు. మాకు సౌందర్య మబ్బుపెట్టు? అది సుఖమునబుట్టి సుఖము ననే పెరుగును. ఆజన్మమూ సౌఖ్యమెరుగని మాకు సౌందర్య మెట్లొదవును?

హసీ—మీయందు వాస్తవముగా సౌందర్యము కలదో, లేక విమ్ముచూచి నే నట్లు భ్రమపడుచుంటినో చెప్పజాలను. స్త్రీ చిత్తము స్త్రీలకుకూడ దురవగాహము. ఏది యెట్లున్నను నాప్రేమ మీయందు లగ్నమైనదని చెప్పట కాక్షేపము లేదు.

శివా—సౌందర్యమువలెనే ప్రేమయు సుఖముపై నాధారపడి యుండును. మీవా రెన్ని శతాబ్దములనుండియో సుఖమున నోలలాడుచుండుటచే మీకు ప్రేమన్యవహారములు మెండు, ప్రేమరాజ్యమున మీ రెప్పుడును వర్తింతురు. మానా శ్లేసుఖమును చూచుకొని ప్రేమప్రసంగములలో తల దూర్చెదరు? మాకు స్వాతంత్ర్యము సున్నయగుటచే నిజమైన సుఖమూ పూజ్యమే. పాతంత్ర్యసిగ్గళముచే మా కాలు చేతులు బంధింపబడినవి. స్వేచ్ఛగా నొకలడుగు వేయజాలము. బెల్లమును చీనులవలె మాయుశ్శనః తురకచారులు ముట్టడించి యుందురు. మేము చేయు పనులూ మే మనుకొన్నమాట లూ తక్షణమే పాదుసావారి చెవి కెక్కును. వారెప్పుడు పైని పడుదురో అను భయముచే మాగుండెలు తటతటలాడుచునే

యుండును. ఆస్తులతో మాటలాడునపుడునూ అదే జంకు. మా నోళ్ళు, కాలుసేతులూ పారతంత్ర్యమున బంధింపబడి యున్నప్పుడు మాభావములకు మాత్రము స్వాతంత్ర్య ముండునా? ఈ దేశమునకు మేము స్వాములమన్న మాటే మరచినాము. ముందెప్పుడైన నది మాకు స్వాధీనమగునను ఆశ కూడా లేదు. అలవాటుచేత స్వాతంత్ర్యవాసనకూడ మాకు గిట్టకున్నది. తురకల అడుగులకు వడుగు లొత్తుచుండుటయే మాకు సర్వస్వ మనిపించుచున్నది. పారతంత్ర్యవిషముచే నార్ద్రమగు భారతభూమిని స్వేచ్ఛాబీజములు మొలక లెత్తనేర్చునా?...ప్రేమకు కూడా స్వాతంత్ర్య మున్నది. పెద్దల మాటల నది సరకుచేయదు, లోకావవాదకు లొంగదు, గాజాజ్జనూ ధర్మమునూ అణగదొక్కును, జాతిమతభేదములకు గాని శత్రుత్వమిత్రత్వములకు గాని తావుంచక దేశమర్యాద నవలీల సతీక్రమించును. అగాధములైన మహాసముద్రములు కాని, ఆకాసమునఁటు పర్వతపంక్తులు గాని దానిగతి నిరోధింపజాలవు, ప్రేమ ఇతరులనూ తనవారిని వేరుగా జూడనీయక సమత నారయును ట్లొనరించుచుండును. ఇట్టి స్వేచ్ఛావిహారము పారతంత్ర్యపల్వలమన బడియున్న మాకే ట్టు లలవడును?

హసీ—మహారాజా, అట్టి పారతంత్ర్యమునకు మీరు బహిష్కృతులు కావున ఈవర్ణన మీయందు వర్తింపదు.

శివా—స్వాతంత్ర్యభేదీనాగము పారతంత్ర్యసుమప్తి.

యందు గాఢముగా నిద్రించిన మామహారాష్ట్రదేవత చెవుల సోకునప్పుడెల్ల బీజపూరు, గోల్కొండ, ఓల్లీసింగము లా ధ్వనికడిరివడి మాయత్నముల నిరోధించుచున్నవి. వారి యాటలు సాగకుండ మాఘటులకు స్వాతంత్ర్యనక్తియను అభేద్యకవచమును తొడగవలసియున్నది. అప్పుడు మాహృద యములందు అజయ్యమైన ఆత్మవిశ్వాస ముద్భవించును. ఇది ఒకటి రెండు వత్సరములలో నిర్వహింపబడు కార్యముగాదు. తలకు మీరినపని దాపుననుండ తన్వీప్రేమరాజ్యముపై దాడి పెడలుటకు నా కవకాశ మేది?

హసీ—స్వాతంత్ర్యనిర్వహణమునకై పోరుచూ మీరు శ్రాంతులైన తరి మిమ్ము నేడదీర్చుటకు నాబోటి సహధర్మిణి యుండినచో మీయుత్సాహము రెట్టింపదా?

శివా—అందుకు తగిన యేర్పాటులు నాతల్లిదండ్రు లిదివరకే ఒనర్చినారు. నాపెద్దభార్య చతురసంభాషణము తోడనూ నాచిన్నభార్య తనసౌందర్య విభ్రమములతోడనూ నా యల్లమును రంజిల్ల జేయుటకు తగిన సామర్థ్యమును కలిగి యున్నారు.

హసీ—శివాజీమహారా జైత్రప్రతాపవంతుడో అంత రసికుడని నేను తలచుచుంటిని, కాని, అదిభ్రాంతి యనియు భవనమోహినినని అహమిక కల్గిన నా సౌందర్య మాతని యెడ నిష్ఫలమనియు ఇప్పుడు స్పష్టమైనది.

శివా—నీ సౌందర్య మద్వితీయము కాదని ఎవ రన

గలరు? చైతన్యము గలవారినెల్ల అది జమలను చేయగలదు. సామాణమువంటి జడపద్ధార్థమునకైన చలనము కలిగించును. ఇక సర్వసామాన్యుడను నే కొకలెక్కా!

హసీ—వట్టిమాటలవలన సైయోజనమేమి? నాదుర వస్థ చూచి మీచిత్త మించుకేని కరుగదూకదా? ఆర్తనై వేడుచుంటిని-మీ యందలి యనురాగము మిక్కుటమై నా తనువుకిసారవశ్యతనొందినది, కళ్ళలన్నియు నడలినవి, అనం ఖ్యులగు ప్రజల బ్రోచిన మీ ప్రతాపమునకు అబలనగు నన్ను బ్రోచుట బరువయ్యెనా? అయ్యో!

శివా—బాగుబాగు. ఆర్తత్రాణమన అన్యస్త్రీల నపేక్షించుట—ప్రజల బ్రోచుట యన పరకాంతల సపహరింపుట—చక్కని ధర్మసూత్ర వ్యాఖ్యానమే ! నీ సౌందర్యమునకు మెచ్చుకొంటిని. కాని కోరగాని నీకోర్కెను కొనసాగింప జాలను.

హసీ—నా సూపము మీకు నచ్చుటలేదా? నా మత ముడ్డువచ్చెనా?

శివా—సూపమా! మొదటనే చెప్పితినే భువమోహనమని.

హసీ—సరికదా, దాని చూచుటవలన మీ మానసమున నెట్టికోర్కెయూ జనింపలేదా?

శివా—నూతల్లి జిజ్ఞాసాయి నీబోటి లావణ్యవతియైనచో గాని, నీయుదరిమున పుట్టియుండిన గాని నేను

కూడా సుందరుడనై యుందునకదా అనుకోర్కె జరిగినది. కాని అవి అసంభవములని యెరిగితిని.

హసీ—(చేతనున్న కఠారి పార్శ్వెచి) మహారాజా! మోసమాయె. నా ఆశలన్నిటిని ఒక్కమాటతో భంగమొనర్చితిరి!

శివా—అదేమి? నీ వే మాశించితివి?

హసీ—ఈకటారితో మిమ్ము జంపదలచితిని, కాని మీమాటలు వినినకోడనే మనస్సు మాత్రెను.

శివా—ఇందు మోసమేదీ? ఊగక నన్ను చంపవలె నను పాపపుటూహ జనించి తనంతటతానే నశించినది... సరేకాని, నన్ను చంపునంత ఆగ్రహము నీకేల జనించినది?

హసీ—నాభర్తను చంపినది చాలక నాకు కోపమేల జనించెనని అడుగుచుంటిగా?

శివా—నీభర్త యెవరు?

హసీ—కళ్యాణప్రాంతపు సుబేదారు కుమారుడు సుహమ్నడు.

శివా—అటులనా! నేను నీభర్తను చంపితినిని పగ సాధింప నెంచితివా? సరే-కాని నీవతిని నేను చంపినట్లు నాకు జ్ఞప్తియే లేదు.

హసీ—అడుగడుగున అనేక దుష్కృత్యము లొనర్చు వారికందొకటి జ్ఞప్తియం దుండునా? గతమాన కేమి? నేను నాకుమానభంగమొనర్చ నమకట్టలేదా?

శివా—బేలా, నీ అనుమానమును నిన్న పిమ్మట నాకు వింత పొడముచున్నది. నే నెట్టి వృత్తి కలవాడనైనచో, ఈ తరుణమును వ్యర్థముగా పోనిత్తునా?

హసీ—ఇది యొక టక్కు. నా మనోభావము నెరి గి పిమ్మట నన్నెటులేని చలలో వేచుకొన నిశ్చయించుకొని యుందుకు.

శివా—నాచిత్తవృత్తి నాకంటె నీకు చక్కగా తెలిసి నట్లు మాటలాడుచున్నావు! పోనీ నీలోపమును నేను తీర్చిన చో నీలోపము పోవునా?

హసీ—నా లోపము తీరు తెట్లు? నాప్రియుని చిర వియోగమున నాకు కలిగిన దుఃఖము ద్రవ్యాదులచే అపసయింప వచ్చునని వ్యవహారజమలైన రాజనీతిజ్ఞులు తెలితు రేమో కాని ఆమర్త్యప్రణామ మూలకయుండుటయే నిసర్వప్రేయసుఖ సంతసము గూర్చును.

శివా—నీ భర్తను నేనపహించితి నంటివి కావున అతనికి మారుగా వేరొకపతిని నీకు కూర్చుట నాకు కర్తవ్యము.

హసీ—నీచవాసనల నెంతటిగాద్రొక్కినచూ అవి పైకి రాకమానవు. పుట్టిననాటి బుద్ధి పుట్టెతో గానిపోదు... సరే-ఆభర్త యెవరో ఇంచుక సలవిచ్చెనరా?

శివా—నీభర్త కీడగు సుందరుని కూర్చినచో నీ కభ్యంతర ముండదు కదా?

హసీ—దాంపత్యమున్న బజారు బేరమా? అది వర్తకులకు చెల్లునుకాని ప్రేయసులకు సరిపడదు.

శివా—సర్వవిషయములనూ నీపతి కీడుదీయని పుగుషుడు నీయెదుట నిల్చిన వాని నుపేక్షింతువా?

హసీ—(స్వ) ఈత డెట్టి కపటరచన కావింపనున్నాడో?

శివా—మాన మర్థాంగీకారము, ఆబాజీ, (అతడు నచ్చును) ఆ వ్యక్తి సిద్ధముగా నున్నాడా?

ఆబా—మహాప్రభూ, శంభూజీగా రాతని నిదివరకే సిద్ధపరిచి యుంచినారు.

శివా—ఆతని గొనిరమ్మని చూచుగారితో చెప్పుడు— (అతడు పోవును) సాధ్వీ, నీపతి మృత్యుచెందెనని నీకు దృఢమైన సమ్మతమున్నదా?

హసీ—ఆహా! మీచేత జిక్కినవారికి మృతి తప్పనా? ఇక వారిదర్శన మిజన్మమున నాకు కలుగదు.

శివా—నీవు సాధ్వీవని ప్రతీతి కలదు. తదన్యుల వరింప వన్నమాటే.

(అబాజీ, శంభూజీ, మహమ్మదును వత్తురు)

హసీ—(మహమ్మదును కాగిలించి) ప్రాణేశా, ఇన్ని నా శ్మేచటనుంటిరి? మీ రీలోకమును వీగిరని విని నేనెంత తహతహబడితిన్ మీరెగుగుదురా? ఇంతదనుక నన్ను బాసి యుండి నే డీవిషమపరీక్షలో నెట్లు కడతేరుదునో చూడ వచ్చితిరా? ఇది మీకు భావ్యమా?

శినా—తరుణీమణి - వ్రతభంగ మొనర్చుచుంటివి-
ఇప్పుడైన మెలకువ తెచ్చుకొనుము. పరిపూర్ణుడు సుంటుట
వతివ్రతకు భావ్యమా?

మహా—ప్రేమసీ! మనము స్వార్థపరాయణులమై
మర్యాద మీకొనఁచుంటిమి. ముందీ మహాత్ముని సాదములపై
బడుదము రమ్మ. వీరి యాదార్యము మూలముననే మన
మొండొరుల చూచుకొన గల్గితిమి. నీవు వారినన్న కఠినోక్తు
లు నాచెవిని పడినప్పుడు నాకు పట్టరాని కోపము వచ్చెను.
వారికిగల అసామాన్యస్త్రీగాఢీణ్యముచే వారు దానిని సరకు
చేయఁగైరి. (మొక్కుదురు.)

హసీ—నాథా, వారు నిన్ను హత్యచేసిరిని అనిపోహ
పడి వారిని నేడు చూచ నుద్యమించి, శీలసంపద గాంచి
విరమించితిని.

మహా—ప్రేమసీ, నీ వీమహాగాజులు మోహించి
ప్రేమభీతి నూ చించుట కిటు వచ్చితివని నీని మిమ్మిదిని
చంపి నే నాత్మహత్య చేసుకొనుటకు నిశ్చయించితిసి.

శివా—ఈ అసత్యకల్పనచేసి హత్యావ్యూహమును
పన్నిన దెవరు?

మహా-హసీ—(శంభూజీని చూసి) ఈ మహాత్ముడు.

(నఈ సోయ గాజా ఈలు వత్తురు)

సఈ—మీసై లేనినేరములను మోపి మాచిత్తము
లకు కలతగూర్చిన వాడూ ఇతడే.

శివా—(భార్యలతో) మీరుకూడ ఈకుట్రలో చేరిన వారేనా? ఏమి మామగానూ నువ్వే ప్రాంతమును మీస్వాధీనమున నుంచనందుకు నాపై పగబట్టి మీరొనర్చిన తంత్రమా ఇది?

ఆబా—ఆబాసాహెబ్, వీరి మానసములను కలత పెట్టుటలో నా కెట్టి సంబంధము లేకున్ననూ, నేను నిర్దోషిని కాను. హసీనాబీబీని తమకర్పించి కొన్ని దురాగతముల సల్పుటకు తమసమ్మతిని బడయదలచి ఈపూహమును పన్నుటకు నే నొడంబడితిని.

శివా—ఈ దుష్టరచనకు సూత్రధారి మామగారే. ఆబాజీ-మీ నేరమును బ్రహ్మకొన్నందుకు సంతసించితిని. స్వరాజ్యస్థాపన మొనరింపవలెనన్న మనవారూ పరులునూ సంతసంపవలయును. మామగారూ, మీరు పన్నిన కుతంత్రము సఫలమైనచో నే నిదివరకే ప్రాణములు బాసియుండును. మీప్రాణములను నేనా హరించినచో నన్నెవ్వరూ నిందింపరు. మీరు న్యాయపరాయణులై రక్షింపబంధమేసి లెక్కచేయ్ తిరి. న్యాయపరిశీలన చేయవలసివచ్చెను కావున నేనుకూడ దాని సక్కరచేయను. మీరు స్వామికిని, వాని భార్యలకూ, నిసర్గ ప్రేమికులగు ఉత్తమదంపతులకునూ ఒకమూఢలూర్తమున ద్రోహమొనర్చినందుకు శిక్షానూపముగ మీప్రాణములహరించిననూ ఆశిక్షతక్కువే యగును. నేను మీ కనమాన మొనర్చినను మిషచే నీదుస్తంత్రము పన్నితిరి కావున మీ

యపరాధము సహజమాట తుమించి, మీరు విశ్వాసపాత్రులు కానందున మిమ్ము నాదేశమునుండి నిర్వాసితుని జేసితిని. (గుత్ హరు అమీనాలు వత్తును.)

గుల్ — మహమ్మదుగారు, వాగే మీబీబీగారు, ఈ గడియనరకు వారిని కాపాడి తిరుగ మీ కప్పగించితిని, నేను నిర్వహించిన ఈ ఘనకార్యమునకై అమీనాను నా కొనంగుడు.

హసీ — పారితోషికము నొందుటకు నీవు పడిన పాటేమి?

గుల్ — ఆనాడు మీచేతిలోని కైజారు తీసుకొనలేదా? అది మీమొద్దనున్న ఏమి అపాయము తలస్థించియుండునో ఇంచుక యోచింపుడు.

మహ — సరే-మాకు తలపని తలంపుగా పునర్దర్శనము లభించె. కావున నీకు బహుమతి ఇవ్వతగినదే. అమీనా కంగీకారమునుచూచో మా యాటంకము లేదు.

(అహమ్మదు వచ్చును.)

అహ — అమ్మయ్య, ఇప్పటికి నాకన్నులు చల్లనాయె. నాకొడుకూ కోడలూ జీవించియున్నారు.

శివా — ఇదే వీరిని మీ కప్పగించుచున్నాను. అన్న మాట నిలువబెట్టుకొన్నందుకు సంతసమాయెను.

అహ — మహారాజా, మీరు ధన్యులు. మీరు కుటిల హృదయులనియు, ద్రోహులనియు వినియుంటిని, కాని అవి

కిట్టనివారి పలుకులని నేడు మా కనుభవసిద్ధమయ్యెను. ఇంత సత్యాచరణము, సౌజన్యము, పరోపకారబుద్ధి, ఇంద్రియనిగ్రహము, క్షుణ్ణము, దూరస్పృహగల మీరు మీ సచ్చీలనంపద చేతను విశ్వసనీయులగు మీభటుల పరాక్రమముచేతనూ మహారాష్ట్రమును మీప్రభుత్వమునకు లోబర్చుకొని కాలక్రమమున స్వరాజ్యస్థాపన మొనర్తురు. అప్పుడు ఛత్రపతులను మీబిరుదు సార్థకమగును.

అగా—వృద్ధుల యాశీర్వాచన మమోఘము—

శధాన్తు. ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః.

స మా ప్ర ము.

